

ISSN 2414-634X

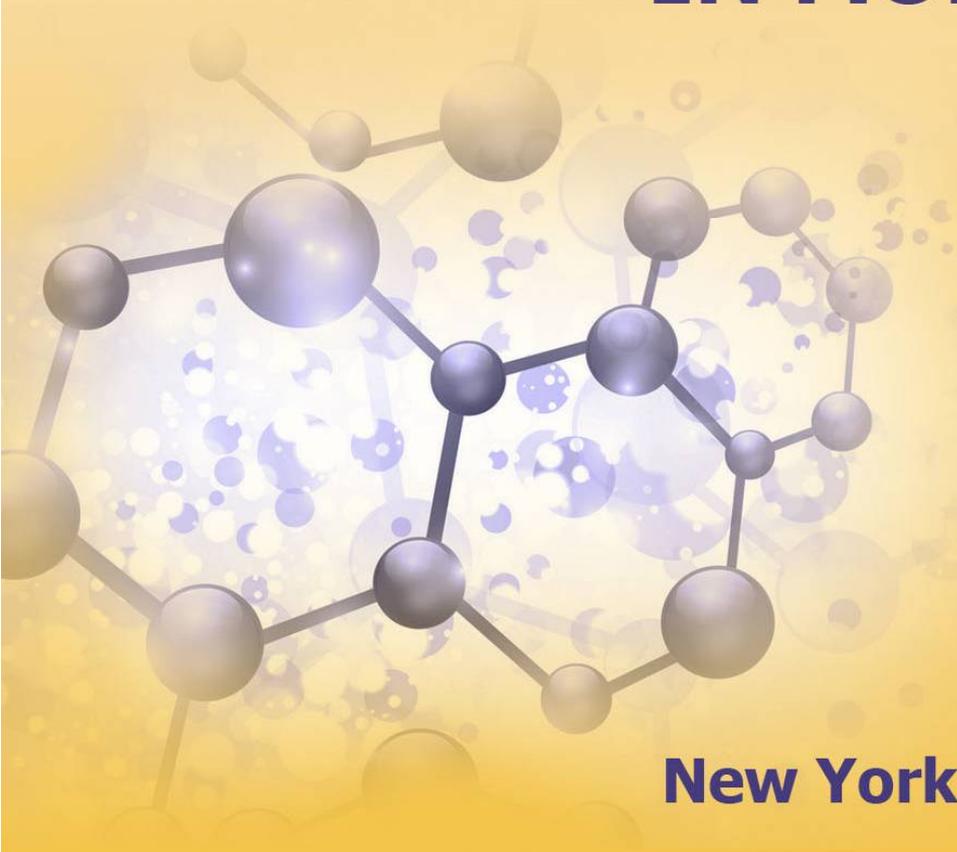
scientific journal

**INNOVATIVE
SOLUTIONS
IN MODERN
SCIENCE**

N 7(43)

New York 2020

publisher TK Meganom, LLC

ISSN 2414-634X

DOI 10.26886/ISMS.2414-634X.7(43)2020

**SCIENTIFIC JOURNAL
INNOVATIVE SOLUTIONS IN MODERN SCIENCE
No. 7(43), 2020
December 15, 2020**

FOUNDERS: CENTER FOR
INTERNATIONAL COOPERATION
TK MEGANOM, LLC
WAS FOUNDED IN 2016
IT IS ISSUED TEN TIMES A YEAR
<http://naukajournal.org/index.php/ISMSD>

Edition address: 901 Dick Rm 238
City Buffalo, State of New York
14225
Edition e-mail: isms.publish@gmail.com
Phone: +16266394741
© Center for international scientific
cooperation TK Meganom LLC

Reprint of materials without the written permission of edition forbidden

Editorial Board:

The Editor-in-chief Waldemar Wójcik, Doctor of Technical Sciences, Professor, Lublin University of Technology

Economical Sciences

- Y. Barsky Doctor of Economical Sciences, Professor, Lutsk National Technical University;
- N. Shvets, Doctor of Economical Sciences, Professor, Director of Institute of Banking Technologies and Business "University of Banking";
- A. Shevchuk, Doctor of Economical Sciences, Professor, Novovolynsk Research-Education Institute of Economics and Management Ternopil National Economic University;
- N. Vdovenko, Doctor of Economical Sciences, Associate Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine;
- T. Zahorna, Doctor of Economical Sciences, Professor, Makiyivka Economic and Humanitarian Institute;
- V. Hrapkina, Doctor of Economical Sciences, Associate Professor, Makiyivka Economic and Humanitarian Institute;

Historical Sciences

- V. Orehovsky, Doctor of Historical Sciences, Professor, Chernivtsi Institute of Trade and Economics, Kyiv National University of Trade and Economics;
- M. Yuriy, Doctor of Historical Sciences, Professor, Chernivtsi Institute of Trade and Economics, Kyiv National University of Trade and Economics;

- O. Bezarov, Doctor of Historical Sciences, Chernivtsi Institute of Trade and Economics, Kyiv National University of Trade and Economics;
- L. Tsyganenko, Doctor of Historical Sciences, Professor, Izmail State Humanitarian University
- I. Roebuck, Doctor of Historical Sciences, Professor, Kharkiv National Medical University;
- K. Nikitenko, Doctor of Historical Sciences, Lviv National Academy of Arts;
- I. Datskiv, Doctor of Historical Sciences, Professor, Ternopil National Economic University;
- N. Cotsur, Doctor of Historical Sciences, Professor, Gregory Skovoroda Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University;

Philosophical sciences

- Alatom Mohammad Fayiz Ahmad, Doctor of Philosophy;
- Ramadan Emhemad Jweli Kanan, Doctor of Philosophy (PhD), Elmergib University, Libya;
- M. Chikarkova, Doctor of Philosophy, Professor, Yu. Fedkovych Chernivtsi National University;
- O. Andriyenko, Doctor of Philosophy, Professor, Donetsk National University;
- P. Dulyn, Doctor of Philosophy, Mikolaiv National University;

Political and Military Sciences

- V. Kornienko, Doctor of Political Sciences, Professor, Academician of the Ukrainian Academy of Political Science, Vinnytsia National Technical University, President of the Association "Analitikum"
- O. Tkach, Doctor of Political Sciences, Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv;
- S. Denysyuk, Doctor of Political Sciences, Associate Professor, Vinnytsia National Technical University;
- V. Kirilenko, Doctor of Military Sciences, Professor, Bohdan Khmelnytskyi National Academy State Border Guard Service of Ukraine;

Pedagogical Sciences

- Y. Belmaz, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy; Academy;
- K. Vlasenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Donbass State Engineering Academy;
- R. Prima, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Lesya Ukrainka Eastern European National University;
- V. Kozhevnikov, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Makiyivka Economic and Humanitarian Institute;
- O. Tarnopolskyi, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Doctor of Pedagogical Sciences, Alfred Nobel University, Dnipropetrovsk;
- I. Poluboiaryna, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Kharkiv National Kotlyarevsky University of Arts;

Psihological Sciences

- I. Volzhentseva, Doctor of Psychological Sciences, Professor, Grigory Skovoroda Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University;
- S. Simonenko, Doctor of Psychological Sciences, Professor, K. D. Ushynsky South Ukrainian National Pedagogical University;
- Murat Elioz, Associate Professor, Ondokuz Mayis University, Yasar Dogu Faculty Of Sport Sciences, Samsun, Turkey;

Medical Sciences

- M. Lebedyuk, Doctor of Medical Sciences, Professor, Head of the Department of Dermatology and Venereology, Odessa National Medical University;
- V. Bocharov, Doctor of Medical Sciences, Medical center "ORTO DENT", Odessa, Ukraine;
- V. Bocharova, PhD in Medical Sciences, Odessa National Medical University;
- L. Kuts, Doctor of Medical Sciences, Associate Professor, Head of the course of dermatovenerology, clinical immunology, allergology, Medical Institute of the Sumy State University;
- L. Zubkova, Doctor of Medical Sciences, Medical center "ORTO DENT", Odessa, Ukraine;
- V. Gladchuk, Doctor of Medical Sciences, «Hladchuk Medical Aesthetic Center», Kiev, Ukraine;
- K. Kolyadenko, Doctor of Medical Sciences, Associate Professor, O. O. Bogomolets National medical University, Kiev, Ukraine;
- G. Peklina, Doctor of Medical Sciences, Professor, Odessa Medical Institute International Humanitarian University;

Technical Sciences

- W. Wójcik, Doctor of Technical Sciences, Professor, Lublin University of Technology;
- V. Baranowski, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ternopil National Technical University;
- V. Gogo, Doctor of Technical Sciences, Professor, Donetsk National Technical University;
- Alatom Mohammad Fayiz Ahmad, PHD in Engineering Sciences,

Juridical sciences

- I. Krinitsky, Doctor of Law, Professor, Research Laboratory number 1, Research Institute of Finance;
- A. Gumin, Doctor of Law, Professor, Training and Research Institute of Law and Psychology, National University "Lviv Polytechnic"

Art

- P. Crul, Doctor of Art, Professor, V. Stefanik Prikarpatsky University;
- O. Sizova, Doctor of Art, Professor, P. Tchaikovsky South Ural State Institute of Arts;
- Doctor of Art, Professor, Katerina Stanislavska, National Academy of Leaders Culture and Arts;
- N. Prokopova Doctor of Cultural Studies, Associate Professor, Dean of the Faculty of Directing and Actor Art, Kemerovo State Institute of Culture;
- R. Kvaratskhelia Doctor of Art, Caucasus International University;
- A. Puchkov, Doctor of Art, Professor, National Academy of Fine Arts and Architecture;
- E. Kushch, PhD, National Academy of Leaders Culture and Arts;

Geographical Sciences

- L. Ilyin, Doctor of Geographical Sciences, Professor, Head of the Department of Tourism and Hospitality Lesya Ukrainka East-European National University;

Ulrichsweb™ Global Serials Directory

DOI (Digital object identifier)

Publishing house is a member of CrossRef

Indexing:

CORE

WORLDCAT

BIELEFELD ACADEMIC SEARCH
ENGINE

RESEARCHBIB

CITEFACTOR

GOOGLE SCHOLAR

I. PEDAGOGICAL SCIENCES

DOI 10.26886/2414-634X.7(43)2020.1

UDC: 378.91.3:373.5.011.3-051]:78

POTENTIAL OF MEDIA EDUCATION IN PROFESSIONAL TRAINING OF MUSIC TEACHERS

Zhang Tanglin

<https://orcid.org/0000-0001-8216-2959>

e-mail: sarina_30@ukr.net

M.P. Drahomanov National Pedagogical University, Ukraine, Kyiv

The article examines pedagogical activity as a way of social and cultural practice of the individual, which implements the tasks of preserving national traditions, adapting and regulating the process of professional development of a future teacher. The modernization of the educational system of Ukraine is determined by the tendencies of European integration, which can be considered an essential lever of success not only for the economic and political transformation of society, but also for strategic changes in the educational policy of Ukraine. The purpose of the article is to substantiate the practical importance of media education, taking into account modern trends in the modernization of the educational system in Ukraine in the era of globalization of the world educational space. To achieve this goal, the following tasks were set: to consider the role of media education in the professional activities of future music education specialists, to substantiate media education as a component of general education, and media literacy and media competence as a component of the professional and general culture of a modern music teacher; identify ways to solve the problem of the need for media education in the professional activity of a future musician

teacher; to reveal and analyze promising directions for increasing the level of media educational training of future music teachers in social relations, new dimensions of his self-realization; substantiate the conclusions and directions for further consideration of the selected problem. The main methods used in the study are comparative, analytical, systemic and structural. Conclusions. We consider media education as a component of ICT, which includes, on the one hand, knowledge, skills and abilities of their application, on the other hand, media literacy, media competence and media culture. We associate the training of future teachers of musical disciplines using ICT tools with the need to improve the state educational standard by introducing new specialties, the need for which is dictated by the current state of art education and culture. The practical implementation of media education requires a change in scientific views on the need to introduce media education as a component of general education, and media literacy and media competence as an integral part of the professional and general culture of a modern music teacher. The solution to the problem posed also depends on the understanding of the value of professional activity, which occurs only through the actualization of the processes of self-awareness by future teachers-musicians, revealing themselves in the search for the meaning of artistic values.

Key words: media education, modernization of professional training, musical and pedagogical activity, information and communication technologies, future teacher-musician.

Introduction.

It is impossible to imagine a modern society without multimedia products, without network communications, without computers. In the 21st century, new technologies are bursting into life at such a speed that people do not have time to understand the advantages of some, as new ones appear. The defining characteristic of the development of modern society can be called globalization, which is a multidimensional process covering all

facets of the functioning of modern society: the sphere of economics, politics, sociology, education. A natural consequence of globalization is the internationalization of education, aimed at creating a world educational space, which is considered by researchers as "the totality of all educational and educational institutions, scientific and pedagogical centers, government and public educational organizations in different countries, geopolitical regions and on a planetary scale, their mutual influence and interaction in the context of intensive internationalization and globalization of various spheres of public life "(B. Wolfson, 2006, p. 168).

The world educational community responds to civilizational challenges with scientific and pedagogical projects put forward in the declarations of UNESCO, the International Labor Organization, the Council of Europe, and the Bologna Process. Investigating the processes that take place in the media space, UNESCO defines media education as a priority branch of cultural and pedagogical development of the XXI century. The result of these trends is an increase in information flows, an increase in the volume of information consumption, means of its use, storage, processing, which, in turn, prompts the need for high-quality use of technologies corresponding to the level of technology in professional activities. However, practice shows that the efficiency and rationality of the use of multimedia technologies, unfortunately, is not a sign of modern professional training of future music education specialists.

The purpose of this article is to substantiate the practical importance of media education, taking into account current trends in the modernization of the educational system in Ukraine in the era of globalization of the global educational space. To achieve this goal, the following tasks were set: - consider the role of media education in the professional activities of future music education specialists; - substantiate media education as a component of general education, and media literacy and media competence as a

component of the professional and general culture of a modern musician teacher; -identify ways to solve the problem of the need for media education in the professional activities of the future musician teacher; - to reveal and analyze the perspective directions of increasing the level of media educational training of future musician teachers in social relations, new dimensions of its self-realization; - substantiate the conclusions and directions for further consideration of the selected problem.

An analysis of scientific and pedagogical sources shows that media technologies are becoming more and more popular and have moved into the category of leading means in the professional activity of a teacher-musician. An analysis of our educational experience and the permanent need to search for information on a specialty suggests that students of higher educational institutions of musical and pedagogical education have long demonstrated their readiness to switch to new forms of instruction using multimedia. The problem of multimedia technologies in the training of musician teachers is constantly in the field of view of scientists and the rapid dynamics of the introduction of these technologies in the professional training of students led to an in-depth study of a certain phenomenon, which, in turn, contributed to the emergence of the following terminological series: computer technology, digital technology, media technology, multimedia, telecommunications, media education and the like. Therefore, the modern realities of the application of digital technologies at the faculties of art of pedagogical universities require some adjustment, modernization of the content of training and educational technologies. Currently, musical pedagogy is at an important stage in informatization of the education system, the introduction of innovative methods, techniques and forms of work with students into its content. An analysis of recent studies and publications of domestic and foreign scientists testifies to the development and implementation of information and communication and multimedia technologies at different levels pedagogical

innovations (M. Sinitsya, 2014, p. 418), we believe that the problem of a deeper study of such a phenomenon as media education in the field of music education is becoming relevant. The term “media education” was first used in 1973 at a joint meeting of the UNESCO Information Sector and the International Film and Television Council. Although some scholars claim that the first curriculum on media education was developed by the Canadian scientist M. McLuhan in 1959, the active use of media education in the educational process began in the 1960s in the UK, Canada, Germany, the USA, and France. The task of media education was to form an information culture and prepare for life in the information society (V. Ivanov, & O. Voloshenyuk, 2012, p. 6). However, the term “media” began to be used long before the occurrence of such a phenomenon as electric current. And for the first time it was applied to the concept of “mass media” - to newspapers. In the future, thanks to electrical communications, messages were distributed using a technical communication device - telegraph. Therefore, it is natural that the concept of media education (Eng. Media education, from lat. Media - means) for a long time was used exclusively in the context of the professional training of journalists and was interpreted as a science orienting students to study the laws of mass communication (press, television, radio, cinema, video, Internet, etc.).

Scientific progress through the transformation of the content of education has allowed the integration of media education in this industry. In particular, media education began to be interpreted as the perception and development by students of significant flows of information by modern means of mass communication, which include newspapers, magazines, books, television information, video and audio recordings, and the like. Thus, media education in modern educational institutions translates as a problem the formation of needs for training in the skills of critical perception of information, in particular, the analysis of messages, the search for errors, incorrect data or

information confirming the speaker's story or educational information. In other words, the pedagogical industry positions media education as a direction in pedagogy, responsible for studying the laws of mass communication (press, television, radio, cinema, video, etc.). The basis of this concept is a complex of knowledge, skills and abilities to work with media text. Despite the fact that a media text is understood to mean messages containing any media type or genre, we will consider in a broader sense the components of the concept of "media education". In modern scientific and pedagogical activity, studies located at the junction of various fields of knowledge are becoming increasingly attractive. Inter-scientific synthesis - the interpenetration of sciences and interdisciplinarity, polydisciplinarity are a marker of the integration of a modern system of scientific communication. Despite numerous studies, scientific publications lack an exhaustive characterization of the concept of "multimedia technology." For the first time the term "multimedia" appeared in 1965 - it was a combination of two English words multy - multiple complex or many-part, and media - medium, means. Subsequently, scientists began to derive various definitions and interpretations of the concept of "multimedia" and the properties associated with it in a particular area of application. Taking into account the fact that all interpretations of this concept are to a greater or lesser extent based on a common derivative, we consider it necessary to take as a basis the definition due to which scientists could further diversify their own interpretations of this phenomenon. In the "English-Ukrainian Explanatory Dictionary of Computing, Internet and Programming" the concept of "multimedia" is interpreted as multimedia technologies that allow you to integrate, process and simultaneously reproduce various types of signals, various media, means and methods of information exchange using a computer, provide storage huge data arrays, as well as random interactive access to their elements and playback on the PC screen video with sound (E. Proydakov, 2005, p. 339).

Having ascertained the multi-vector use, it becomes clear why in the scientific and pedagogical literature there are different points of view on the definition of this concept, where each of the researchers was able to adapt it to implement their own scientific tasks. For example, L. Skibb, S. Heifmeister, A. Chesnat interpret multimedia technologies as “evolution in progress”, focusing on the fact that multimedia is a mixed technological progression, and not a combination of hardware and software components. In their opinion, multimedia is “a combination of platforms, communication tools, people and influence on culture ”(L. Skibb, & S. Heifmeister, A. Chesnat, 1997, p. 270). Having become acquainted with the study of Ingenbeck Werner, we learn that the modern technological form of the information society is multimedia technology, which opens up a fundamentally new level of information processing and interactive human-computer interaction (I. Werner, 1996, p. 7). According to O. Shlykova, multimedia is a “polyservice”, the only space in a syncretic form representing various types and methods of providing information (text, graphics, audio, etc.). (O. Shlykova, 2004, p. 415). Such polymorphism encourages their further refinement and expansion of the content as a form of knowledge organization in the process of preparing future music teacher teachers. Having found out that media is not only magazines, newspapers or film, but a collection of messages of various nature that can be recognized (reproduced) using special software, we emphasize the need to use media education as an integral part of the professional training of future music educators. The purpose of using media education as a tool to increase the effectiveness of the teacher and student in the study of art disciplines is to attract students of art faculties in advanced educational technologies and focus on the creative and productive use of ICT in future pedagogical work. Therefore, a further study of the phenomenon of media education will help to find the most promising areas for improving the level of training of music teachers and to reveal new features application of

automated training systems and software artistic means, which cannot be realized without media technologies.

The introduction of ICT in the art industry poses a completely different challenge for a modern teacher. In addition to traditional lessons, a music teacher must be competent in the preparation and production of multi-genre musical numbers for festive events in an educational institution, and more and more often there is a need for audio accompaniment of these events. The totality of these tasks requires a musician teacher to have multifunctional skills, because in order to hold holiday events at the proper level, he needs to solve various professional tasks not only in the music industry, but also successfully use multimedia technologies, technical devices, be able to select and process the appropriate audio-video material and have an idea about sound processing by modern digital technologies. That is why the professionalism of future teachers of musical disciplines requires a high level of media culture knowledge: obtaining knowledge and ability to effectively use information and communication technologies in professional activities, namely, special art software, Internet technologies, and multimedia tools; the ability to navigate a large flow of information, to be able to analyze and select media texts in accordance with the educational goals; the ability to demonstrate awareness of the genre and style features of modern leisure art and media genres (video clip, online video broadcast, musical battle, musical, rock opera); own technical audio facilities (microphone setup, control of an audio mixing console, video projector, etc.). In accordance with the fact that the teacher's media culture is genetically related to his professional and pedagogical culture, one can deduce chain: spiritual culture - professional pedagogical culture - professional culture - media culture. Thus, the high level of students' media culture formation may indicate the transition of the future teacher in personal development to a higher level of professional self-awareness. Realization of the possibilities of media technologies, including in

the field of media education, provides for a change in the traditional forms and methods of teaching to intensify the educational process and increase its effectiveness. Modern requirements for the organization of media education in pedagogical universities of the artistic direction provide for an intensive search for various forms and methods of interaction between socio-cultural sectors (media and education) that could generalize the formation vectors of the modern intellectual, professional, spiritual, artistic aspects of the life of a modern specialist. Since the very concept of "media educational space" is the result of an obvious process - the enrichment of the conceptual apparatus of the future teacher of musical disciplines.

Conclusions

1. The introduction of media education, as one of the most promising areas of increasing the level of professional competence of students, is an urgent problem of higher education aimed at finding ways to improve the quality of professional training of specialists and requires a review of the content of education, training and educational technologies.
2. Given the above, we associate the training of future teachers of musical disciplines with the use of ICTs with the need to improve the state educational standard by introducing new specialties, the need for which is dictated by the current state of Ukrainian art education and culture. After introducing media education into the educational process of the artistic direction, there will be a shortage of media design specialists - the development of a mock-up of an information platform to ensure coordination of the press centers of the educational institution, the artistic and technical design of media content and the presentation of information, processing and combining media from individual fragments into a single compositional integrity; in music informatics - obtaining and deepening students' knowledge about the various ways of applying ICT art direction in professional activities with the subsequent formation of skills for their practical application; the basics of sound

engineering sound control at school-wide celebrations, concerts, discos. The creation of amateur video, cinema, the search for sound artistic images, the formation of sound dramaturgy, etc., and in the future, there may be a demand for disciplines based on the intersection of pedagogy, music and media culture, the study of which requires knowledge of the basics of media literacy, work on musical material in architectonics of media text, site support, blog, understanding the nature of media. In the era of digital technology, a person requires considerable effort to quickly perceive and process large amounts of information; therefore, interaction with various media becomes a fundamental component of the professional training of a future musician teacher.

3. The introduction of media education requires intellectual efforts from scientists and teachers, which must be directed to the modernization of the artistic information and educational environment of higher education institutions on the application of innovative teaching methods. The purpose of the practical implementation of media education is to change the scientific views on the need to introduce media education as a component of general education, and media literacy and media competence as an integral part of the professional and general culture of a modern musician teacher.

4. Students' possession of media literacy, competence in the field of ICT, media culture and personal professionally significant qualities helps future teachers to rethink the personal internal and external meanings of professional activity, to identify themselves in the search for the meaning of existing artistic values that can create a new cultural reality in a sociocultural educational environment where the act cognition coincides with the act of personality transformation. Through the actualization of the processes of self-awareness by future teachers-musicians, an understanding of the value of professional activity takes place. Prospects for further research.

References:

1. Bepalko, V.P. (2008). Computer-assisted education and training (pedagogy of the third millennium). Moscow: IPSN. [in Russian].
2. Wulfson, B. L. (2006). Educational space at the turn of the century. Moscow: Publishing House of the Moscow Psychological and Social Institute.[inRussian].
3. Werner, Ingenbleck (1996). All about multimedia. Kiev: BHV. [in Ukrainian].
4. Gorash, K.V. (2010). Information support for the introduction of educational innovations in the system of professional development of pedagogical staff. (Candidate of Science in Philosophy). Kyiv. [in Ukrainian].
5. Gurjii, A. M. (2013). Features of the Information Technology Tutorial for Future Humanities Teachers. Problems of the modern textbook, 13. P. 80-94. - Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psp_2013_13_12. [in Ukrainian].
6. Ivanov, V.F., & Voloseniuk, O.V. (2012). According to the scientific edition of VV Rizun. Media education and media literacy: a textbook. Kiev: Free Press Center. [in Ukrainian].
7. Proydakov, EM (2005). English-Ukrainian Interpretative Dictionary on Computer Engineering, Internet and Programming. Kiev: SoftPress Publishing House. [in Ukrainian].
8. Petelin, R., & Petelin, J. (2013) Arranging music on a personal computer. SPb.: BHV-Petersburg. [in Russian].
9. Sergeeva, G.P. (2010) Actual problems of teaching music in educational institutions. Moscow: GOU Pedagogical Academy.[in Russian].
10. Sinitsa, M.A. (2014). The use of multimedia technologies in the educational process of universities as a means of forming pedagogical knowledge. Professional pedagogical education: formation and development of pedagogical knowledge: monograph / ed. prof. O. A. Dubaseniuk., Pp. 418-438. I. Franko. [in Ukrainian].
11. Skibb, L.J., Heifmeister, S., Chesnat, A.M. (1997). Optimization of multimedia PC. Kiev: DiaSoft Ltd. [in Ukrainian].

12. Stepanov, VA (2019). Methods of teaching future music teachers multimedia arrangements in the process of professional preparation. (Candidate of Science in Philosophy). Kyiv. [in Ukrainian].

13. Xiao, Jianjun (2019). Methods of formation of teenage listening culture of teenagers by means of multimedia technologies at music lessons in secondary school. (Candidate of Science in Philosophy). Kyiv.[in Ukrainian].

Citation: Zhang Tanglin (2020). POTENTIAL OF MEDIA EDUCATION IN PROFESSIONAL TRAINING OF MUSIC TEACHERS. New York. TK Meganom LLC. Innovative Solutions in Modern Science. 7(43). doi: 10.26886/2414-634X.7(43)2020.1

Copyright: Zhang Tanglin ©. 2020. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

DOI 10.26886/2414-634X.7(43)2020.2

UDC: 378.091.3:373.5.011.3-051

**PROFESSIONAL TRAINING OF THE FUTURE MUSIC TEACHER FOR
CONCERTMASTER ACTIVITIES IN THE CLASS
OF CLASSICAL DANCE**

Ao Dengaova, Post-graduate student

<http://orcid.org/0000-0001-5882-8933>

e-mail: dong0252@sina.com

National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine

The article is devoted to the questions of a number of aspects of formation of skills of concertmaster activity as a component of piano preparation of the pianist-beginner in the class of classical choreography, revealing of the functional connections of the tandem teacher-choreographer – pianist-concertmaster, determination of the level of psychological-pedagogical students and performers interaction with the choreographer. The data are analyzed in the context of consideration of the general laws concerning the selection of the performing repertoire for musical design of classical choreography lessons, their importance, expediency and

correspondence to the students' age characteristics, their level of musical perception.

Key words: concertmaster activities, beginner concert pianist, choreography art, classical dance, psychological and performance barriers, musical design.

аспірант, Ао Денгаова, Фахова підготовка майбутнього вчителя музики до концертмейстерської діяльності у класі класичного танцю / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, Україна

В статті розглядається узагальнення ряду аспектів фахової підготовки майбутніх учителів музики крізь призму психолого-педагогічного та виконавського контексту в умовах практичної діяльності концертмейстера; формування умінь концертмейстерської діяльності як складової фортепіанної підготовки фахівця у класі класичної хореографії; з'ясуванні функціональних зв'язків в тандемі викладач-хореограф – піаніст-концертмейстер; визначення рівня їх психолого-педагогічних та виконавських впливів і бар'єрів у музично-творчій комунікативній взаємодії.

Ключові слова: концертмейстерська діяльність, мистецтво хореографії, класичний танець, хореографічний тезаурус, психолого-виконавські бар'єри, педагогічна взаємодія.

Вступ. Реформаційні процеси, що характеризують соціально-економічне й суспільно-політичне життя України, вимагають трансформації системи мистецької освіти, зокрема фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Саме заклади вищої освіти мають забезпечувати розвиток майбутніх учителів музичного мистецтва як особистостей, закладати підвалини їхньої подальшої самоосвіти, успішної самореалізації

упродовж життя, підготувати до плідного професійного розвитку в умовах Нової української школи.

Концептуальні засади сучасної мистецької освіти ґрунтовно розроблено українськими вченими-педагогами (В. Бутенко, Л. Василенко, Л. Гаврілова, Н. Гуральник, О. Єременко, А. Зайцева, А. Козир, О. Комаровська, О. Устименко-Косоріч, В. Лабунець, Л. Масол, Н. Миропольська, О. Олексюк, В. Орлов, О. Отич, Г. Падалка, Л. Предтеченська, О. Реброва, О. Ростовський, О. Рудницька, Н. Сегеда, Т. Стратан-Артишкова, Т. Танько, О. Хижна, В. Черкасов, О. Щолокова та ін.). Широке коло питань, які піддавалися аналізу, зумовлене необхідністю їх розгляду в контексті фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Теоретико-методичні засади музично-педагогічної освіти розглядали (Л. Масол, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, Л. Хлебнікова, О. Щолокова та ін.), формування творчої активності студентів, професійних якостей майбутніх фахівців (Г. Кондратенко, Г. Ніколаї, Г. Шевченко, В. Шульгіна та ін.).

Мистецтво третього тисячоліття відзначається розвитком синтетичних художніх форм, підсиленням тенденції до взаємопроникнення не лише різноманітних видів мистецтв, але й певним мутаціям в рамках кожного із них. Дослідники Г.Буш, І.Лосєв, І.Ляшенко, В.Медушевський та інші зазначають, що музичне мистецтво акумулює в собі загальнокультурну домінанту суспільства, яка віддзеркалює об'єктив суспільні потреби, що виникають на основі конкретного типу духовного простору їхнього побутування. Професор О.Хижна вважає, що музика як вид мистецтва має також «специфічну концептуальність, ідейний зріз якої розкриває всі вияви духовного життя суспільства, його інтелектуальний та соціально-психологічний потенціал, й водночас враховує постійну дію в ньому різних часових параметрів: реального, історичного, художнього»[1].

На зорі культурного розвитку людства мистецтво виникло як засіб спілкування. За умов відсутності сформованої мови основними засобами спілкування стали звук, ритм та дійство. З цієї синкретичної звукопластичної мови ритуалів пізніше вирости макрожанри, а потім і види мистецтва: танець, спів, декламація. І, безумовно, у візуально-медійному та мультимедійному контексті мистецтво хореографії посідає чільне місце в інформаційно-видовищному континуумі сучасності. Хореографія, як галузь мистецької діяльності, є однією з найскладніших проявів особистісно-творчого самовираження особистості майбутніх учителів. Безперечно, ця галузь діяльності виявляється у різних спеціалізаціях: класична (академічна), народна, сучасна, стилізована, спортивна, бальна тощо. Адже, незважаючи на широку популярність хореографічного мистецтва в різних його проявах, констатуємо, що в основі хореографії, як виду мистецької діяльності, лежить академічний, класичний танець, що передбачає різні напрями та трактування. Тому, виходячи з особливостей хореографії як пластично-просторового виду мистецтва, на думку А. Ваганової, варто зауважити, «що всі рухово-пластичні втілення беруть початок із класичної хореографії» [4]. Концертмейстер, як права рука хореографа-постановника, є його другом-помічником у музичному оформленні мистецької пластичної дії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Дослідження мистецтва класичної хореографії як виду мистецької діяльності вже здавна проаналізовані в наукових розвідках та публікаціях видатних діячів ХХ ст. та сучасності:

1) в контексті розгляду фундаментальних засад хореографічного мистецтва та методики викладання класичного танцю – А. Ваганової, Є. Конорової, Л. Повалій, Л. Цветкової;

2) методичних основ музичної організації та оформлення уроків класичного танцю – О. Аксьонова, Т. Заборовської, В. Зоріна, Е. Мадьярової, Н. Ревської, Н. Сайко, Е. Халліуліної;

3) з позиції розгляду основних закономірностей практичної діяльності концертмейстера у класі класичної хореографії – О. Андрєєвої, Л. Бакало, І. Ваніної, О. Волосюк, Г. Вороніної, Є. Громової, О. Добротворської, С. Єгорової, Є. Корольової, І. Кравченко, К. Краснопьорової, В. Любимової, А. Луговської, О. Настюк, Л. Подпоріної, Н. Роденко, Т. Самарцевої, Н. Слупської, О. Фаїзової, Т. Чащиної, С. Шиврінської, Ж. Яковлевої, Л. Ярмоловича;

4) в контексті підбору музичного матеріалу з методичними вказівками для роботи концертмейстера в класі класичного танцю – Г. Безуглої, Л. Бучок, М. Добриніної, А. Каржубаєвої, Н. Майор, Л. Ярової;

5) проблеми взаємодії викладача хореографії та концертмейстера – Н. Голеншиної, О. Останіної, І. Тирпак, О. Черкасової, Т. Чернової та інших.

Метою статті є розкриття основних закономірностей фахової діяльності майбутнього вчителя музики у царині концертмейстерської діяльності у творчій взаємодії з викладачем хореографії у класі класичного танцю, обґрунтування психолого-виконавських аспектів поліфункціональності та багатогранності фаху концертмейстера, визначення основних факторів підбору музичного репертуару для виконавського оформлення занять з класичної хореографії.

Завдання дослідження полягають в узагальненні психолого-педагогічного та виконавського аспектів фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в умовах практичної діяльності концертмейстера; формування умінь концертмейстерської діяльності як складової фортепіанної підготовки фахівця; з'ясуванні функціональних зв'язків в тандемі викладач-хореограф – піаніст-концертмейстер;

визначення рівня їх психолого-педагогічних та виконавських впливів, а також означення бар'єрів у музично-творчій комунікативній взаємодії..

Методологічну основу дослідження складають *культурологічний* підхід, з позицій якого своєрідність культури розглядалася в широкому розумінні як сукупність усієї духовно-матеріальної діяльності людини як в окремо взяті історичні періоди, так і впродовж усієї історії людства загалом; *особистісно зорієнтований* підхід, метою якого є формування унікальної індивідуальності; *системно-цілісний* підхід, ідеї якого відображалися при структуризації змісту, міждисциплінарних інтегративних зв'язків (філософії, естетики, педагогіки, психології, фахових дисциплін), враховуючи планування та здійснення у кожному з основних напрямів навчальної діяльності цілого комплексу освітніх та розвивальних завдань; *діяльнісний* підхід, спрямований на організацію інтенсивної практичної діяльності, адже саме через власну діяльність людина засвоює науку та культуру, способи пізнання про навколишній світ, формує та вдосконалює особистісні якості; *компаративістський* підхід, що забезпечує процес гуманізації мистецької освіти, підвищення його інноваційності, креативності, інтегративності, створює сприятливі умови для фахового саморозвитку особистості в контексті розгляду загальних закономірностей щодо підбору виконавського репертуару для музичного оформлення занять з класичної хореографії, їх важливості, доцільності та відповідності віковим особливостям вихованців (учнів), рівню їх музичному сприйманню і розвитку.

Окрім того, в даному дослідженні застосовано **метод інтерпретаційно-аналітичного компаративу** як механізму художньо-творчої інтелектуальної гнучкості піаніста-концертмейстера у класі класичної хореографії, що забезпечує та покращує якісне музичне втілення пластичних комбінацій на роялі (на інструменті) у часовому просторі. Розкрито особливості засвоєння структури побудови занять з

класичного танцю (екзерсисів) піаністом-концертмейстером, вивчення хореографічного тезаурусу, знаходження виконавських рішень хореографічних рухів та вправ у процесі музичного виконання.

Виклад основного матеріалу

Основними показниками професійної майстерності майбутніх учителів музики передусім виділяють: особистісні якості, особливо перетворювальні й психологічні; усвідомлення ролі педагога у вихованні громадянина; безперервне підвищення загальної і професійної культури; пошукову діяльність педагога; володіння методами музичного навчання; конструювання власного музично-педагогічного досвіду; результативність навчально-виховного процесу; активну просвітницьку діяльність, спрямовану на перетворення особистості учня й учителя.

Невід'ємну роль, вважає В.Зорін, у проведенні занять з класичної хореографії посідає концертмейстер-піаніст, який втілює виконавські завдання та рішення в хореографічну дійсність, руховий часопростір [6]. Відомо, що концертмейстерство в класі хореографії, чи то народній чи класичній, є одним з найскладніших видів концертмейстерської діяльності. І завдяки цьому, ми можемо виділити основні здібності, якими повинен володіти концертмейстер-піаніст, а саме:

- здатність до осягнення та розуміння хореографічного мистецтва як виду соціокультурної та видовищної діяльності;

- здатність до комплексного осягнення класичної хореографії в контексті музичного оформлення та втілення хореографічних комбінацій у руховому часопросторі, довершеності пластичних образів;

- оволодіння знаннями класичної гармонії, читки з листа, навичками імпровізації та виконавської інтерпретації академічних всесвітніх зразків музично-виконавського мистецтва у відповідності до характеру хореографічних комбінацій та їх модуляційних різновидів;

- засвоєння складових побудов екзерсисів, їх варіативність та інтегративність в межах хореографічної діяльності;

- засвоєння академічного хореографічного тезаурусу (французька термінологія), виконавське оформлення хореографічних вправ, ритмо-пластичних рухових образів;

- здатність підбирати доцільні та відповідні музичні зразки до інструментально-виконавської інтерпретації хореографічних занять, що сприяють покращенню емоційного та психічно-музичного розвитку вихованців, їх м'язового тону, доцільність та правильність підбору музичного репертуару до занять з класичного танцю у відповідності до тієї чи іншої хореографічної побудови у пластичному часопросторі.

Пристаючи до зовсім нового виду діяльності – класичної хореографії, піаніст з наявним виконавським досвідом та комплексною фортепіанною підготовкою у класі класичної хореографії стикається з труднощами, які виникають у процесі музичного підбору та виконання інструментальних композицій. О.Останінп вважає, що це створює йому психолого-виконавські бар'єри у творчо-комунікативній взаємодії з викладачем-хореографом та вихованцями [10].

Тому, як показує практика, важливими рисами та якостями, якими має володіти піаніст-концертмейстер в класі класичної хореографії є наступні:

- 1) усвідомлення свого функціонального призначення у класі класичного танцю. Важливо, з перших занять концертмейстеру відразу адаптуватись до нової сфери діяльності концертмейстерства як однієї з найскладніших ланок творчого самовираження особистості;

- 2) засвоєння та розуміння сутності побудови занять з класичного танцю, значущості кожного елемента у системі творчої взаємодії з викладачем хореографії (уклін, «хореографічний розігрів», екзерсис біля станка, екзерсис на середині залу, *adagio*, класичні стрибки (*allegro*),

вправи по діагоналі, гімнастичні вправи на землі). Від концертмейстера необхідними є: комплексне опанування структурних елементів та вивчення розмаїття танцювальних комбінацій, хореографічного тезаурусу, їх місця у тих чи інших екзерсисах, видах і формах творчого виконання та модифікації, ролі й призначення у загальній системі комплексного осягнення мистецтва класичної хореографії;

3) розуміння законів стилістики, мелодики, гармонії, фразування, агогіки та артикуляції як основних засобів хореографічного втілення у звуковому часопросторі.

В залежності від виконання хореографічних побудов в умовах доцільного відбору музичного репертуару концертмейстер-піаніст вже з перших занять має усвідомлено стилістично та творчо розробити принципи з відбору музичного репертуару. Це означає, що під час інструментально-музичного оформлення класичного танцю, концертмейстер має володіти глибинними знаннями з питань мелодики, гармонічних побудов, фразування, інтерпретації та прагнути імпровізаційними засобами досягати розвитку звукової картини у візуально-просторову дійсність;

4) розуміння хореографічного тезаурусу в співдружності: викладач – хореограф – піаніст-концертмейстер – вихованці – хореографічні комбінації.

5) засвоєння природи хореографічного мистецького втілення на роялі пластичних вправ та класичних рухо-ритмо-образів. Це означає, що багатогранність, поліфункціональність та інтелектуальна творча гнучкість концертмейстера сприяє ефективному піднесеному пластично-руховому процесу в умовах гедоністичного та емоційного контексту учасників хореографічного дійства;

6) координація та систематизація інтуїтивної та інтелектуальної гнучкості, уваги, уваги, візуально-просторового, слухового, музично-

теоретичного, звукового, тактильно-інтелектуального та гармонічного комплексів у виборі та розумінні інформації щодо осягнення та опанування техніками невербально-жестуляційних образів у пластичному відтворенні хореографічних дій.

7) компромісність та деконфліктність професійних впливів та викликів системної взаємодії з питань розгляду музичного виконавського рішення класичних образів у процесі втілення хореографічних вправ. Конфлікт інтересів між викладачем хореографії та піаністом-концертмейстером може виникнути внаслідок суперечливих поглядів, які постають внаслідок певного непорозуміння та розділення музичних смаків і потреб, музичних уподобань, рівнобарв'я у відборі музичного репертуару (наприклад, *demi rle* 4/4 – 3/4). Подолання такого роду ситуацій та знаходження компромісу у вирішенні класичних завдань щодо музичного оформлення тих чи інших рухообразів в системі класичного танцю вимагає неабиякої професійної аргументації, глибинної підготовки, педагогічно-творчої взаємодії та взаємопорозуміння. А це, в свою чергу, досягається в контексті гуманного й толерантного фахового втілення комплексних підходів з наявними спільними точками дотику та опорою на професіоналізм і власний виконавський досвід у вирішенні тих чи інших питань, які потребують ґрунтовного опрацювання;

8) осягнення та розуміння основних принципів та чирриків підбору музичного репертуару у відповідності до вікових та психологічних закономірностей, рівня музичного сприймання вихованців. Це досягається шляхом пошуків відповідних музичних зразків до інтерпретації хореографічних рухо-образів у процесі занять з класичного танцю. При цьому, музичні зразки мають бути гармонійними, доступними та сприятливими для розуміння вихованців (виразна мелодична лінія,

зрозуміле фразування, консонансна гармонія, контрастність образів, симетричність побудови);

9) вивчення та здійснення послідовних виконавських дій у подоланні концертмейстерських психологічних бар'єрів та труднощів музичного оформлення у процесі хореографічних занять (уникнення пауз, відпрацювання системності, послідовності в роботі, правильності та правдивості виконання на роялі музичного матеріалу в контексті втілення хореографічних комбінацій в часопросторі).

Стикаючись з виконавськими труднощами на перших заняттях з класичного танцю, піаніст-концертмейстер повинен системно працювати над уникненням пауз під час виконання хореографічних комбінацій з різними модифікаціями, довершеністю гармонії та музичної фрази (до прикладу, доречність та влучність гармонічно оформити в найнеобхідніший момент завершення музичної фрази або композиції), що супроводжуються виразною жестикуляцією рухообразів у часопросторі та довершеністю хореографічної дії.

Важливе значення у оволодінні методологічними принципами та технологією концертмейстерської діяльності у класі класичного танцю відіграє підбір музичного репертуару до «хореографічного розігріву», екзерсисів біля станка та на середині залу, хореографічних вправ по діагоналі, *adagio*, класичних стрибків та піруетів (*allegro*) на середині залу та біля станка (на пуантах), виконання хореографічних гімнастичних вправ на землі у відповідності до музичного метро-ритму композицій в контексті розгляду вікових особливостей вихованців, відповідність характеру виконання хореографічних комбінацій квадратної симетричної побудови.

На прикладі екзерсису біля станка та посередині залу, основоположними є такі головні риси, якими має керуватись

концертмейстер при відборі музичного репертуару для виконання хореографічних комбінацій на роялі:

1) grand plie (demi plie) 2/4, 3/4, – повільна музика;

1а) temps lie (2/4, 4/4) – повільна плавна музика (виконується на середині залу);

2) battment tendu 2/4 – помірна уривчаста музика;

3) battment tendu demi plie 2/4 – помірна музика;

4) battment tendu jete 2/4 – помірно-уривчаста музика;

5) rond de jambe par terre 2/4, 4/4 – повільна лірична музика;

6) battment fondu 4/4 – повільна ніжна музика;

7) battment frappe 2/4 – гостра помірна музика;

8) petit battment 2/4 – легка уривчаста музика;

9) relevejan developpe 4/4 – повільна широка музика;

10) grand battment jete – гостра маркована рухлива музика.

Ключове значення у підборі музичного репертуару до екзерсисів біля станка та на середині залу займає суттєва зміна музичного репертуару. Це означає, що концертмейстер-піаніст повинен чітко усвідомлювати та інтерпретувати зміну музичного репертуару у відповідності до виконання хореографічних комбінацій танцівниками в різних позиціях та їх модифікаціях.

Відбір музичного репертуару до оформлення пластичної дії під час виконання екзерсисів біля станка та на середині залу піаністом-концертмейстером-початківцем вимагає:

- доступності сприймання музичного репертуару для вихованців;

- мелодійності та квадратності у побудові музичних фраз;

- ґрунтового вміння та здатності до класифікації музичного репертуару відповідно до психологічних та вікових особливостей вихованців, рівня їх музичного розвитку;

- виховання естетичних смаків, потреб та переконань щодо сприймання всесвітніх академічних, сучасних та джазових музичних зразків, що сприяють ефективному та насичено-емоційному піднесенню вихованців у процесі виконання хореографічних комбінацій.

Висновки

Трансформації українського суспільства потребують подальших досліджень особливостей динаміки розвитку соціокультурної ситуації в Україні. А.Ленд'єл-Сяркевич та О. Хижна переконані, що сьогодення вимагає пошуку «системної організації суспільства, ієрархії смислів і формування художньої картини світу, ціннісних парадигм, зміни і видозміни ціннісних орієнтацій і систем цінностей молоді» [8]. Життя ставить перед учителем нові виклики і приносить нові мистецькі виміри, нові інтонації. Якщо вчитель музики хоче бути сучасним не лише у класі, на сцені, але й у використанні всіх можливостей сучасного музичного мислення, має бачити і підмічати у самій дійсності зародження і розвиток нових «фарб», образних ресурсів, застосування інноваційних технологій у практиці фахової діяльності.

Література:

1. Andreiko O., Savchenko R., Vasilenko L., Khizhna O., Savchenko Y.: (2019), *Creative Cooperation of Subjects of the Educational Process in the Context of Musical Activity*. Journal of History Culture and Art Research (ISSN: 2147-0626) Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi . Vol. 8, No. 1, March.2019.
2. Безуглая Г. (2005), Концертмейстер балету: Музичний супровід уроку класичного танцю. Робота з репертуаром. СПб, 2005. 217 с.
3. Бучок Л., Ярова Л., Майор Н. (2010), Специфіка роботи концертмейстера на початковому етапі вивчення класичного танцю першого року навчання. Ужгород: Гражда, 2010. 168 с.

4. Ваганова А. (2000), Основи класичного танцю. Вид.6. СПб: «Лань», 2000. 192с.
5. Громова Е., Шиврінська С. (2013), Акомпанемент на уроці класичного танцю як інструмент розвитку музикальності танцівника в сучасній хореографічній освіті. Вісник Череповецького державного університету. Мистецтвознавство. Череповецьк, 2013. №1. Т.2. С. 118 – 120.
6. Зорін В. (2018), Методичні аспекти роботи піаніста-концертмейстера у хореографічному класі. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Київ, 2018. Вип.68. С. 42 – 45.
7. Казакова О. (2006), Урок класичного танцю (музичний посібник). Донецьк, 2006. 35 с.
8. O. Khyzhna, A.Lendel-Sarkevich. (2018), Peace Education as Arts Education: In Search of New Strategies// Philosophy and Cosmology, Volume 21 The Academic Journal ISSN 2518-1866 (Online), ISSN 2307-3705 (Print)
9. Настюк О. (2013), Особливості роботи концертмейстера на уроках класичного танцю. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Львів, 2013. №10(269). Ч.ІІ. С. 117 – 123.
10. Останіна О. (2019), Взаємодія концертмейстера і педагога-хореографа на уроках класичного танцю. Науковий форум: Філологія, мистецтвознавство і культурологія: Матеріали XXII міжнародної наук.-практ. конф. №1(22), М.: Вид. «МЦНО», 2019. С. 21 – 25.
11. Ревська Н. (2004), Класичний танець. Музика на уроці. Екзерсис. Методика музичного оформлення уроку класичного танцю. СПб: Композитор, 2004. 64 с.
12. Фаїзова О. (2017), Інноваційні методи підходу до роботи концертмейстера в класі хореографії. Методична розробка. Салават:

Муниципальная бюджетная учреждение дополнительного образования «Центр искусств» городского округа города Салават Республики Башкортостан, 2017. 13 с.

13. Цветкова Л. (2011), Методика преподавания классического танца. Киев: Альтерпрес, 2011. 324 с.

14. Ярмолович Л. (1967), Принципы музыкального оформления уроков классического танца. Л.: Музыка, 1967. 144 с.

References:

1. Andreiko O., Savchenko R., Vasilenko L., Khizhna O., Savchenko Y.: (2019), *Creative Cooperation of Subjects of the Educational Process in the Context of Musical Activity*. Journal of History Culture and Art Research (ISSN: 2147-0626) Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi . Vol. 8, No. 1, March.2019. (in English).

2. Bezuhlaia H. (2005). Kontsertmeister baletu: Muzychnyi soprovid uroku klasychnoho tantsiu. Robota z reperturom. SPb. (in Russian).

3. Buchok L., Yarova L. and Maior N. (2010). Spetsyfika roboty kontsertmeistera na pochatkovomu etapi vyvchennia klasychnoho tantsiu pershoho roku navchannia. Uzhhorod: Grazhda. (in Ukrainian).

4. Vahanova A. (2000). Osnovy klasychnoho tantsiu. Vyd.6. SPb: «Lan».(in Russian).

5. Hromova E. and Shyvrinska S. (2013). 'Акомпанемент на уроці класичного танцю як інструмент розвитку музичності танцівника в сучасній хореографічній освіті'. [Accompaniment in the classical dance lesson as a tool for developing the dancer's musicality in modern choreographic education]. Visnyk Cherepovetskoho derzhavnoho universytetu. Mystetstvoznavstvo, no 1, T.2, pp. 118 – 120. (in Russian).

6. Zorin V. (2018). 'Metodychni aspekty roboty pianista-kontsertmeistera u khoreografichnomu klasi'. [Methodical aspects of the pianist-concertmaster's work in the choreographic class]. Naukovyi chasopys NPU imeni M.P.

- Drahomanova. Seriiia 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy. Kyiv, no.68, pp. 42 – 45. (in Ukrainian).
7. Kazakova O. (2006). Urok klasychnoho tantsiu (muzychnyi posibnyk). Donetsk. (in Ukrainian).
8. O. Khyzhna, A.Lendel-Sarkevich.(2018). Peace Education as Arts Education: In Search of New Strategies// Philosophy and Cosmology, Volume 21 The Academic Journal ISSN 2518-1866 (Online), ISSN 2307-3705 (Print) (in English).
9. Nastiuk O. (2013). `Osoblyvosti roboty kontsertmeistera na urokakh klasychnoho tantsiu'. [Features of the concertmaster at classical dance lessons]. Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka. Lviv, no.10(269), p.II, pp. 117 – 123. (in Ukrainian).
10. Ostanina O. (2019). `Vzaiemodiia kontsertmeistera i pedahohakhoreohrafa na urokakh klasychnoho tantsiu'. [Interaction of concertmaster and choreographer in classical dance lessons]. Naukovyi forum: Filolohiia, mystetstvoznavstvo i kulturolohiia: Materialy KhKhII mizhnarodnoi nauk.-prakt. konf. no.1(22), M.: Vyd. «MTsNO», pp. 21 – 25. (in Ukrainian).
11. Revska N. (2004). Klasychnyi tanets. Muzyka na urotsi. Ekzersys. Metodyka muzychnoho oformlennia uroku klasychnoho tantsiu. SPb: Kompozytor. (in Russian).
12. Faizova O. (2017). Innovatsiini metody pidkhodu do roboty kontsertmeistera v klasi khoreohrafii. Metodychna rozrobka. Salavat: Munitsypalna biudzhetna ustanova dopomizhnoi osvity «Tsentr mystetstv» miskoho okruhu mista Salavat Respubliky Bashkortostan. (in Russian).
13. Tsvietkova L. (2011). Metodyka vykladannia klasychnoho tantsiu. Kyiv: Alterpres. (in Ukrainian).
14. Yarmolovych L. (1967). Pryntsypy muzychnoho oformlennia urokiiv klasychnoho tantsiu. L.: Muzyka. (in Ukrainian).

Citation: Ao Dengaova (2020). PROFESSIONAL TRAINING OF THE FUTURE MUSIC TEACHER FOR CONCERTMASTER ACTIVITIES IN THE CLASS OF CLASSICAL DANCE. New York. TK Meganom LLC. Innovative Solutions in Modern Science. 8(44). doi: 10.26886/2414-634X.7(43)2020.2

Copyright: Ao Dengaova ©. 2020. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

DOI 10.26886/2414-634X.7(43)2020.3

UDC:378.015.31-044.352:130.2

**CULTURAL APPROACH IN THE CONTEXT OF FORMATION OF
TOLERANCE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS**

K. S. Hnatovska, Graduate student

<https://orcid.org/0000-0002-0991-7507>

e-mail: ka.hnatovska@gmail.com

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine, Kharkiv

The article is devoted to the study of the problems of tolerance and the cultural approach as a means of forming the tolerance of future specialists. Tolerance is defined as a personally significant personality trait. The content of tolerant qualities is determined by the person's ability to make a morally determined choice, the orientation of its character traits, the influence of the environment, and adherence to certain ideas. The significance of the cultural approach is analyzed from the position of forming the tolerance of future primary school teachers. It has been determined that the strategy of the formation of tolerance with the help of cultural approach is to provide the individual with all the necessary conditions for his spiritual development, intellectual and moral freedom, choice of behavior, the formation of a sense of citizenship, patriotic and national identity, free ideological position, humane and tolerant attitude to others. The goal is to generalize the definitions of the cultural approach in the context of studying the problem of forming the

tolerance of future teachers. For the purpose of the study, the following tasks were identified: to analyze the theoretical foundations of the concepts of "tolerance" and "cultural approach"; to reveal the essence and features of the cultural approach in the context of the formation of tolerance of future primary school teachers.

Key words: tolerance, cultural approach, values, education, formation, specialists, primary school teacher, means.

аспірант, К. С. Гнатівська, Культурологічний підхід у контексті формування толерантності майбутніх учителів початкових класів/ Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна, Харків

Стаття присвячена вивченню проблем толерантності та культурологічному підходу як засобу формування толерантності майбутніх спеціалістів. Толерантність визначено як особистісно значущу якість особистості. Зміст толерантних якостей визначається здатністю особистості до морально зумовленого вибору, спрямованістю рис її характеру, впливом навколишнього середовища, прихильністю до тих чи інших ідей. Проаналізовано значення культурологічного підходу з позиції формування толерантності майбутніх учителів початкових класів. Визначено, що стратегія формування толерантності за допомогою культурологічного підходу полягає в тому, щоб забезпечити особистості всі необхідні умови для її духовного розвитку, інтелектуально-моральної свободи, вибору поведінки, формування почуття громадянськості, патріотичної й національної самосвідомості, вільної світоглядної позиції, гуманного та толерантного ставлення до оточуючих. Мета полягає в узагальненні визначень культурологічного підходу в контексті дослідження проблеми формування толерантності майбутніх учителів. Відповідно

до мети дослідження було визначено такі завдання: проаналізувати теоретичні основи понять «толерантність» та «культурологічний підхід»; розкрити сутність та особливості культурологічного підходу в контексті формування толерантності майбутніх учителів початкових класів.

Ключові слова: толерантність, культурологічний підхід, цінності, виховання, формування, фахівці, початкові класи, засоби.

Introduction. The modern society, which quickly entered the era of globalization, is in dire need of understanding the communication processes taking place in it. On the one hand, it is necessary to study the trends that contribute to the unification of civilizations, peoples and cultures. On the other hand, some facts that determine the preservation of the national identity of cultures in the conditions of their close interaction require understanding. Nowadays most countries in the world are multicultural and the degree of their multiculturalism in the context of globalization is constantly increasing, which puts on the agenda the scientific understanding of this phenomenon in the framework of tolerance, as well as the study of the cultural approach as the leading one in the formation of tolerance.

Foreign and domestic scientists have devoted their research to the study of tolerance. In particular, A. Asmolova, T. Atroshchenko, V. Babkina, T. Vinnik, N. Hasanova, V. Gorbatenko, M. Evtukh, V. Zolotukhina, V. Lektorsky, I. Onishchenko considered the theoretical aspects of the formation of tolerance among the younger generation. The problems of youth tolerance were studied by S. Avramenko, A. Baturina, T. Belous, Yu. Gracheva, A. Griva, Ya. Dovgopolova, I. Zhdanova, A. Zarivna, A. Rybak, A. Khizhnyak and others. The pedagogical context of the phenomenon of tolerance is considered in the works of such authors as I. Bekh, M. Buber, L. Metel, V. Kaloshin, M. Karandash, A. Matienko, V. Rakhmatshaeva, V. Shalin and

others. Problems of interethnic tolerance are comprehended in the works of such scholars as: M. Baliashvili, A. Griva, I. Danilyuk, L. Drobizheva, V. Evtukh, L. Zalanovskaya, I. Zalesov, M. Mikhailova, L. Orban-Lembrik, M. Pirenne, A. Pogodina, P. J. Rose, G. Soldatova, L. Togebe, M. Walzer, M. Kharaja, D. Heid, R. Shermerhorn and others. The problem of multicultural education, interethnic relations, education of tolerance, empathy, in particular, in interethnic relations was studied by A. Avksentyev, Y. Varfolomeeva, S. Hasanov, A. Griva, A. Gurenko, Y. Dovgopolova, M. Evtukh, V. Zasluzhenyuk, E. Koikova, V. Kuzmenko, I. Kushnirenko, V. Prisakar, P. Saukh, T. Stefanenko, I. Tishik, V. Tugay, Y. Yatsenko and others. Scientists, in particular A. Berezyuk, G. Nazarenko, reveal the problems of fostering interethnic tolerance at the regional level, but they primarily concern students - future teachers and high school students.

General issues of the implementation of the cultural approach in the educational process, its backbone role are discussed in the studies of V. Andreev, Y. Belchikov, E. Bondarevsky, A. Kirsanov, A. Rostovtsev, V. Slastionin, N. Shchurkov and others. The role of cultural training as a means of forming professional thinking, mastering full-fledged theoretical knowledge and practical skills is analyzed in the scientific research of A. Arnoldov, N. Bagdasaryan, L. Buyeva, V. Semya, E. Semenova, S. Tangyan and others. The basic principles of building a cultural discipline in higher education institutions are presented in the publications of A. Bolshaya, I. Kefeli, V. Mezhev, Y. Rozhdestvensky, A. Flier and others. The importance of cultural skills in improving communicative competence is discussed in the works of I. Zimnyaya, A. Karpov, T. Kitaygorodskaya, A. Mudrik and others.

So, the problem of tolerance and a cultural approach is being actively developed in science at the present stage, however, the need to analyze the application of a cultural approach to the formation of tolerance of future primary school teachers remains relevant today.

Purpose of the article and tasks. The goal is to generalize the definitions of the cultural approach in the context of studying the problem of forming the tolerance of future teachers. For the purpose of the study, the following tasks were identified: to analyze the theoretical foundations of the definition of the concepts of "tolerance" and "cultural approach"; to reveal the essence and features of the implementation of the cultural approach in the context of the formation of tolerance of future primary school teachers.

Presentation of the main material. Humanity has advanced so much through evolution, its needs and expectations are associated not only with material improvement, but also with a new revelation of true spiritual values and their implementation in the practice of human relations. The modern world requires the formation of an alternative model of civilization focused on the organic unity and brotherhood of people. This requires unconventional ways of understanding reality and self-knowledge. The search for mutual understanding and cooperation between people must recover with incredible energy. The paradigm of tolerance (religious, social, political, racial, ethno-national, etc.) provides a different, opposite to the modern, model of human existence. Tolerance is associated with a different type of perception of the world, a different type of thinking, a different way of life.

Domestic scientists consider the concept of "tolerance" as an integrated moral and personal education, which is based on a value attitude towards others, towards oneself, the environment, which is expressed in a tolerant attitude towards the interests, opinions, views, habits, beliefs of other people, regardless of their views, nationality and religious affiliation [2, p. 29].

At its core, tolerance is a moral problem of the attitude to the "other" as an equal free person. It consists in the personality's disposition for equal communication, which is expressed, firstly, in the rejection of the claim to monopoly ownership of the true one, the recognition of its own error, and secondly, in respect for the right of the "other" to differences. Tolerance of an

individual consists in the voluntary, conscious suppression of feelings of rejection caused by certain external (racial, ethno-national characteristics) and internal (religion, traditions, respect and moral advantages) properties of another. In the terminology of the domestic philosophical tradition, the problem of tolerance is the problem of toleration. Toleration is a characteristic of courage and inner stability of a person, which are necessary to preserve its integrity. It shows its peacemaking openness, which is not afraid of spiritual competition. In the transitional periods of social life, especially during the transition from totalitarianism to pluralism, toleration becomes the most urgent and there is an increased interest to the problems that are associated with human conscience. A relationship of toleration based on methods of persuasion, spiritual competition and the search for compromise solutions, which are opposed to manifestations of violence in all its forms. Tolerance is an expression of external and internal freedom as a means of developing the ability and thoughtful choice to alternative opinions and behaviors. The phenomenological basis of the theory of tolerance is the relation “I” - “other”, which is realized in dialogical communication. The specificity of the problem of tolerance lies in the fact that it arises only when the “other” causes a negative reaction, provokes hostility on the part of the subject of a tolerant attitude [3, p. 36].

Tolerance, as a vital principle in modern conditions, does not apply to ideas and practice that are intolerant: they neglect welcoming and social rights of the individual, deny and suppress them through physical and spiritual violence, monopolize the truth, do not recognize the autonomy of the individual, his moral right to preserve and the development of his individuality. Tolerance has its limits, its absolutization can lead to dangerous practices, to the spread of unambiguously intolerance in public life. The problem of practical implementation of the principle of tolerance is directly related to the spiritual ascent of the individual, which implies the acceptance of tolerance as

a way of life. Every person must stop violence, first of all in himself: over his body, soul and thoughts. This requires a personal inner effort to overcome his own or collective egoism. In intolerant relationships alienation and hostility prevail, the rejection of the “other” as a stranger, deliberate exaggeration of differences and what divides. Lack of tolerance destroys harmony, solidarity and unity between people. As tolerance is a creative and peacemaking force, raises consciousness, contributes to an increase in kindness and love, search and harmony in human relationships.

Modern education is a mechanism of culture, and it should be built on the basis of the unity of sociocultural reality, tolerant and cultural orientations, and interdisciplinary research. Education should ensure the formation of a new culture that overcomes consumer and egocentric orientations and contributes to the approval of the ethics of the coordinated development of man, society and nature. That is why in educational theory and practice, the cultural approach to the problem of tolerance is increasingly being established, which acquires particular relevance when it comes to the formation of a future teacher in the process of professional training.

In the context of our research, the cultural approach plays a leading role since it acts in the unity of the main components of its concepts and ideas as one of the leading methodological principles of modern pedagogy. The attention of the theory and practice of pedagogical education to the cultural approach is associated with its focus on the development of the personality of the future primary school teacher as the most important condition for professional development. This process is impossible without the transformation of the individual into a person of culture. The interaction of man and culture exists and is manifested as a dialectical unity of the source and result of their existence, in which both are phenomena that cannot exist without each other.

Since the end of the 20th century, the cultural approach has become a methodological basis for researching the problems of pedagogical education, which consider the formation of a teacher's personal and professional culture as a way of his life, an instrument for the implementation of individual creative forces in pedagogical activity, the result of his self-determination in culture. It can be argued that only having determined in the changing conditions of pedagogical activity, the teacher is able to carry it out fully. We believe that it is not a certain stage of professional development, but a constant one, it never stops the process of spiritual searches, achieving goals and obtaining new ones [1, p. 81].

Meanwhile, in the field of education (including higher pedagogical), there is currently a contradiction between the goals, methods, content of education and the need to implement a cultural approach in pedagogy. The resolution of this contradiction is possible only with the understanding that the integrity of the individual's human culture is achieved as a result of the development of a combination and synthesis of the qualities of tolerant components of personal culture. On the one hand, art, through the richest emotional, intellectual, imaginative and creative potential, helps to deepen knowledge, activate the processes of mastering culture by a person. On the other hand, it allows everyone to build their own cultural type, identifies it with certain works of art, prefers personal preferences and assessments, and images of heroes, characters, evoking experiences on the basis of empathy. A difficultly solvable problem of pedagogy in this context of the formation of ethnocultural personality identification (that is, understanding oneself as a bearer of the culture of a certain ethnic group with its traditions and values) and, at the same time, a polycultural orientation based on the study, reflection and interiorization of universal human values [1, p. 83].

In this regard, the development of personality tolerance on the principles of a cultural approach is of particular relevance. At the same time, the most

important task of modern pedagogy is to solve the contradiction between the essence of the principle of tolerance as psychological tolerance, the acceptance of the phenomena of different cultures by a person, and the formation of personal aesthetic consciousness. This problem acquires special significance in the process of forming the cultural position of the future teacher as both the psychological comfort of the educational environment he forms and the effectiveness of his professional activity in general depend on his views, beliefs, attitudes.

Conclusions. So, the most important feature of the cultural approach is its understanding as a special way of forming certain socio-attitudinal and value-orientational predispositions, communicative and empathic skills that allow future primary school teachers to show understanding of other cultures, as well as tolerance towards their carriers. You can count on the success of tolerant education only when all work is purposeful, systematic and well-organized. Tolerant education of future primary school teachers should become the basis of the pedagogical process in higher education institutions, naturally having influence on all its directions. And therefore, we see prospects for further research in the development and testing of a special course on the formation of tolerance for students - future primary school teachers.

Література:

1. Арябкина И. (2010) Осмысление идей культурологического подхода в контексте формирования культурно-эстетической компетентности современного учителя. *Педагогика искусства*, 3, 79-87.
2. Потапчук Т., Клепар М. (2020). Толерантність та педагогіка толерантності: проблеми наукових досліджень. *Гірська школа Українських Карпат*, 22, 26-30. doi: 10.15330/msuc.2020.22.26-30

3. Табейкина, Г. (2014). Толерантність як перспектива розвитку мирової цивілізації в XXI столітті. *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences*, (3-4), 35-37.

References:

1. Aryabkina Y. (2010) Osmyslenye ydey kul'turolohycheskoho podkhoda v kontekste formirovaniya kul'turno-esteticheskoy kompetentnosti sovremennoho uchytelya. *Pedahohyka yskusstva*, 3, 79-87. [in Russian].

2. Potapchuk T., Klepar M. (2020). Tolerantnist' ta pedahohika tolerantnosti: problemy naukovykh doslidzhen'. *Hirs'ka shkola Ukrayins'kykh Karpat*, 22, 26-30. doi: 10.15330/msuc.2020.22.26-30. [in Ukrainian].

3. Tabeykina, H. (2014). Tolerantnost' kak perspektyva razvytyya myrovoy tsyvylyzatsyy v XXI veke. *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences*, (3-4), 35-37. [in Russian].

Citation: K. S. Hnatovska (2020). CULTURAL APPROACH IN THE CONTEXT OF FORMATION OF TOLERANCE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS. New York. TK Meganom LLC. Innovative Solutions in Modern Science. 8(44). doi: 10.26886/2414-634X.7(43)2020.3

Copyright: K. S. Hnatovska ©. 2020. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

DOI 10.26886/2414-634X.7(43)2020.4

UDC: 378.147

**INNOVATIVE METHODS FOR MODERNIZATION OF PHYSICAL
EDUCATION OF FUTURE MILITARY DOCTORS**

O. Moshkovskyy

<https://orcid.org/0000-0002-7813-2818>

e-mail: moshkovskyy.o@gmail.com

Deputy Head of Sviatoshynskiy District State Administration, Ukraine, Kyiv

The article is devoted to the importance of quality physical training for future military doctors, whose work, in emergency situations, carries significant physical and emotional stress. The purpose of this publication involves the search for innovative methods to modernize the educational process of physical education. For this purpose the results of scientific researches of the organization of educational and extracurricular process of physical education were analyzed. Based on the scientific literature and in accordance with modern world and national trends, the article proposes to modernize the process of physical education, through a person-centered approach and the inclusion in the educational process of additional sports-oriented activities designed to improve physical skills and harmonize consciousness.

Keywords: physical education, physical fitness, personality-oriented training, yoga, fitness, combat hopak.

заступник голови Святошинської районної в місті Києві державної адміністрації Мошковський О. М. Інноваційні методи для модернізації фізичного виховання майбутніх військових лікарів, Україна, Київ

Стаття присвячена важливості якісної фізичної підготовки майбутніх військових лікарів робота яких, в умовах надзвичайних ситуацій, несе в собі значні фізичні та психоемоційні навантаження. Мета даної публікації передбачає пошуки інноваційних методів для модернізації освітнього процесу фізичного виховання. Саме для цього було проаналізовано результати наукових досліджень організації навчального та позанавчального процесу фізичного виховання. На основі наукової літератури та у відповідності сучасним світовим і національним тенденціям, в статті запропоновано здійснити модернізацію процесу фізичного виховання, шляхом особистісно-орієнтованого підходу та включенням до освітнього процесу

додаткових спортивно-орієнтованих занять, які покликані вдосконалювати фізичні навички та гармонізувати свідомість.

Ключові слова: фізичне виховання, фізична підготовленість, військові лікарі, особистісно-орієнтоване тренування, йога, фітнес, бойовий гопак.

Вступ. Аналіз світової системи медичної та військово-медичної освіти свідчить, що підготовка медичних фахівців є тривалим, багатоступеневим і безперервним процесом, що потребує значного напруження функціональних можливостей організму при засвоєнні відповідних теоретичних знань і практичних навичок [1]. Нестримний розвиток засобів і способів збройної боротьби, особливо за умов гібридної війни на Сході України, коли військовослужбовці стикаються з цілим комплексом проблем, таких як колосальне фізичне та інформаційне навантаження, психоемоційний стрес, докорінно змінив підхід до формування обрису сучасного захисника Вітчизни та змусив кожного переглянути свої погляди щодо подальшого розвитку свого здоров'я та фізичної підготовленості (ФП) [2]. При виконанні бойових завдань саме ФП військовослужбовців сприяє підтриманню здоров'я і підвищенню спротиву впливу небезпечних факторів. Не випадково в останні роки все частіше йдеться про фізичну культуру не тільки як про самостійний соціальний феномен, але і як про стійку якість особистості. Саме ФП є природним містком, що дозволяє з'єднати моральний і фізичний розвиток військовослужбовця [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні чимало українських науковців здійснюють оптимальні пошуки організації навчального та позанавчального процесу фізичного виховання. Так, у наукових працях А. І. Драчука та співавт. [4], А. А. Домашенко та співавт. [5], О. С. Куца та П. С. Данчук [6], Р. Т. Раєвського та В. І. Філінкова [7] наголошується, що теперішня організація фізичного виховання у

зкладах вищої освіти є недостатньо ефективною для підвищення рівня здоров'я, ФП та мотивації до систематичних занять фізичними вправами. Це завдання найбільш гостро стоїть перед вищою школою, яка є базовою ланкою підготовки здорового висококваліфікованого спеціаліста [8].

Т. Круцевич та співавт., досліджуючи причини політики девальвації фізичної підготовки в системі фізичного виховання в закладах освіти України стверджують, що сучасна система фізичного виховання перебуває у занепаді. На різних рівнях функціонування фізичного виховання (освітньому, професійному) відбулися зміни, але не на краще. Фізичне виховання перестало справлятися із основним своїм завданням – фізичною підготовкою різних груп населення, розвитком фізичних здібностей, рухових умінь і навичок, що готує молодь до професійної діяльності і можливої військової служби [9].

Результати наукових досліджень В. О. Гружевського [10], С. Городинського та співавт. [11], І. Степанової [12] з проблеми інноваційних технологій фізичного виховання студентів засвідчують, що вони розробляються таким чином, щоб бути оптимально розвивальними й при їх застосуванні створювалися сприятливі передумови для перебігу виховного процесу. Це пов'язано з тим, що для студентів головною метою фізичного виховання є подальше покращення рівня фізичної культури, поглиблення знань про ФП, формування позитивного ставлення до систематичних занять фізичними вправами як із спортивною, так і оздоровчою спрямованістю. Теоретичні засади здоров'язберігаючих технологій, підвищення ФП та рухової активності молоді мають визначальне значення у створенні інноваційних технологій фізичного виховання студентів. В основу створення інноваційних технологій фізичного виховання має бути покладена національна ідея формування морально-досконалої особистості.

Слід зазначити, що питання вдосконалення процесу фізичного виховання майбутніх військових лікарів розглядаються лише в одиничних роботах, що не відповідає сучасним світовим і національним тенденціям.

Мета статті. Пошуки інноваційних методів фізичного виховання для удосконалення процесу фізичної виховання студентів факультету підготовки лікарів для Збройних сил України.

Виклад основного матеріалу дослідження. У результаті дослідження процесів виникнення оздоровчих інновацій і розвитку фізичної культури та фізкультурної освіти молоді А. О. Твеліна виділила ознаки інновацій у цій сфері: – циклічність розвитку; – інновації у розвитку проходять однакові стадії; – зв'язок з часом – відповідність інновацій сучасним вимогам суспільства; – новизна якості – революційні зміни у підходах до оздоровлення; – системність перетворення – інновації виникають на всіх рівнях організації оздоровчої діяльності [13]

Важливо, що заняття фізкультурою нового часу, повинне бути спрямоване на особистість студента, орієнтоване на його здібності, бажання і можливості. Особистісно-орієнтоване тренування – це створення умов для поліпшення фізичної підготовленості студентів, їх здоров'я, підвищення інтересу до занять фізичною культурою; використання різних форм і методів організації діяльності на занятті, що дозволяють розкрити суб'єктивний досвід студента; створення атмосфери зацікавленості кожного студента в роботі групи; використання на занятті дидактичного матеріалу, який дозволяє студенту вибрати найбільш значущі для нього види діяльності; оцінка діяльності студента не тільки за кінцевим результатом, а в ході процесу його досягнення; створення атмосфери для природного самовираження студента.[14].

Пріоритетним напрямком модернізації структури та змісту освіти є підвищення ефективності та якості викладання фізичного виховання, яке

повинно сприяти укріпленню та збереженню здоров'я студентської молоді. В. В. Мартиненко наголошує, що «фахівець з фізичної культури і спорту нової формації повинен знати: зміст інноваційних технологій у галузі фізичної культури і спорту; форми, методи і принципи організації інноваційного навчання; медико-біологічні, психолого-педагогічні, соціокультурні основи інноваційних технологій у галузі фізичної культури і спорту. Фахівець з фізичної культури і спорту нової формації повинен уміти: планувати, організовувати і проводити заняття з використанням інноваційних технологій; застосовувати на заняттях сучасні засоби й методи фізичного виховання, адекватні змісту інноваційних технологій; оцінювати ефективність використовуваних технологій і контролювати якість навчально-виховного процесу; аналізувати й коректувати свою професійну діяльність; організовувати і проводити наукові дослідження у сфері професійної діяльності» [15]

Наступним кроком модернізації навчального процесу та підвищення безпосередньої зацікавленості студентів до занять спортом потрібно розглядати метод «свободи вибору навчально-спортивної діяльності», адже традиційна організація фізичного виховання не орієнтована на можливість вибору студентом виду фізичної діяльності, що не стимулює інтересу до занять, а даний метод сприяє удосконаленню особистих умінь та навичок [16].

Для досягнення максимального ефекту від занять та стимулювання зацікавленості студентів потрібно пропонувати й альтернативні види спортивно-орієнтованих занять, які перекликаються з сучасними тенденціями та передбачають формуванні та розвиток витривалості, сили, спритності, високого рівню працездатності. Ці навички можуть бути сформовані тільки шляхом тренування, при використанні ефекту від цілеспрямованого організованого процесу адаптації організму студента

до фізичних навантажень, необхідного обсягу й достатньої інтенсивності [17].

Прикладом таких видів спортивно-орієнтованих занять є оздоровчий фітнес (health related fitness), направлений на досягнення й підтримання оптимального фізичного стану та зниження ризику розвитку захворювань кардіореспіраторної, імунної, ендокринної й інших систем організму [18].

Оздоровчий фітнес складається з тих компонентів фізичного фітнесу, що мають взаємозв'язок з міцним здоров'ям. Заняття оздоровчим фітнесом направлені на досягнення та підтримання фізичного благополуччя та зниження ризику захворювань (серцево-судинної системи, обміну речовин тощо). Поліпшення рівня занять оздоровчим фітнесом асоційоване з нижчим ризиком захворюваності та поліпшенням якості життя [19].

Оздоровчий фітнес складається з компонентів фізичного фітнесу [20]:

- кардіореспіраторної витривалість;
- склад тіла;
- сила та силова витривалість;
- гнучкість;

Ще одним з можливих альтернативних шляхів вдосконалення і підтримки фізичного благополуччя, який варто розглянути, є практика хатха-йоги, що заснована на активізації енергетичного потенціалу людини, профілактиці психологічного стресу і вихованні здорової гармонійної особистості [21]. Йога надає можливості, які допомагають подолати один з основних сучасних чинників погіршення здоров'я і поганого самопочуття: розбалансування системи, призначеної протистояти стресу. При правильному виконанні асан відбувається розвиток всього організму в цілому, що сприятливо відбивається не тільки на фізичному стані людини, але й на емоційному, і душевній

рівновазі. У сучасному світі, з його стресами, з тим величезним потоком інформації, який щодня обрушується на кожного, йога сприймається як чудодійний засіб, що дарує очищення свідомості і приносить гармонію. Давня практика спокою стала для людей новим притулком. Йога сприяє виникненню більш позитивного сприйняття навколишньої дійсності, що відображається на якості життя. Методика оздоровчої гімнастики хатха-йога являється засобом покращення загального самопочуття, підвищення фізичної підготовленості і працездатності. Встановлено позитивний вплив асан на розвиток гнучкості, спритності, швидкісно-силових якостей, статичної рівноваги, а також показана можливість виконання асан не тільки роздільним способом – поширеним і загальноприйнятим в хатха-йозі, але і потоковим способом, що сприяло розвитку загальної витривалості [21].

Особливої уваги заслуговує й такий вид спорту, як бойовий гопак. Адже бойовий гопак – це система гармонійного розвитку особистості. В ньому поєднуються спорт з культурою, традиціями та світоглядом українського народу. Два основних його компоненти: основи фізичного та психічного вишколу людини – реалізуються в гармонійному поєднанні, суттєво доповнюючи один одного [22].

Описано чотири напрями розвитку особистості у бойовому гопаку: оздоровчий, фольклорно-мистецький, спортивний і бойовий [23]. Оздоровчий – ідеально підходить для гармонійного розвитку тіла, розуму і духу. Фольклорно-мистецький – орієнтований на творчі особистості, що прагнуть максимально проявити свої здібності, беручи участь у фестивалях, презентаціях та інших показових програмах в Україні та за її межами. Спортивний напрям розрахований на активних і наполегливих людей, які через утвердження бойового гопака на українських та міжнародних міжстильових змаганнях прагнуть утвердити славу українського лицарства, відродити козацьку завзятість, правдоборчий

дух та лицарське благородство. Бойовий напрям окреслює шлях українського лицаря, який визначився, який намагається бути захисником Вітчизни, жертовно служить Україні та сприяє утвердженню Правди і Добра. Він гармонійно розвинув у собі три чинники сили: духу, розуму і тіла, та скеровує свою діяльність на утвердження рівності, братерства, миру і любові в ім'я процвітання нашої держави. Бойовий гопак відповідає найвищим світовим стандартам і максимально відповідає вимогам сучасності. У бойовому гопаку відпрацьована навчально-виховна система, в якій утверджено сім рівнів майстерності і чотири напрями розвитку. Перші три рівні майстерності – учнівські: «Жовтяк», «Сокіл» і «Яструб» (які відповідають III, II та I спортивним розрядам єдиної кваліфікаційної системи України); проміжний – «Джура» (відповідає кандидату в майстри спорту єдиної кваліфікаційної системи України) та мистецькі – «Козак», «Характерник» і «Волхв» (які відповідають званням майстер спорту, майстер спорту міжнародного класу та заслужений майстер спорту). «Волхв» є найвищим ступенем, на якому відбувається перехід від власне фізичної роботи в площину розумової боротьби, духовної та енергетичних практик [23].

Висновки: Фізичне виховання та спортивне вдосконалення це важливий компонент базової підготовки майбутніх військових лікарів, який потребує особливої уваги зі сторони ЗВО, адже саме якісна фізична підготовка, покликана підвищити працездатність в складних умовах діяльності, з якими можуть стикнутися військові лікарі під час виконання професійних обов'язків. Для досягнення поставлених завдань та необхідного рівня фізичної підготовки навчальні програми слід будувати у відповідності до сучасних потреб і тенденцій часу. Використовуючи особистісно-орієнтований підхід та пропонуючи можливі додаткові компоненти навчальної дисципліни, які не є класичними, проте по суті своїй сприяють досягненню необхідного рівня витривалості, сили,

спритності та допоможуть підвищити рівень задоволеності студентів навчальним процесом і сприяти успішній підготовці спеціалістів.

Перевагою запропонованих додаткових компонентів, також є той факт, що всі вони направлені на гармонізацію особистості та профілактиці психологічного стресу.

Література:

1. Клішевич, Б. А., Гончаренко, І. Ф., Заруцький, Я. Л. (2011). Військово-медична освіта в Україні: становлення та шляхи подальшого розвитку. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 5.: Педагогічні науки: реалії та перспективи* : зб. наук. праць. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 28, 88–99.
2. Черних, Ю. О., Черних, О. Б. (2015). Професійні стандарти військових фахівців: сутність, перспективи створення та використання. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*, 49, 261–269.
3. Попадзьїн, В. (2013). Мета, завдання й загальні положення програми з фізичної підготовки військовослужбовців Військово-Морських сил Збройних сил України. *Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Фізичне виховання і спорт*, 9, 92–96.
4. Драчук, А., Романенко, В., Гудима, С. (2014). Порівняльна характеристика показників фізичного стану студентів 1-4 курсів ВНЗ України. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*, 18, 76–83.
5. Домашенко, А., Раєвський, Р., Канішевський, С. (2003). Становлення національної системи фізичного виховання студентської молоді України. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*, 16, 16–23.

6. Куц, О. С., Данчук, П. С. (2008). Проблеми побудови раціональних режимів рухової активності (теоретичні аспекти проблеми). *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*, 2, 165–167.
7. Раєвський, Р. Т., Філінков, В. І. (2014). Професійно-прикладна психофізіологічна й психофізична підготовка студентів і фахівців машинобудівних спеціальностей. Краматорськ.
8. Базильчук, В. Б. (2004). Організаційні засади активізації спортивно-оздоровчої діяльності студентів в умовах вищого навчального закладу (автореф. дис.. канд. наук з фіз. Виховання, Львів. держ. ін-т фіз. культури, 2004) Львів, 22.
9. Круцевич, Т., Саїнчук, М., Підлетейчук, Р. (2018). Причини політики девальвації фізичної підготовки в системі фізичного виховання в закладах освіти України. *Спортивний вісник Придніпров'я*, 1, 169–174.
10. Гружевський, В. О. (2014). Доцільність використання інноваційних технологій у формуванні особистісно-орієнтованої мотивації студентів до фізичного виховання. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*, 3, 19–24.
11. Городинський, С., Ібрагімова, Л., Ібрагімова, С., Куліш, Н. (2014) Використання інноваційних технологій у галузі фізичного виховання як засіб покращення організації навчального процесу. *Нова педагогічна думка*, 1, 108–110.
12. Степанова, І. (2014). Концепція інноваційної програми фізичного виховання у вищих навчальних закладах. *Спортивний вісник Придніпров'я*, 2, 163–166.
13. Твеліна, А. О. (2014). Соціально-педагогічні передумови використання засобів оздоровчого фітнесу в системі підготовки майбутніх вчителів фізичної культури. *Вісник Чернігівського*

національного педагогічного університету імені Т Шевченка. Сер. Педагогічні науки; фізичне виховання та спорт, 2, 232–236.

14. Сучков, С. Л., Краснобаева, А. В. (2019). Инновационные и современные подходы к организации занятий физической культуры в вузе. *Научный аспект, 1, 861.*

15. Мартиненко, В. В. (2006). Проблеми неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання і спорту. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту, 3, 55–58.*

16. Темченко, В. А., Сиренко, Р. Р. (2010). Секционная форма организации физического воспитания студентов. *Физическое воспитание студентов, 3, 99–104.*

17. Пастушкова Н. А. (2013). Розвиток фізичної культури студентів в умовах оптимізації процесу фізичного виховання на основі використання спортивно-орієнтованих технологій. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика, 2, 140–145.*

18. Корносенко, О. К. (2013). Роль фітнесу в системі оздоровчої фізичної культури. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт, 112, 228–232.*

19. Беляк Ю. І. (2014). Класифікація та методичні особливості засобів оздоровчого фітнесу. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту, 11, 3–8.*

20. Воловик, Н. (2010). Основи оздоровчого фітнесу. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова.

21. Головійчук, І. (2015). Впровадження засобів йоги в навчальний процес фізичного виховання студентів спеціальної медичної групи. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт), 3(1), 110–112.*

22. Шоробура І. М. (2010). Бойовий гопак як етнонаціональна система психофізичного вдосконалення особистості . *Педагогічний дискурс*, 8, 244–247.

23. Богуславська, В. (2015). Еволюція науково-методичного забезпечення системи підготовки в українському національному одноборстві «Бойовий гопак». *Молода спортивна наука України (зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини / за ред. Є. Приступи. – Львів)*, 19, 6–10.

References:

1. Klishevych, B. A., Honcharenko, I. F., Zarutskyi, Ya. L. (2011). Viiskovo-medychna osvita v Ukraini: stanovlennia ta shliakhy podalshoho rozvytku [Military medical education in Ukraine: formation and ways of further development]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Ser. 5.: Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy* [Scientific journal of the National Pedagogical University named after MP Drahomanov. Ser. 5.: Pedagogical sciences: realities and prospects], no. 28, 88–99. [in Ukrainian].

2. Chernykh, Yu. O., Chernykh, O. B. (2015). Profesiini standarty viiskovykh fakhivtsiv: sutnist, perspektyvy stvorennia ta vykorystannia [Professional standards of military specialists: essence, prospects for creation and use]. *Zbirnyk naukovykh prats Viiskovoho instytutu Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka* [Collection of scientific works of the Military Institute of the Kyiv National Taras Shevchenko University], no. 49, 261–269. [in Ukrainian].

3. Popadyin, V. (2013). Meta, завдання у загалні положення програми з фізичної підготовки виiskovosluzhbovtsiv Виiskovo-Morskykh syl Zbroinykh syl Ukrainy [The purpose, objectives and general provisions of the program physical training of servicemen of the Navy of the Armed Forces forces of Ukraine]. *Molodizhnyi naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho*

universytetu imeni Lesi Ukrainky. Fizychno vykhovannia i sport [Youth Scientific Bulletin of Eastern Europe Lesya Ukrainka National University. Physical education and sports], no. 9, 92–96. [in Ukrainian].

4. Drachuk, A., Romanenko, V., Hudyma, S. (2014). Porivnyalna charakteristika pokaznikov fizichnogo stanu studentiv 1-4 kursiv VNZ UkraYini [Comparative characteristics of indicators of physical condition students of 1-4 courses of Ukrainian universities]. *Fizychna kultura, sport ta zdorovia natsii* [Physical culture, sports and health of the nation], no. 18, 76–83. [in Ukrainian].

5. Domashenko, A., Raievskyi, R., Kanishevskyi, S. (2003). Stanovlennia natsionalnoi systemy fizychnoho vykhovannia studentskoi molodi Ukrainy [Formation of the national system of physical education of student youth of Ukraine]. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biologichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu* [Pedagogy, psychology and medical and biological problems physical education and sports], no. 16, 16–23. [in Ukrainian].

6. Kuts, O. S., Danchuk, P. S. (2008). Problemy pobudovy ratsionalnykh rezhymiv rukhovoï aktyvnosti (teoretychni aspekty problemy) [Problems of construction of rational modes of motor activities (theoretical aspects of the problem)]. *Fizychno vykhovannia, sport i kultura zdorov'ia u suchasnomu suspilstvi* [Physical education, sports and health culture in modern society], no. 2, 165–167. [in Ukrainian].

7. Raievskyi, R. T., Filinkov, V. I. (2014). Profesiino-prykladna psykhofiziologichna y psykhofizychna pidhotovka studentiv i fakhivtsiv mashynobudivnykh spetsialnosteï. *Profesiino-prykladna psykhofiziologichna y psykhofizychna pidhotovka studentiv i fakhivtsiv mashynobudivnykh spetsialnosteï* [Professionally applied psychophysiological and psychophysical training of students and specialists in mechanical engineering specialties]. [in Ukrainian].

8. Bazylchuk, V. B. (2004). Orhanizatsiini zasady aktyvizatsii sportyvno-ozdorovchoi diialnosti studentiv v umovakh vyshchoho navchalnoho zakladu [Organizational principles of activating sports health activities of students in a higher education institution]. *Extended abstract of candidate's thesis. Lviv: Lviv. state Inst. of Phys. Culture* [in Ukrainian].
9. Krutsevych, T., Sainchuk, M., Pidleteichuk, R. (2018). Prychyny polityky devalvatsii fizychnoi pidhotovky v systemi fizychnoho vykhovannia v zakladakh osvity Ukrainy [The reasons for the policy of devaluation of physical training in system of physical education in educational institutions of Ukraine]. *Sportyvnyi visnyk Prydniprovia* [Sports Bulletin of the Dnieper], no. 1, 169-174. [in Ukrainian].
10. Hruzhevskiy, V. O. (2014). Dotsilnist vykorystannia innovatsiinykh tekhnolohii u formuvanni osobystisno-oriientovanoi motyvatsii studentiv do fizychnoho vykhovannia [The feasibility of using innovative technologies in the formation of personality-oriented motivation of students to physical education]. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problem fizychnoho vykhovannia i sportu* [Pedagogy, psychology and medical and biological problems of physical education and sports], no. 3, 19-24. [in Ukrainian].
11. Horodynskiy, S., Ibrahimova, L., Ibrahimova, S., & Kulish, N (2014). Vykorystannia innovatsiinykh tekhnolohii u haluzi fizychnoho vykhovannia yak zasib pokrashchennia orhanizatsii navchalnoho protsesu [The use of innovative technologies in the field of physical education as a means of improving the organization of the educational process]. *Nova pedahohichna dumka* [New pedagogical opinion], no.1, 108–110. [in Ukrainian].
12. Stepanova, I. (2014). Kontseptsiia innovatsiinoi prohramy fizychnoho vykhovannia u vyshchykh navchalnykh zakladakh [The concept of an innovative physical education program in higher educational institutions].

Sportyvnyi visnyk Prydniprovia [Sports Bulletin of the Dnieper], no. 2, 163-166. [in Ukrainian].

13. Tvelina, A. O. (2014). Sotsialno-pedahohichni peredumovy vykorystannia zasobiv ozdorovchoho fitnesu v systemi pidhotovky maibutnikh vchyteliv fizychnoi kultury [Socio-pedagogical preconditions of use means of health fitness in the system of training future teachers physical culture]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni T Shevchenka. Ser. Pedahohichni nauky; fizyчне vykhovannia ta sport* [Bulletin of the Chernihiv National T. Shevchenko Pedagogical University. Ser. Pedagogical sciences; physical education and sports], no. 2, 232-236. [in Ukrainian].

14. Suchkov, S. L., Krasnobaeva, A. V. (2019). Innovatsionnyye i sovremennyye podkhody k organizatsii zanyatiy fizicheskoy kultury v vuze [Innovative and modern approaches to organization of physical education classes at the university]. *Nauchnyy aspekt* [Scientific aspect], no. 1, 861. [in Russian].

15. Martynenko, V. V. (2006). Problemy neperervnoi profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv fizychnoho vykhovannia i sportu [Problems of continuous professional training specialists in physical education and sports]. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu.*[Pedagogy, psychology and medical and biological problems of physical education and sports], no. 3,55-58. [in Ukrainian].

16. Temchenko, V. A., Syrenko, R. R. (2010). Sektsionnaya forma organizatsii fizicheskogo vospitaniya studentov [Sectional form of organization of physical educating students]. *Fizicheskoye vospitaniye studentov* [Physical education of students], no. 3, 99-104. [in Russian].

17. Pastushkova, N. A. (2013). Rozvytok fizychnoi kultury studentiv v umovakh optymizatsii protsesu fizychnoho vykhovannia na osnovi vykorystannia sportyvno-oriientovanykh tekhnolohii [Development of students'

physical culture in minds optimization of the process of physical education on the basis of victorious sports oriented technologies]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka* [Spirituality of personality: methodology, theory and practice], no. 2, 140-145. [in Ukrainian].

18. Kornosenko, O. K. (2013). Rol fitnesu v systemi ozdorovchoi fizychnoi kultury [The role of fitness in the physical health system of culture]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Ser. Pedahohichni nauky. Fizychno vykhovannia ta sport* [Bulletin of the Chernihiv National Pedagogical University. Ser. Pedagogical sciences. Physical education and sport], no. 112, 228-232. [in Ukrainian].

19. Beliak, Yu. I. (2014). Klasyfikatsiia ta metodychni osoblyvosti zasobiv ozdorovchoho fitnesu [Classification and methodological features of tools health fitness]. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu* [Pedagogy, psychology and medical biological problems of physical education and sports], no. 11, 3-8. [in Ukrainian].

20. Volovyk, N. (2010). Osnovy ozdorovchoho fitnesu [Basics of health fitness]. Kyiv, NPU names M. P. Drahomanov. [in Ukrainian].

21. Holoviichuk, I. (2015). Vprovadzhennia zasobiv yohy v navchalnyi protses fizychnoho vykhovannia studentiv spetsialnoi medychnoi hrupy [Introduction of yoga tools in the educational process physical education of students of a special medical group]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Ser. 15. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport)* [Scientific journal of the National Pedagogical University names M. P. Drahomanov. Ser. 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports)], no. 3(1), 110-112. [in Ukrainian].

22. Shorobura, I. M. (2010). Boiovyi hopak yak etnonatsionalna systema psykho fizychnoho vdoskonalennia osobystosti [Combat hopak as an ethno-national system psychophysical improvement of personality]. *Pedahohichnyi Dyskurs* [Pedagogical discourse], no. 8, 244-247. [in Ukrainian].

23. Bohuslavska, V. (2015). Evoliutsiia naukovo-metodychnoho zabezpechennia systemy pidhotovky v ukrainskomu natsionalnomu odnobarstvi «Boiovyi hopak» [Evolution of scientific and methodological support training systems in the Ukrainian national martial arts «Combat hopak»]. *Moloda sportyvna nauka Ukrainy* [Young sports science of Ukraine], no. 19, 6-10. [in Ukrainian].

Citation: O. Moshkovskyy (2020). INNOVATIVE METHODS FOR MODERNIZATION OF PHYSICAL EDUCATION OF FUTURE MILITARY DOCTORS. New York. TK Meganom LLC. Innovative Solutions in Modern Science. 8(44). doi: 10.26886/2414-634X.7(43)2020.4

Copyright: O. Moshkovskyy ©. 2020. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

DOI 10.26886/2414-634X.7(43)2020.5

UDC: 37.01:316.7(477)

**«FORMAL» AND «NON-FORMAL» EDUCATION IN UKRAINE IN THE
CONTEXT OF NEW SOCIO-CULTURAL CHALLENGES**

M. A. Sukholova

<http://orcid.org/0000-0001-8720-3182>

e-mail: artukraine007@gmail.com

Mukachevo State University, Ukraine, Mukachevo

The article discusses the definitions of «formal» and «non-formal» education as varieties of lifelong learning in the context of foreign and Ukrainian scholars. The author outlines the semantic field of «lifelong learning» in the coordinates of interdisciplinary research, basic approaches and interpretations of scientists. The author determines essential characteristics of formal, non-formal and informal education; identifies their priorities and key differences that identifies one type from another: formal education from non-formal – the difference lies in the fact that the latter is an addition or an alternative to the formal, as well as in the official recognition or non-recognition by the state or authorized non-state qualification bodies obtained on the basis of educational achievements. The distinctive feature of informal education is that it is not institutionalized and possesses such features as: a period of study, age, gender, regional, religious characteristics, the right to choose an educational institution or facility, training program or field of study, educational and professional programs.

Key words: lifelong learning, non-formal education, formal education, informal education.

М. А. Сухолова, Формальное и неформальное образование в Украине в контексте новых социокультурных вызовов / Мукачевский государственный университет, Мукачево, Украина

В статье рассматриваются определения зарубежных и украинских ученых «формального» и «неформального» образования в контексте новых социокультурных вызовов. Автор очерчивает семантическое поле термина «непрерывное образование» в координатах междисциплинарных исследований, основных подходов и интерпретаций ученых. Автор определяет сущностные характеристики формального, неформального и информального

образования; определяет их приоритеты и ключевые особенности, которые отличают один тип от другого: формальное образование от неформального - отличие заключается в том, что последнее является дополнением или альтернативой формальному, а также в официальном признании или непризнании государственными или уполномоченными негосударственными квалификационными органами, полученными на основе учебных достижений.

Ключевые слова: непрерывное образование, неформальное образование, формальное образование, информальное образование.

Topicality of the research. In the educational system of the 21st century the humanistic paradigm began to be intensively implemented. The humanistic goal of education is aimed at disclosing the student's personal potential, at forming the experience of joint creative activity of a teacher and students. A modern information society requires a change in the paradigm of professional training at all levels. It is referred to the consistency in the context of information and educational changes caused by the needs of the time and finding the most optimal technologies under which reforms take place. There is a need for a constant rethinking of the already known experience and gaining new knowledge about a human, society and nature; the need for members of a society to master this knowledge, acquire skills of life needed in the modern world. People have to study throughout their whole life, and the education system should provide them with such opportunities. In this case knowledge acts as a basis for behavior and professional activity. And if we want to create a modern state, then the entire population of Ukraine should study. For this purpose, older generations have to progress, and younger - to be formed in a well-defined and popular with the society hypostasis. [2-3; 6; 7].

The orientation of the world educational space, to which the Ukrainian national education strives, favors continuing - general and vocational - training. In this sense, the innovation of contemporary agenda is the choice of one of its vectors - continuing education of teachers or lifelong learning, where continuity acts in the modern cultural and educational context as an idea, the principle of education, the quality of the educational process, the condition for the formation of a person. Olga Khizhna says: «... pedagogical process create conditions for the person to incarnate him/herself: his/her outlook, thoughts, feelings and their understanding. If this process has caused the student to respond emotionally, his imagination is involved, the mechanisms of identification, interiorization, reflection, comparison and juxtaposition are “turned on”, and the educational activity is based on the “zone of proximal development”, then such a process creates real conditions for developing a personal relationship to the world, to other people, to oneself» [1].

In today's conditions this type of education is of particular importance. Firstly, this is due to the fact that within the frameworks of a globalized, innovative and mobile world lifelong learning becomes more important, since the need for adaptation to such processes requires from an individual to constantly update knowledge, and the requirements of the modern labor market - to improve the acquired competencies. Secondly, more and more people face the fact that they cannot effectively integrate the knowledge gained in the process of formal learning, since the amount of modern information is so large that this knowledge is fragmentary and does not acquire personal significance. Therefore, non-formal education becomes a source of replenishment of the necessary knowledge and a form of adaptation to modern integration processes, as it is more motivated and conscious, opening up new opportunities for self-realization of the person at any age. Consequently, in order to determine the semantic content of the

notion «lifelong learning», let's specify its definitions - «education» and «continuing education».

Education is an intentional cognitive activity of people in order for gaining knowledge, skills and abilities or for improving them. This is a process and a result of the assimilation of a certain system of scientific knowledge, practical skills and relevant levels of development of intellectual, cognitive and creative activity, as well as moral and aesthetic culture, which in their totality determine a social role and identity of a person.

Sociology defines the notion of «education» as a component of culture, which ensures continuity and reproduction of accumulated knowledge, experience and traditions. In this context, it is also seen as a process of educational and training activity, and as a result of this process. Moreover, education is not just an activity, but a process which is organized in a special way, with a certain hierarchy of roles and normative regulation. The result of such activity is the assimilation of systematized knowledge, skills, personality development. The results can be objective - actual education, level of knowledge, personality traits - and formal ones - presence of a certificate, qualification, diploma certifying the fact of graduating from the educational institution, defense of the dissertation, etc. Education should be regarded as a channel of information in the information system, one of the factors of progress.

So, education is a complex social phenomenon, and many sciences are involved in the study of this phenomenon. National science gives precedence to the study of the content, goals and organization of educational activities, teaching methods and procedures, management systems, etc.

In traditional pedagogical science, «education» is defined as a set of systematized knowledge, skills and abilities, attitudes and beliefs, as well as a certain level of development of cognitive forces and practical training, which is achieved as a result of teaching and educational activity. The content of the

concept is oriented towards knowledge as a reflection of the spiritual wealth of mankind accumulated during historical development. Knowledge-oriented content of education contributes to the introduction of a person in the social environment, his/her adaptation to cultural, psychological, sociological factors, ensuring his/her life activity.

Its main value is not the alienation of human knowledge, but the very knowledge of a human. That is, the personally oriented content of education is aimed at the development of a coherent personality: its inborn features (health, ability to feel, think, and act), social qualities (to be a citizen, a peasant, a worker), qualities of the subject of culture (freedom, humanity, spirituality, creativity). At the same time the development of natural, social and cultural principles is influenced by the content of education, which has universal, national and regional value. Comprehensive education and training is one of the technologies of implementation of continuing education. The strategic task of education is to evaluate the intelligence, abilities and opportunities of each child (person) and create such conditions of education and training that would help each individual to fulfill him/herself as effectively as possible in accordance with the results of evaluation.

Thus, knowledge is the main element of the content of education at all levels. It reflects the generalized experience of perceiving reality, accumulated by mankind in the process of socio-historical practice. Without knowledge, no purposeful action is possible. All kinds of knowledge are interconnected and require complex assimilation. Its distinctive feature is that a person cannot absorb it for the whole life. Taking into account this feature, since 1972 UNESCO introduces the concept of «lifelong learning» into the educational space as a concept of a global perspective that focuses on such aspects as:

- ✓ the needs and rights of people for lifelong learning;

- ✓ formation of an integrated approach between the formal and non-formal contexts of learning;
- ✓ adequate funding for both types of learning;
- ✓ the reach to all people, starting with the youngest and ending with the oldest;
- ✓ search for ways to democratize access to learning.

In 1973, the Organization for Economic Cooperation and Development focused on the need for a global economy and competitiveness. In the context of the economic crisis and the rise in unemployment, the LLL abbreviation has become universally accepted as it has made a statement with a new force. At this time in the literature related to this issue there was a shift from the perspective of «education as teaching» to the perspective of «learning», where the focus is placed on a pupil and his/her duties. In 1995, the European Commission (EC) published an official document «Teaching and Learning: Towards the Learning Society».

In 1996, at the meeting of the OECD, it was concluded that from the beginning of the 21st century, lifelong learning had to become:

- a) necessary for everyone;
- b) accessible to everyone.

Significance of lifelong education for human development led to some modifications in the European educational policy at the beginning of the 21st century. Thus, in March 2000, the Lisbon Summit of the Council of Europe adopted the «Memorandum of Lifelong Learning», according to which lifelong learning should become the main political program of civil society, social cohesion and employment. Its purpose is to identify coherent strategies and practices, aimed at encouraging lifelong learning. The main content is: obtaining degrees and diplomas in person's own time; professional courses, including those for the purpose of personnel professional development; adult education; second university degree etc. The main priorities in the LLL field

are the fulfillment of the general goals of individual performance, active citizenship, engagement in social activities and employment. These priorities also led to the establishment of a number of LLL quality indicators. Meanwhile, lifelong learning has become a key goal in the European employment strategy.

They argue that lifelong learning is based on four pillars:

- an ability to find a job,
- adaptability,
- entrepreneurship,
- equal opportunities.

The memorandum also provides for the adherence to six principles, namely:

- new basic knowledge and skills for everyone;
- increase in investment in human resources;
- innovative methods of teaching and learning;
- a new system of assessment of the obtained education;
- development of supervision and counseling;
- approximation of educational institutions to the place of residence.

Presentation of basic material. The modern understanding of the concept «lifelong learning» lies in the fact that it «is not just a learning process that goes beyond the limits of school education». Lifelong learning combines any education - from early childhood to the very old age, which can be carried out under different conditions and be formal and non-formal in social life» [5]. Acquiring basic skills in this sense is a key point since they should contribute to people's desire to learn and help them develop their own educational path.

In the context of the foregoing, it is reasonable to define the very concept of «lifelong learning». Despite the European and national experience with the problems which are examined in the article, in the pedagogical circle

there are still no clearly defined parameters of the subject matter of the concept «lifelong learning». The research of the American scientist R. Dave was the basis for the theoretical, and, later, practical development of the concept of continuing education. He defined «lifelong learning» as a process of completing personal, social and professional development of individuals throughout life in order to improve the quality of their own personal lives and their social environment [7]. A scientist also identified 25 features that characterize continuing education. This list contains the following principles: coverage of whole life of a person by education; understanding the educational system as a holistic one, which includes preschool education, basic general, successive, recurrent, parallel education, which unites and integrates all its levels and forms; inclusion in the system of education, except for educational institutions and centers of pre-training, formal, non-formal and non-institutional forms of education; horizontal integration: family, neighbors, local social sphere, society, work, mass media, recreational, cultural, religious organizations, etc.; the connection between the subjects being studied; the connection between various aspects of human development (physical, moral, intellectual, etc.) at certain stages of life; vertical integration: the connection between separate stages of education: preschool, school, post-school; between different levels and subjects at various stages; between different social roles, realized by a person at separate stages of the life path; between different qualities of human development; universal and democratic nature of education; the possibility of creating alternative structures for receiving education; coherence of general and vocational education; emphasis on self-governance; emphasis on self-education, self-training, self-esteem; individualization of training; teaching different generations (in family, society); expansion of outlook; flexibility and variety of content, tools and techniques, time and place of learning; a dynamic approach to gaining knowledge, the ability to assimilate new advances in science; improvement of

the ability to study; stimulating motivation for learning; creation of appropriate conditions and "atmosphere" for learning; implementation of creative and innovative approaches; facilitating the change of social roles in different periods of life; perception and development of its own system of values; support and improvement of the quality of individual and collective life through personal, social and professional development; development of a society which educates and teaches; learn how to «become somebody»; consistency of principles for the entire educational process. M. Clarin, S. Curland, N. Nychkalo and others consider «lifelong learning» as a concept, identical to «continuing education». Foreign-language publications use terms «continuing education», «recurrent education», «out-of-school education» or «non-formal education» [2].

O. Anishchenko, V. Burenko, O. Vasylenko, L. Lukyanova and others consider adult education as «a purposeful process of development and education of the individual through the carrying-out of educational programs and services, the implementation of educational and information activities within and outside the basic general, vocational, higher and postgraduate education». The purpose of such education is the professional and personal development of an adult, his/her ability to adapt to economic, professional and socio-cultural changes [2].

We support the opinion of scientists that such education combines any training throughout life; can be carried out under different conditions, in different forms (formal, non-formal, informal), levels and duration [3]. However, the role of education in different ages varies, turning into a dominant form of activity for children and youth, combining with work and leisure for adults, and being an opportunity to actively integrate into society for the elderly.

Such statements have been announced in many European documents [6] (Global Employment Trends; The Lisbon European Council) and are the

starting point for defining the concept of «lifelong learning» as one, which encompasses all targeted formal, non-formal learning, and spontaneous or informal learning in order to expand professional knowledge, improve skills and competences. Adult education is divided into formal and non-formal.

In the context of developing the subject matter of the concepts under study, we will define their essential characteristics and distinctive features.

Formal education is an institutionalized, intentional and planned education, which can be obtained in public organizations and recognized private institutions and, in their totality, creates a system of formal education of the state. Thus, formal education programs are recognized as such by the relevant national education authorities or equivalent institutions, in particular by any institutions which cooperate with national or regional education administration bodies. Formal education relates primarily to the education obtained before the introduction of a person to the labor market or at the age when the obtaining of education is normally regarded as the primary form of person's activity (initial education).

Vocational education, special needs education and individual components of adult education are often recognized as components of formal education. It is structured in terms of the objectives and duration of education and ends with the awarding with a certificate of education. Formal education is purposeful from the point of view of a learner. In the UK, perhaps, the content and structure of formal education are the best in the world educational space; non-formal education is presented at the same high level. The British believe that non-formal education is rather a process than a result, and its aim is not only to acquire knowledge, but also to support learning for the learning sake.

Informal education is a form of education that is intentional or conscious, but not institutionalized. It is less organized and structured than formal and non-formal education. It can cover educational activities that occur

in the family, in the workplace, in the local community and in everyday life on an independent, family or social basis. It is not structured in terms of goals, duration of study and learning assistance. After completing, it doesn't result in the receiving of a certificate of education.

Non-formal education is institutionalized, intentional education which is planned by the subject of educational activity. The determining characteristic of non-formal education is that it is an appendix, an alternative and / or complement to the formal education in the process of lifelong learning. It is implemented in order to guarantee the right of access to education for everybody. It is intended for people of any age, but does not necessarily imply an uninterrupted path of education. In particular, it may consist of short-term programs and/or low-intensity programs provided in the form of short courses, workshops and seminars. Non-formal education usually leads to qualifications that are not recognized as formal by the relevant national education authorities, or does not provide any qualifications at all. Such education may include programs that promote literacy for adults and young people, education for non-attending school children, develop life and work skills which are aimed at social or cultural development. It is carried out outside the educational institution. Its distinctive feature is that, after obtaining, a person also does not receive a certificate of education. Regarding the latter, it is structured in terms of training goals, duration, and assistance in learning. Non-formal education is purposeful from the point of view of a learner.

The key differences that distinguish formal education from non-formal are that the latter is an addition or an alternative to the formal, as well as the official recognition or non-recognition of qualifications obtained on the basis of education by the state or authorized non-state bodies. The main difference between informal education and other types is that it is not institutionalized.

The main functions of lifelong learning are: developmental (satisfaction of the spiritual needs of the individual, the needs for creative growth); compensative (filling gaps in basic education); adaptive (operational training and retraining in conditions of changing of industrial and social situations); integrating (unfamiliar cultural context); re-socialization.

As for the adult education in Ukraine - it depends on comprehensive development of a personality, enrichment of its creative potential and capabilities, application of abilities, acquiring of competences, and refinement of knowledge, skills and competences acquired during the process of professional training. Regarding the content of education and levels, it is arranged in: specialized secondary; undergraduate (Bachelor's degree program), complete higher (Master's degree program), postgraduate (doctoral, post-doctoral degree etc.), and vocational education - advanced training and retraining of specialists.

Scientists L. Lukyanova, O. Ogienko, N. Nychkalo and others determine that continuing education is a component of adult education. In the context of analyzing the problems of continuing education, it is necessary to clarify the notion of adult education.

Continuing education as an object of scientific research is covered in the works of V. Andrushchenko, V. Lugovy, S. Maksymenko, N. Nychkalo, S. Sysoeva, Y. Tsekhmyster, O. Chaly, and others. Scientists are focusing on such methodological positions as:

- 1) continuing education makes it possible to prevent universal catastrophe generated by technological discoveries of mankind;
- 2) it enables to preserve and develop a system of values in an ever-changing world;
- 3) lifelong learning is an instrument for raising the quality of personal life and life in the environment;

- 4) it is connected with the theory of information and communications at the methodological level;
- 5) constant contact with the socio-cultural environment and the possibility of correction of the designated environment without losing its civilization, cultural, social and psychological identity.

In Ukraine, the right for lifelong learning is granted to anyone, regardless of age, gender, ethnicity, educational and qualification level, degree and academic rank, ideological beliefs, social and property status, place of residence, health, as well as the right to receive support from the state and society, the right for conditions of study that correspond to the particular features of an adult, the right for the official recognition of the actual educational level and qualifications acquired in the process of formal and non-formal education. There are also the right to choose between an educational institution or an educational facility, a training direction and a program of study, educational and professional programs.

V. Bahrushyn emphasizes that the resolution on the significance of formal and non-formal education within the framework of the European youth sphere [2] highlights the importance of these types of education in order to achieve new strategic goals related to boosting of employment rate, economic reforms and social unity as integral components knowledge-based economy.

The recommendations of the EU Council for the Assessment of Non-formal and Informal Education [6] indicate that the evaluation of learning achievements, namely knowledge, skills and competences acquired by means of non-formal and informal education, can play an important role in expanding the opportunities of employment and mobility. It can also increase motivation for continuing education, especially for low-skilled individuals and representatives of socially and economically disadvantaged groups.

The scholar argues that these issues are particularly relevant for Ukraine, as the service market of non-formal and informal education has been developing rapidly in recent times. That said, a question arises, 'how many non-formal education institutions do we have'? The information about which of them are already in demand is still officially absent. Meanwhile, the EU and the OECD, as well as the UNESCO are paying much attention to this issue.

Aforementioned information is the basis for determining the adult education as an important component of the life of an adult, where basic training (formal education), additional education and self-education activities (non-formal and informal education) are synthesized.

Литература:

1. Andreiko O., Savchenko R., Vasilenko L., Khizhna O., Savchenko Y.: (2019), *Creative Cooperation of Subjects of the Educational Process in the Context of Musical Activity*. Journal of History Culture and Art Research (ISSN: 2147-0626) Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi . Vol. 8, No. 1, March.2019.
2. Бахрушин В. (2010). Терміни та визначення у правовому регулюванні освіти. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/609-termini-ta-viznachennya-u-pravovomu-regulyuvanni-osviti>.
3. Браже Т. Г. (2010). Чтение взрослых как фактор влияния на развитие личности: монография. СПб., СГБ АППО, 114с.
4. Лук'янова Л. Б. (2011). Концепція освіти дорослих в Україні. Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. Ніжин. Лисенко М. М., С. 54.
5. Ничкало Н. Г. (2008). Развитие профессиональной освіти і навчання в контексті європейської інтеграції. Педагогіка і психологія. № 1, С. 57-69.

6. Обучение на протяжении жизни в условиях новой экономики: доклад Всемирного банка (2006). (Серия «Актуальные вопросы развития образования»). Москва, Алекс, 264 с.
7. Павлова О. В. (2011). Включение информального образования в жизненные стратегии взрослых. Человек и образование. № 4 (29). С. 64-67.
8. Шмарко В. Д. (2003). Андрагогічний підхід до організації навчання вчителів у системі післядипломної освіти: метод. посібник. Херсон, Олді-плюс, 96 с.
9. Andonova Denitsa, Acs Maria, Holmes Douglas MOVE And LEARN. International Sport and Culture Association. August 2013, Copenhagen. URL: <http://www.moveandlearn.org/files/Move&Learn.pdf>
10. Assessment and Documentation of Non-formal Learning Tools and Practices. (2017). CATALOGUE of Best Practices, Methods and Well-developed Tools from Production Schools and Youth Workshops in Austria, Denmark, Finland, France, Germany and Slovenia. URL: www.ipso.li/projects/paving-the-way
11. Dave R. H. (ed.). Foundations of Lifelong Education. –Oxford, 1976. – 314 p.
12. Commission of the European Communities. – Brussels, 21.11. 2001.COM (2001) 678 final. Communication from the Commission "Making a Europe an Area of Lifelong Learning a Reality" [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ>.
13. Festeu Dorin, Humberstone Barbara. Non-formal education through outdoor education in Europe. European Institute for Outdoor Adventure Education and Experiential Learning 2006. URL: http://www.academia.edu/1461926/Non-formal_education_through_outdoor_education_in_Europe

14. Non-formal and informal programs and activities that promote the acquisition of knowledge and skills in areas of Global Citizenship Education (GCED) and Education for Sustainable Development (ESD). By Ashley Stepanek Lockhart 2016. URL:

<http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002456/245625E.pdf>

15. Non-Formal Education with Children and Young People. Learning in out-of-school settings. 2013 URL:

http://www.snj.public.lu/sites/default/files/publications/Depliant_Oktober2013_GB.pdf

16. Non-Formal Learning Handbook for Volunteers and Volunteering Organisations. A publication of the ICYE International Office Produced in the Erasmus+ Key Action 2 project: Volunteers at the Interface between Formal and Non-Formal Education. May 2017 URL: <http://www.icye.org/wp-content/uploads/2017/06/NFE-Handbook-May-2017.pdf>

17. Svyrydenko D., 2015. Globalization as a factor of academic mobility processes expanding. *Philosophy and Cosmology*, Vol.14, pp. 223-235.

References:

1. Andreiko O., Savchenko R., Vasilenko L., Khizhna O., Savchenko Y.: (2019), *Creative Cooperation of Subjects of the Educational Process in the Context of Musical Activity*. *Journal of History Culture and Art Research* (ISSN: 2147-0626) *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi* . Vol. 8, No. 1, March. 2019. [in English].

2. Bakhrushyn V. Terminy ta vyznachennia u pravovomu rehuliuванні osvity. URL : <http://education-ua.org/ua/articles/609-termini-ta-viznachennya-u-pravovomu-regulyuvanni-osviti> [in Russian].

3. Brazhe T. H. (2010). *Chtenye vzroslykh kak faktor vliyaniya na razytye lichnosti: monografiya*. – SPB. SHb APPO. [in Russian].

4. Lukianova L. B. (2011). *Kontsepsiia osvity doroslykh v Ukraini*. In-t ped. osvity i osvity doroslykh NAPN Ukrainy. Nizhyn. [in Ukrainian].

5. Nychkalo N. H. (2008). Rozvytok profesiinoi osvity i navchannia v konteksti yevropeiskoi intehratsii. Pedahohika i psykhologhiia. № 1. S. 57-69.
6. Obuchenie na protiazhenii zhyzni v usloviyah novoi ekonomiki: doklad Vsemirnogo banka. (2006). (Seryia «Aktualnye voprosy razvitiya obrazovaniya»). – Moskva. Aleks. [in Russian].
7. Pavlova O. V. (2011). Vklucheniye informalnogo obrazovaniya v zhyznennyye strategii vzroslykh. Chelovek v obrazovanii. [in Russian].
8. Shmarko V. D. (2003). Andragogichnyi pidhid do organizatsii navchannia vchyteliv u systemi pisliadyplomnoi osvity, metod. posibnyk. Kherson. Oldiplius. [in Ukrainian].
9. Andonova Denitsa, Acs Maria, Holmes Douglas. (2013). MOVE And LEARN. International Sport and Culture Association., Copenhagen. URL: <http://www.moveandlearn.org/files/Move&Learn.pdf>
10. Assessment and Documentation of Non-formal Learning Tools and Practices. (2017). CATALOGUE of Best Practices, Methods and Well-developed Tools from Production Schools and Youth Workshops in Austria, Denmark, Finland, France, Germany and Slovenia. URL: www.ipso.li/projects/paving-the-way [in English].
11. Dave R. H. (ed.). (1976). Foundations of Lifelong Education. Oxford. [in English].
12. Commission of the European Communities. (2001). Brussels, 21.11. 2001. COM (2001) 678 final. Communication from the Commission "Making a Europe an Area of Lifelong Learning a Reality" <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ>. [in English].
13. Festeu Dorin, Humberstone Barbara. (2006). Non-formal education through outdoor education in Europe. European Institute for Outdoor Adventure Education and Experiential Learning URL: http://www.academia.edu/1461926/Non-formal_education_through_outdoor_education_in_Europe [in English].

14. Non-formal and informal programs and activities that promote the acquisition of knowledge and skills in areas of Global Citizenship Education (GCED) and Education for Sustainable Development (ESD). (2016). By Ashley Stepanek Lockhart. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002456/245625E.pdf> [in English].
15. Non-Formal Education with Children and Young People. (2013). Learning in out-of-school settings. URL: http://www.snj.public.lu/sites/default/files/publications/Depliant_Oktober2013_GB.pdf [in English].
16. Non-Formal Learning Handbook for Volunteers and Volunteering Organisations. (2017). A publication of the ICYE International Office Produced in the Erasmus+ Key Action 2 project: Volunteers at the Interface between Formal and Non-Formal Education. May 2017 URL: <http://www.icye.org/wp-content/uploads/2017/06/NFE-Handbook-May-2017.pdf> [in English].
17. Svyrydenko D. (2015). Globalization as a factor of academic mobility processes expanding. Philosophy and Cosmology, Vol.14, pp. 223-235. [in English].

Citation: M. A. Sukholova (2020). «FORMAL» AND «NON-FORMAL» EDUCATION IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF NEW SOCIO-CULTURAL CHALLENGES. New York. TK Meganom LLC. Innovative Solutions in Modern Science. 8(44). doi: 10.26886/2414-634X.7(43)2020.5

Copyright: M. A. Sukholova ©. 2020. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

II. POLITICAL AND LEGAL SCIENCES

DOI 10.26886/2414-634X.7(43)2020.6

UDC 341.9(045)

MATRIMONIAL PROPERTY REGIMES OF SALARIES, PENSIONS AND SCHOLARSHIPS IN THE PRIVATE INTERNATIONAL LAW

Ye. Tkachenko, PhD Student

e-mail: yevhen.tkachenko@gmail.com

Institute International Relations of Taras Shevchenko Kyiv National University, Ukraine, Kyiv

As a result of the study and analysis of scientific sources of the private international law and legislation regulating property relations between the spouses, the author implemented the goal of the article, i.e. theoretical comprehension and determination of the legal regime of salaries, pensions and scholarships of spouses in the private international law on the basis of available scientific material and relevant provisions of the regulatory legal acts of some states. While writing the article, the author used a universal dialectical method of cognition which allows taking into account the relationship between and interdependence of legal phenomena; general scientific (systemic, logical, historical, analytical) methods; as well as private scientific (comparative juridical and formal juridical) approaches. Accordingly, the author concluded that salaries, pensions and scholarships become the common property of spouses from the moment they are received by the eligible spouse. This point of view is considered to be the most spread in the private international law.

Key words: matrimonial property regime, property relations, property rights, salary, pension, scholarship.

аспирант, Е. Ткаченко, Правовой режим заработной платы, пенсии и стипендии супругов в международном частном праве / Институт международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, Украина, г. Киев

В результате изучения и анализа научных источников по международному частному праву и законодательства, регулирующего отношения собственности супругов, проведена работа относительно реализации цели статьи – теоретическое осмысление и определение правового режима заработной платы, пенсии и стипендии супругов в международном частном праве на основе имеющегося научного материала и соответствующих положений нормативно-правовых актов некоторых государств. В процессе написания статьи автор использовал универсальный диалектический метод познания, позволяющий учитывать взаимосвязи и взаимообусловленность правовых явлений; общенаучные (системный, логический, исторический, аналитический) методы; а также частнонаучные приемы – сравнительно-правовой и формально-юридический. Соответственно, установлено, что в международном частном праве наиболее справедливой является точка зрения, согласно которой заработная плата, пенсия и стипендия становятся общей собственностью супругов с момента их получения правомочным супругом.

Ключевые слова: правовой режим имущества супругов, отношения собственности, право собственности, заработная плата, пенсия, стипендия.

Введение. На современном этапе общественного развития вопросы правового режима заработной платы, пенсии и стипендии довольно часто обсуждаются как теоретиками, так и практиками международного частного права. Первоначально опираясь на доминирование режима общей совместной собственности супругов на имущество, приобретенное во время брака, ученые сейчас все чаще приходят к выводу о несовершенстве такой позиции, ведь с момента получения до момента непосредственной передачи денег в общий бюджет супругов возникает определенный временной разрыв. Следовательно, в течение некоторого периода времени тот из супругов, кто получил определенную сумму средств, являясь их владельцем, имеет право самостоятельно владеть, пользоваться и распоряжаться ими. Ввиду этого, вопрос правового режима заработной платы, пенсии и стипендии супругов в свое время попадал в фокус научного поиска таких исследователей как А. Дзера [2], И. Жилинкова [10], В. Маслов [7], М. Оридорога [8], З. Ромовская [4; 12], Л. Саенко [11], В. Токарева [3], В. Чанкин [1] и т. д. Однако, эти ученые так и не пришли к консенсусу относительно принадлежности заработной платы, пенсии и стипендии лиц во время их пребывания в браке. Кроме того, вопрос о том, кому принадлежит заработная плата, пенсия, стипендия, – супругам совместно или тому из супругов, кому они были выплачены, – часто прямо не регулируется законом. Как результат, проблематика определения правового режима заработной платы, пенсии и стипендии приобретает незаурядное теоретическое и практическое значение при исследовании отношений собственности супругов в международном частном праве.

Цель статьи. Учитывая актуальность избранной проблематики, целью данной статьи является теоретическое осмысление и определение правового режима заработной платы, пенсии и стипендии супругов в международном частном праве на основе имеющегося

научного материала и соответствующих положений нормативно-правовых актов некоторых государств.

Изложение основного материала. Рассматривая ход исследования категории права собственности в юридической науке, В. Чанкин говорит о существовании двух путей, по которым развивалось цивилистическое мнение до Нового времени, пытаюсь найти истинный смысл права собственности [1, с. 10]. Одним из них исследователь считает так называемое «вариативное» направление, согласно которому нормы права определяют первичные правовые позиции субъектов права собственности путем перечисления различных вариантов их поведения по отношению к вещи. В рамках данного направления может рассматриваться известная «триада»: право владения, распоряжения и пользования. Второе направление предусматривает, что закон и доктрина определяют позиции собственника путем фиксации независимости субъекта права собственности от других субъектов гражданского права. К нему относятся такие формулы как «собственность дает право полного и исключительного господства над вещью» (п. 217 Гражданского кодекса Саксонии 1863 года) и «владелец может распоряжаться вещью по своему усмотрению» (п. 903 Германского гражданского уложения 1896 года) [1, с. 10-11].

Однако, В. Чанкин отмечает, что в XX веке цивилистическое мнение касательно конструкции понятия права собственности пошло еще и «третьим» путем. Первое место в конструкции права собственности в данном случае занимает целевое использование собственности: «Собственность обязывает, пользование ею должно служить общему благу» (ст. 153 Конституции ФРГ 1949 года) [1, с. 11]. Нужно подчеркнуть, что решающее значение в конструкциях последнего типа имеет «социальная функция» права собственности, ведь именно она играет важную роль в переходные моменты развития общественного

строю: накануне революций, во время войны и в кризисные годы. Поэтому сегодня, когда большинство социумов находятся на этапе перехода от системы одного социального качества к другому, на первый план выходит понятие права частной собственности.

По мнению А. Дзеры, для возникновения права частной собственности на то или иное имущество необходимы определенные юридические факты, которые в правовом отношении считаются юридическими основаниями приобретения гражданами имущества как собственности. Подобные правовые основания необходимы для возникновения права собственности и у других субъектов права собственности, но полного их совпадения может не быть. Например, только государственная собственность может возникнуть вследствие конфискации имущества за совершенное преступление. Поэтому приемлемым является разделение оснований возникновения права собственности на универсальные (общие) и специальные [2, с. 26].

В государствах с социалистическим типом общественного развития специальные основания приобретения права собственности имеют определенное преимущество над универсальными, поскольку для социалистической собственности устанавливаются многочисленные преимущества и специальный правовой режим. В то же время, ограничивается круг оснований возникновения права частной собственности. В капиталистических обществах большее значение приобретают универсальные основания возникновения права собственности, в частности, в связи с предоставлением гражданам права на предпринимательскую и иную хозяйственную деятельность [2, с. 26].

В общем, юридическая категория права частной собственности может трактоваться как право владения, пользования и распоряжения имуществом с тем, чтобы его осуществление не мешало общественным

интересам и служило целям развития социальной системы [1, с. 11]. В статическом виде право частной собственности – это общее состояние субъективного права, то есть возможность частного лица в любом случае реализовать свои права касательно личного имущества. И только на основании юридических фактов право частной собственности лица переходит из статического состояния к динамичному, к стадии правоотношений собственности [1, с. 13]. Ввиду того, что заключение брака как юридический факт приводит к возникновению между супругами правоотношений нового типа, возникает вопрос о выделении категории личной частной собственности каждого из супругов, в том числе, и о принадлежности заработной платы, пенсии и стипендии.

В. Токарева утверждает, что к объектам личной частной собственности каждого из супругов относятся:

- 1) имущество, приобретенное им/ею до брака;
- 2) имущество, приобретенное им/ею во время брака, но на основании договора дарения или в порядке наследования;
- 3) имущество, приобретенное им/ею во время брака, но за средства, которые принадлежали ей/ему лично;
- 4) вещи индивидуального пользования, драгоценности, даже тогда, когда они были приобретены за счет общих средств;
- 5) премии, награды, которые он/она получили за личные заслуги (суд может признать за вторым из супругов право на долю, если будет установлено, что он своими действиями способствовал ее получению);
- 6) средства, полученные как возмещение за потерю (повреждение) вещи, которая ему/ей принадлежала, а также возмещение причиненного ему/ей морального вреда;
- 7) страховые суммы, полученные им/ею по обязательному или добровольному личному страхованию [3, с. 52].

Поскольку заработная плата, пенсия и стипендия не определяются в качестве личной частной собственности каждого из супругов, нужно отследить эволюцию правового режима данных категорий. В частности, в п. 6 Постановления Пленума Верховного Суда УССР от 15 июня 1973 года «О некоторых вопросах, возникших в судебной практике по применению Кодекса о браке и семье Украинской ССР» «денежные средства» были включены в перечень объектов права общей совместной собственности супругов. Однако и в дальнейшем оставалось неизвестным, о каких денежных средствах шла речь [4, с. 178].

Согласно тексту Постановления Судебной коллегии по гражданским делам Верховного Суда УССР по делу Т., «заработная плата, пенсия, компенсация за неиспользованный отпуск, начисленные одному из супругов, которые не поступили в семейный бюджет, являются его личной собственностью, а не общей собственностью супругов» [5, с. 89]. Поскольку спор велся о денежных суммах, которые еще не были получены, они вообще не могли считаться объектами права собственности. Ведь полученные материальные ценности могут считаться лишь объектом права требования [6, с. 125].

В контексте проблематики права супругов на имущество, данное Постановление стало ценным тем, что утвердило в юридической лексике термин «семейный бюджет», легализовав его. Однако оно не содержало прямого ответа на вопрос о правовом режиме полученной заработной платы, пенсии или стипендии. Были основания полагать, что Судебная коллегия по гражданским делам Верховного Суда Украины обуславливает возникновение права общей совместной собственности супругов на заработную плату, пенсию или стипендию моментом поступления их в семейный бюджет [4, с. 179].

Доказательством уклонения от прямого ответа на этот вопрос могло быть и то, что Пленум Верховного Суда Украины и в Постановлении от

12 июня 1998 года «О применении судами некоторых норм Кодекса о браке и семье Украины» не включил заработную плату, пенсию и стипендию в перечень объектов имущества, которые можно считать общей совместной собственностью супругов. Такое молчание объяснялось спорностью вопроса и среди судей Верховного Суда Украины [4, с. 179].

В научной литературе по этому поводу было высказано две противоположные точки зрения. Так, В. Маслов и М. Оридорога считают, что возникновение общей совместной собственности на заработную плату, полученную одним из супругов, связывается с его волеизъявлением [7, с. 23; 8, с. 64]. По мнению В. Рясенцева, действующее законодательство убеждает в том, что правильнее считать моментом возникновения права общей совместной собственности на заработную плату принесение заработка домой, в семью: «общим имуществом становится только неизрасходованная, сохраненная часть заработной платы» [9, с. 96]. Такой подход, как утверждает И. Жилинкова, может привести к ошибочному выводу о том, что один из супругов мог бы не передавать свою заработную плату в семейный бюджет, а распоряжаться ею по своему усмотрению [10, с. 89-90]. Однако, оппонировав данному утверждению, З. Ромовская подчеркивает необходимость закрепления в законодательстве других принципов:

- 1) все то, что заработано одним из супругов, является платой за его труд, а потому должно принадлежать именно ему;
- 2) каждый из супругов обязан беспокоиться о благосостоянии семьи;
- 3) для выполнения этой обязанности оба супруга имеют право договориться о том, какая система имущественных отношений будет царить в семье: весь заработок является совместным; общей является только заранее определенная часть доходов; каждый из

супругов финансирует текущие расходы по мере необходимости из собственного заработка [4, с. 180].

Так, в ч. 2 ст. 61 Семейного кодекса Украины от 10 января 2002 года утверждалось, что объектом права общей совместной собственности супругов является заработная плата, пенсия, стипендия, другие доходы, полученные одним из супругов и внесенные в семейный бюджет или внесенные на его личный счет в банковское (кредитное) учреждение. То есть этой нормой впервые четко определен правовой режим индивидуальных доходов каждого из супругов: заработная плата, пенсия, стипендия, другие доходы с момента их получения одним из супругов становятся его/ее личной собственностью [11, с. 45].

По мнению З. Ромовской, в данном случае формирование семейного бюджета обеими супруга трактовалось, с одной стороны, как акт выполнения ими своих обязанностей перед семьей, а, с другой, – как акт свободного волеизъявления, к которому ни одного из них нельзя склонить с помощью силы. Этой нормой в СК Украины была заложена новая, ненасильственная идеология регулирования материальных отношений в браке. А это, в свою очередь, сводило к минимуму возможность «паразитирования» одного из супругов на факте пребывания в браке [12, с. 6]. Однако Законом Украины от 22 декабря 2006 года в ч. 2 ст. 61 СК Украины были внесены изменения: из текста этой нормы были исключены слова «и внесенные в семейный бюджет или внесенные на его личный счет в банковское (кредитное) учреждение». Соответственно, сейчас все указанные доходы каждого из супругов становятся безусловной общей совместной собственностью супругов с момента их получения.

Подобные положения, кстати, содержатся и в ч. 2 ст. 32 СК Азербайджанской Республики, ч. 2 ст. 33 СК Республики Казахстан, ч. 2 ст. 35 СК Кыргызской Республики, ч. 2 ст. 34 СК Российской Федерации,

ч. 2 ст. 34 СК Республики Таджикистан. В этих документах детализируется понятие общего имущества супругов, к которому относятся доходы каждого из супругов от трудовой деятельности, предпринимательской деятельности и результатов интеллектуальной деятельности, полученные ими пенсии, пособия, а также иные денежные выплаты, не имеющие специального целевого назначения (суммы материальной помощи, суммы, выплаченные в возмещение ущерба в связи с утратой трудоспособности вследствие увечья либо иного повреждения здоровья и т. д.) [11, с. 46-47].

Следовательно, важное практическое значение имеет установление момента, с которого заработная плата (доходы) каждого из супругов становятся их общей собственностью. По этому вопросу в литературе по семейному праву были высказаны три основные точки зрения, в соответствии с которыми заработная плата (доходы) включаются в состав общего имущества супругов:

- 1) с момента начисления [13, с. 98];
- 2) с момента передачи в бюджет семьи [9, с. 102-103];
- 3) с момента их фактического получения [14, с. 14].

Если придерживаться мнения, согласно которому имущество становится общим с момента начисления дохода тому или иному супругу, следует указать на недостатки высказанного суждения: супруг не вправе получать доход за другого супруга, ибо согласно действующему в большинстве стран законодательству право на получение заработной платы, пенсии, предпринимательского дохода имеет только тот, кто непосредственно им обладает. Рассуждение о том, что имущество становится общим с момента принесения дохода в семью, также является несостоятельным, поскольку возможен вариант, когда доход может быть зачислен на расчетный счет получившего его супруга до указанного момента. Таким образом, между получением

указанных сумм и их переходом к общей совместной собственности супругов возникает определенный разрыв. В этот период тот из супругов, который получил деньги, будучи их собственником, имеет право самостоятельно владеть, пользоваться и распоряжаться ими. Он/она может и не передавать полученную заработную плату или стипендию в общий бюджет, а распорядиться ею по своему усмотрению. Соответственно, заработная плата и другие разновидности денежных поступлений одного из супругов должны считаться общим имуществом супругов с момента их фактического получения. Намерение внести их в бюджет семьи предусматривается [15, с. 226-227], а общность супружеского имущества является законным последствием брака и не зависит от позиций супругов – вносить или не вносить полученную заработную плату, пенсию или стипендию в общий семейный доход [16, с. 23-24].

Выводы. Соответственно, рассматривая вопрос правового режима заработной платы, пенсии и стипендии супругов в международном частном праве, необходимо подчеркнуть, что справедливой является точка зрения, согласно которой эти денежные поступления становятся общей собственностью супругов с момента их получения правомочным супругом. Прежде всего, супруг должен получить денежные средства, переводя их в материализованное состояние из состояния права требования их выплаты. Однако, если такое состояние имеет место, то есть у супруга уже появилось право требования выплаты ему/ей денежных средств, то, очевидно, что другого супруга не следует ограничивать в том, чтобы такое право отчасти принадлежало и ему/ей. Так, если супруг не получил причитающиеся ему/ей денежные средства по тем или иным причинам и впоследствии умер, то другой супруг имеет право требовать выплаты ему/ей начисленных сумм. Вместе с тем, это уже рассуждения иного уровня – о соотношении вещных и

обязательственных прав – которое, соответственно, требует дальнейшей научной разработки.

Литература:

1. Чанкін, В. В. (1995). *Право приватної власності громадян в цивільному законодавстві України* [Автореферат дисертації ... канд. ю. н., Університет внутрішніх справ]. Харків.
2. Дзера, О. В. (1996). *Розвиток права власності громадян в Україні* [Автореферат дисертації ... д. ю. н., Київський університет імені Тараса Шевченка]. Київ.
3. Токарева, В. І. (2007). *Сімейне право України: Практикум*. Київ. Знання.
4. Ромовська, З. В. (2009). *Українське сімейне право*. Київ: Правова єдність.
5. Практика судів України в цивільних справах. (1995). *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*, 3, ч. 2.
6. Гопанчук, В. С. (Ред.). (2002). *Сімейне право України*. Київ. Істина.
7. Маслов, В. Ф. (1972). *Имущественные отношения в семье*. Харьков. Издательство Харьковского университета.
8. Оридорога, М. Т. (1971). *Брачное правоотношение*. Киев: НИиРИО КВШ МВД СССР.
9. Рясенцев, В. А. (1971). *Семейное право*. Москва: Юрид. лит.
10. Жилинкова, И. В. (1997). *Право собственности супругов*. Харьков. Ксилон.
11. Саенко, Л. В. (2015). Основные положения семейного законодательства стран-участниц СНГ: опыт сравнительного правоведения. *Вестник ПАГС*, 1, 41-48.
12. Ромовська, З. В. (2002). Сімейний кодекс – утвердження ідеології ненасильства. *Адвокат*, 6, 5-8.

13. Кузнецова И. М. (Ред.). (1996). *Комментарий к Семейному кодексу Российской Федерации*. Москва. Издательство БЕК.
14. Чефранова, Е. А. (2008). *Имущественные отношения супругов: Науч.-практ. пособие*. М. Эксмо.
15. Иоффе, О. С. (1965). *Советское гражданское право* (Т. 3). Ленинград. Издательство Ленинградского университета.
16. Чиквашвили, Ш. Д. (1976). *Имущественные отношения в семье*. Москва. Юридическая литература.

References:

1. Chankin, V. V. (1995). *Pravo pryvatnoi vlasnosti hromadian v tsyvilnomu zakonodavstvi Ukrainy* [The right of private property of citizens in the civil legislation of Ukraine] [Abstract of the Ph.D. Dissertation in Law, University of Internal Affairs]. Kharkiv. [in Ukrainian].
2. Dzera, O. V. (1996). *Rozvytok prava vlasnosti hromadian v Ukraini* [Development of property rights of citizens in Ukraine] [Abstract of the Doctoral Dissertation in Law, Taras Shevchenko University of Kyiv]. Kyiv. [in Ukrainian].
3. Tokarieva, V. I. (2007). *Simeine pravo Ukrainy: Praktykum* [Family law of Ukraine: Practical course]. Kyiv. Znannia. [in Ukrainian].
4. Romovska, Z. V. (2009). *Ukrainske simeine pravo* [Ukrainian family law]. Kyiv: Pravova yednist. [in Ukrainian].
5. *Praktyka sudiv Ukrainy v tsyvilnykh spravakh* [Practice of courts of Ukraine in civil cases]. (1995). *Biuleten zakonodavstva i yurydychnoi praktyky Ukrainy* [Bulletin of Legislation and Legal Practice of Ukraine], no. 3, part. 2. [in Ukrainian].
6. Hopanchuk, V. S. (Ed.). (2002). *Simeine pravo Ukrainy* [Family law of Ukraine]. Kyiv: Istyna. [in Ukrainian].
7. Maslov, V. F. (1972). *Imushchestvennyye otnosheniia v semie* [Family property relations]. Kharkov. Kharkov University Press. [in Russian].

8. Oridoroga, M. T. (1971). *Brachnoe pravootnoshenie* [Marital relationships]. Kiev: NliRIO KVSh MVD SSSR. [in Russian].
9. Riasentsev, V. A. (1971). *Semeinoe pravo* [Family law]. Moscow. Yurid. lit. [in Russian].
10. Zhilinkova, I. V. (1997). *Pravo sobstvennosti suprugov* [Property rights of spouses]. Kharkov. Ksilon. [in Russian].
11. Saenko, L. V. (2015). Osnovnye polozheniia semeinogo zakonodatelstva stran-uchastnits SNG: opyt sravnitel'nogo pravovedeniia [The main provisions of the family legislation of the CIS Member States: Experience of comparative jurisprudence]. *Vestnik PAGES* [PAGES Bulletin], no. 1, 41-48. [in Russian].
12. Romovska, Z. V. (2002). Simeinyi kodeks – utverdzhennia ideolohii nenasylstva [The Family Code is a statement of the ideology of nonviolence]. *Advokat* [Advocate], no. 6, 5-8. [in Ukrainian].
13. Kuznetsova, I. M. (Ed.). (1996). *Kommentarii k Semeinomu kodeksu Rossiiskoj Federatsii* [Commentary on the Family Code of the Russian Federation]. Moscow. BEK Publishing House. [in Russian].
14. Chefranova, E. A. (2008). *Imushchestvennye otnosheniia suprugov: Nauch.-prakt. posobie* [Property relations of spouses: Scientific and practical manual]. Moscow. Eksmo. [in Russian].
15. Ioffe, O. S. (1965). *Sovetskoe grazhdanskoe pravo* [Soviet civil law] (Vol. 3). Leningrad: Leningrad University Press. [in Russian].
16. Chikvashvili, Sh. D. (1976). *Imushchestvennye otnosheniia v semie* [Family property relations]. Moscow. Juridical literature. [in Russian].

Citation: Ye. Tkachenko (2020). MATRIMONIAL PROPERTY REGIMES OF SALARIES, PENSIONS AND SCHOLARSHIPS IN THE PRIVATE INTERNATIONAL LAW. New York. TK Meganom LLC. Innovative Solutions in Modern Science. 8(44). doi: 10.26886/2414-634X.7(43)2020.6

Copyright: Ye. Tkachenko ©. 2020. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited,

in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

DOI 10.26886/2414-634X.7(43)2020.7

UDC 327.5(045)

**INFLUENCE OF POWER NARRATIVES ON THE FORMATION OF
THE US FOREIGN POLICY IDENTITY IN THE 21ST CENTURY**

Iu. Tsyryfa, PhD of Political Science, Associate Professor

<https://orcid.org/0000-0002-7641-6964>

e-mail: Julia_Tsyryfa@ukr.net

Institute International Relations of Taras Shevchenko Kyiv National University, Ukraine, Kyiv

Since today the constructivist study of international relations puts the social components of their formation in the foreground, the foreign policy identity of a state becomes primary thing in determining its national interests and its foreign policy course. Accordingly, the goal of this article is to determine the complex influence of power narratives on the formation of the

US foreign policy identity in the 21st century in the context of transformation of the domestic political matrix and redistribution of the influence between various political forces in this country. To achieve this goal, the author used the following research methods: the system analysis method, while determining the theoretical and methodological foundations for studying the phenomenon of foreign policy identity; the method of analogies and comparisons, while considering the power and political organization and institutionalization of the spatial structure of government in the United States; the method of comprehensive analysis, while establishing the main indicators of effectiveness of the influence of power narratives on the formation of the US foreign policy identity; the method of factor analysis, while substantiating the need to use individual approaches in building power narratives of the American politicians. As a result, the author determined that the US authorities form their narratives using an exclusive approach to the construction of collective identity of the society. However, such an algorithm is quite successful while forming stable foreign policy identity of the US.

Key words: foreign policy identity, USA, power, narrative, G. Bush, B. Obama, War on Terror.

кандидат политических наук, доцент, Ю. Цырфа, Влияние нарративов власти на формирование внешнеполитической идентичности США в XXI веке / Институт международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, Украина, г. Киев

Поскольку в наши дни конструктивистская парадигма исследования международных отношений ставит на первый план социальные составляющие их формирования, вопрос внешнеполитической идентичности государства является первичным в процессе определения его национальных интересов и направления курса внешней политики. Соответственно, целью

данной статьи является определение комплексного воздействия нарративов власти на формирование внешнеполитической идентичности США в XXI веке ввиду трансформации внутривнутриполитической матрицы и перераспределения влияния в этой стране между различными политическими силами. Для реализации этой цели автор прибегал к таким методам исследования: системный анализ – при определении теоретико-методологических основ изучения феномена внешнеполитической идентичности; метод аналогий и сравнений – при рассмотрении властно-политической организации и институционализации пространственной структуры управления в США; комплексный анализ – при установлении основных показателей эффективности влияния нарративов власти на формирование внешнеполитической идентичности США; факторный анализ – при обосновании необходимости применения отдельных подходов при выстраивании нарративов власти американских политиков. Как результат, автором определено, что власти США формируют свои нарративы с учетом эксклюзивного подхода к процессу выстраивания коллективной идентичности социума. Однако, такой алгоритм является довольно удачным во время конструирования стабильной внешнеполитической идентичности США.

Ключевые слова: внешнеполитическая идентичность, США, власть, нарратив, Дж. Буш, Б. Обама, война с терроризмом.

Введение. По завершению «холодной войны» в науке о международных отношениях произошло настоящее возрождение социального конструктивизма, ведь на фоне реформирования мирового политического пространства представители данной научной школы выдвинули предположение о приоритетности социологических

аспектов развития глобальных политических процессов. Следовательно, основную роль во время становления государств как ключевых акторов международных отношений играют не материальные, а нормативные структурные элементы, что, соответственно, повышает роль их внешнеполитических идентичностей, предоставляя им первостепенное значение в формировании интересов субъектов и взаимосвязанном конституировании агентов как ключевых элементов мировых сетей дву- и многосторонних связей. Поскольку немалое внимание конструктивистской парадигмы сосредоточено на роли нарративов власти в процессе формирования внешнеполитической идентичности государства, большой интерес сейчас вызывает их значение во время трансформационного периода внешней политики, связанного с войнами, конфликтами и изменениями глобальных приоритетов. Следовательно, исследования влияния нарративов власти на формирование внешнеполитической идентичности США как самого сильного актора мировой политической сцены в начале XXI века ныне имеют большое теоретическое и практическое значение.

В свое время тематике конструирования внешнеполитической идентичности Соединенных Штатов после террористических атак 11 сентября 2001 года уделяли немалое внимание такие исследователи как Р. Джевис [3], Р. Джексон [6], Дж. Джиллис [9], Р. Ньюманн [7], Д. Свит [5], М. Стаки [12], С. Хантингтон [10] и т. д. Однако эти ученые не осуществили комплексного анализа тенденций влияния на данный процесс нарративов власти с учетом изменений в распределении политических сил в пределах государства и, соответственно, их внутри- и внешнеполитических приоритетов.

Цель статьи. Поэтому, учитывая актуальность темы и ее точечные исследования в научной литературе, целью данной статьи является определение комплексного воздействия нарративов власти на

формирование внешнеполитической идентичности США в XXI веке ввиду трансформации внутривнутриполитической матрицы и перераспределения влияния в этой стране между различными политическими силами.

Изложение основного материала. Видение внешнеполитической идентичности США, сформированное представителями администрации Президента Дж. Буша-младшего в начале XXI века, содержало четкую конкретизацию образов врагов страны и, соответственно, влияло на конструирование внешней политики государства после террористических атак 11 сентября 2001 года и в течение Войны в Ираке, которая началась в 2003 году. Распространение риторики «страха, патриотизма, потребления и виктимизации» американского народа посредством массовой культуры и работы СМИ помогло Дж. Бушу убедить американцев в необходимости переоценки внешнеполитической идентичности государства и, следовательно, подготовить их к войне, ведь терроризм должен был восприниматься не как стратегия, а как «условие» [1, с. 290]. Высокопоставленные чиновники сгенерировали обновленный образ Соединенных Штатов: последние предстали в виде народа, который будет находиться под угрозой до тех пор, пока все враги этого государства не будут уничтожены. Такая внешняя угроза, по их мнению, исходила от террористических групп, лояльных к террористам стран и так называемых «государств-изгоев», которые на практике не могли бы выиграть войну против США, поэтому обратились к «вредоносным» стратегиям ведения внешней политики вроде применения оружия массового уничтожения или участия в «варварских» террористических атаках.

Первоначально американцы открыто назывались потенциальными жертвами будущих террористических атак, поскольку акции врагов были

«бомбой замедленного действия» [2]. Осознание существования такого уязвимого образа американского народа заставляло отдельных индивидов обращаться к их коллективным идентичностям, которые в совокупности могли бы поддерживать идентичность социума, ведь последняя могла бы стабилизировать и укрепить единую внешнеполитическую идентичность США. Дж. Буш утверждал, что демократия и мир являются ключом к выстраиванию мощной государственной идентичности Соединенных Штатов и, соответственно, к реализации ими определенной внешней политики. По мнению Президента США, мир всегда будет оставаться ареной борьбы между «цивилизацией» и «терроризмом», или между «добром» и «злом». При таких условиях основной ролью американцев является защита свободы и демократии. Следовательно, существующие в мире диктаторские режимы рассматривались как «агрессивные», «жестокие», «демонические» и иррациональные: это легитимировало ведение военных действий администрацией Дж. Буша с целью отстранения от власти подобных правительств [3, с. 80-83].

В тексте так называемой «Доктрины Буша» – новой Стратегии национальной безопасности США 2002 года – подчеркивалась необходимость вступления страны в «выдающуюся» войну на принципах унилатерализма. Согласно документу, террористические атаки 11 сентября 2001 года состоялись по той причине, что США – это самая яркая «путеводная звезда» для свободы и возможностей [4]. Поэтому война, которую Соединенные Штаты начали против террористов, стала своего рода «цивилизационным противостоянием», ведь позже и лидер Ирака С. Хуссейн обвинялся не только в отсутствии демократии и уважения к правам человека в его стране, но и в открытой помощи и содействии Аль-Каиде.

Приписывая врагам США демонические характеристики, Дж. Буш автоматически причислял всех американцев к числу сознательных, честных граждан. С помощью его риторики выстраивался образ американского народа, абсолютно противоположный изображениям врага, что в результате не только облегчало, но и легитимировало борьбу с ним. Восприятие американцев в качестве идеальных или даже мифических граждан, производимое Дж. Бушем, активно поддерживалось различными СМИ. В начале войны в Ираке такая интерпелляция была довольно удачной, однако после ряда неудач в разведывательной сфере, фиксирования значительного количества потерь и, наконец, продолжения войны отношение жителей США к сложившейся внешнеполитической идентичности государства начало меняться.

Соответственно, заняв пост Президента Соединенных Штатов в 2009 году, Б. Обама первоочередно сфокусировался на необходимости обеспечения демографической инклюзивности американцев, представляющих различные расы, культуры и религиозные течения, ведь такая риторика могла полномасштабно отобразить сформированное им видение внешнеполитической идентичности государства. Б. Обама считал американцев тем народом, который может выбирать, просчитывать и реализовывать совместные действия по конструированию единой идентичности, ведь он, будучи несовершеннолетним, находится в процессе перманентного идентичностного обогащения [5, с. 602]. Однако, несмотря на открытое оппозиционное отношение к Войне в Ираке в начале своей президентской каденции, уже в 2011 году Б. Обама не только увеличил количество войск в Ираке на 30 000 человек, но и вскоре начал еще одно вооруженное противостояние на Ближнем Востоке, пытаясь преодолеть так называемое «Исламское государство».

По мнению Р. Джексона, Б. Обама был не способен выйти за рамки развернутой войны с терроризмом, ведь он – лишь ее «охранник», который применял имеющиеся нарративы идентичности и мифы вместо того, чтобы предложить собственные, обновленные подходы: как результат, он должен был придерживаться отдельных позиций своего предшественника, Дж. Буша-младшего, по данному вопросу внешней политики [6, с. 407-408]. По мнению Б. Обамы, Соединенные Штаты являются исключительными, ведь они всегда противостояли пыткам, способствовали установлению верховенства права и поддерживали людей разных религиозных принадлежностей во всем мире. По сути, его видение стало своего рода трансформированным убеждением А. Линкольна о том, что США – «последняя, лучшая надежда для всего Земного шара» [6, с. 408]. Американский лидер обращался в своих речах к религии как к объединительному элементу, подчеркивая необходимость взаимодействия религии и политики, ведь умеренная религиозность намного лучше, чем секуляризованный либерализм. То есть, Б. Обама обращался скорее к вопросам единения общества и становления внешнеполитической идентичности США изнутри, таким образом замалчивая роль в этом процессе военных действий и глобального противостояния.

Еще одним орудием, к которому активно прибегали американские политики, пытаясь определить различия между гражданами США и их врагами, можно считать символизм. Привлечение символов позволяет создавать абстрактные понятия врага и государства, что, в результате, значительно облегчает алгоритм восприятия войны со стороны рядовых американцев. На протяжении всей истории развития Соединенных Штатов почти 75% президентов не включали в свои внешнеполитические дискурсы понятие «народ» [7, с. 834], чаще концентрируя внимание на абстрактных феноменах вроде войны или

категориях вроде врага. Таким образом, США рассматривались в качестве символа свободы, а их враги – как символы тирании и регресса. Поэтому при формировании внешнеполитических нарративов именно использование символизма как средства для формирования их содержания всегда помогало чиновникам в процессе легитимации войны благодаря простой «примитивизации» последней.

Кроме того, американские чиновники часто применяли так называемую «селективную историю», ведь с помощью отбора нужных исторических событий они могли усилить содержательную сущность дефиниций их «Я», «Мы»-идентичности американцев и идентификационный процесс США в целом. Выполняя данную задачу, они и сейчас используют своего рода «прописные истины» идентичностного нарратива: «крупнейшие победы, героические поражения и показательные проявления индивидуального или коллективного мужества ... а также отдельные правители, солдаты, поэты, ученые и другие харизматические фигуры» – те элементы жизни общества США, которые граждане, как ожидается, должны помнить для конструирования единой идентичности социума и, следовательно, внешнеполитической идентичности государства [8, с. 150].

По этому поводу некоторые исследователи отмечают, что трагические ситуации в жизни государства иногда имеют большее влияние на процесс единения его населения, чем триумфальные события. Ведь отдельные сообщества уникальны не только в вопросах выбора тех фактов, которые нужно помнить, но и в отборе ситуаций, которые их заставляют забыть [9, с. 50]. Следовательно, постоянное напоминание гражданам об отдельных печальных страницах истории их государства может убедить их в необходимости восприятия и дальнейшей поддержки политики правительства.

С точки зрения С. Хантингтона, религия всегда была и остается «центральный элемент» формирования коллективной идентичности американцев как граждан одного государства, которое было основано по религиозным причинам: соответственно, сейчас жители США намного более религиозны, чем народы других постиндустриальных стран [10, с. 20]. Поэтому естественно, что политические деятели всегда стремились провести параллель между государственной идентичностью США и протестантской этикой их населения. В XIX веке все президенты Соединенных Штатов обращались в своих политических речах к Богу, несмотря на то, что религия не занимала достаточно весомой позиции в их жизни (за исключением А. Линкольна, конечно). Однако даже А. Линкольн не дал своего согласия на внесение фраз «Господь Вседержитель» и «Господь Иисус Христос» в текст Конституции США [11, с. 152].

Президент США В. Вильсон совмещал христианскую модель покаяния и понятие патриотизма, заявляя, что в рамках последнего отдельный человек также ставит интересы народа выше своих собственных. Следовательно, основной миссией Соединенных Штатов является интернационализация американского понимания свободы, что, в конце концов, должно способствовать и экономическому процветанию государств [12, с. 192]. Подобно ему, Д. Эйзенхауэр стремился, чтобы действия США за рубежом доказывали божественность их миссии, ведь моральный долг американцев – работать в пользу других, что впоследствии было заложено в основу их роли активного лидера в XXI веке [12, с. 246].

Выводы. Соответственно, в начале XXI века американские лидеры пытались повлиять на процесс конструирования коллективной идентичности населения для поддержания единой внешнеполитической идентичности США, используя риторику, которая показала свою

действенность в исторической ретроспективе. Ведь образ американцев мифологизировался всегда: в политических нарративах они возникали как свободный, независимый, могущественный народ, для которого высшей ценностью является уважение к правам человека. Соответственно, они должны освобождать другие нации от порабощения; бороться со злом; преодолевать тиранию; делать мир более цивилизованным; и, принимая на себя все риски, «нести свет» в глобальном измерении. Поэтому они пользуются уважением как солдаты и граждане, которым свойственны глубинные патриотические чувства, самоотверженность, мужество и героизм в противостоянии со злом. Хотя, описывая американцев как настоящих христиан, которые удерживают первенство в мире, лидеры США часто не указывали требований, которых должен придерживаться индивид, чтобы иметь возможность называться настоящим гражданином Соединенных Штатов. Следовательно, в их нарративах прослеживался довольно эксклюзивный подход к процессу формирования коллективной идентичности. Однако, по нашему мнению, он является довольно удачным во время выстраивания стабильной внешнеполитической идентичности США.

Литература:

1. Altheide, D. (2004). Consuming Terrorism. *Symbolic Interaction*, 27(3), 287-308.
2. President Bush's 2002 State of the Union Address. (2002). *The Washington Post*, 29 January. <<https://www.washingtonpost.com/wp-srv/onpolitics/transcripts/sou012902.htm>> (2020, November, 18).
3. Jewis, R. (2005). *American Foreign Policy in a New Era*. London: Routledge.

4. *The National Security Strategy of the United States of America, 2002. Official web-site of the U.S. Department of State.* <<https://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf>> (2020, November, 18).
5. Sweet, D., McCue-Enser, M. (2010). Constituting 'the People' as Rhetorical Interruption: Barack Obama and the Unfinished Hopes of an Imperfect People. *Communication Studies*, 61(5), 602-622.
6. Jackson, R. (2011). Culture, Identity and Hegemony: Continuity and (the Lack of) Change in US Counterterrorism: Policy from Bush to Obama. *International Politics*, 48(2/3), 390-411.
7. Coe, K., Neumann, R. (2011). Finding Foreigners in American National Identity: Presidential Discourse, People, and the International Community. *International Journal of Communication*, 5, 819-840.
8. Malešević, S. (2006). *Identity as Ideology: Understanding Ethnicity and Nationalism*. New York: Palgrave/Macmillan.
9. Gillis, J. R. (1996). *Commemorations: The Politics of National Identity*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
10. Huntington, S. P. (2004). *Who Are We?: The Challenges to American National Identity*. New York: Simon & Schuster.
11. Schlesinger, A. M. (1993). *The Disuniting of America: Reflections on a Multicultural Society*. New York: Norton.
12. Stuckey, M. E. (2004). *Defining Americans: The Presidency and National Identity*. Lawrence, Kansas: The University Press of Kansas.

References:

1. Altheide, D. (2004). Consuming Terrorism. *Symbolic Interaction*, vol. 27, no. 3, 287-308. [in English].
2. President Bush's 2002 State of the Union Address. (2002). *The Washington Post*, 29 January. <<https://www.washingtonpost.com/wp->

srv/onpolitics/transcripts/sou012902.htm> (2020, November, 18). [in English].

3. Jewis, R. (2005). *American Foreign Policy in a New Era*. London: Routledge. [in English].
 4. *The National Security Strategy of the United States of America, 2002. Official web-site of the U.S. Department of State.* <<https://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf>> (2020, November, 18). [in English].
 5. Sweet, D., McCue-Enser, M. (2010). Constituting 'the People' as Rhetorical Interruption: Barack Obama and the Unfinished Hopes of an Imperfect People. *Communication Studies*, vol. 61, no. 5, 602-622. [in English].
 6. Jackson, R. (2011). Culture, Identity and Hegemony: Continuity and (the Lack of) Change in US Counterterrorism: Policy from Bush to Obama. *International Politics*, vol. 48, no. 2/3, 390-411. [in English].
 7. Coe, K., Neumann, R. (2011). Finding Foreigners in American National Identity: Presidential Discourse, People, and the International Community. *International Journal of Communication*, no. 5, 819-840. [in English].
 8. Malešević, S. (2006). *Identity as Ideology: Understanding Ethnicity and Nationalism*. New York: Palgrave/Macmillan. [in English].
 9. Gillis, J. R. (1996). *Commemorations: The Politics of National Identity*. Princeton, NJ: Princeton University Press. [in English].
 10. Huntington, S. P. (2004). *Who Are We?: The Challenges to American National Identity*. New York: Simon & Schuster. [in English].
 11. Schlesinger, A. M. (1993). *The Disuniting of America: Reflections on a Multicultural Society*. New York: Norton. [in English].
- Stuckey, M. E. (2004). *Defining Americans: The Presidency and National Identity*. Lawrence, Kansas: The University Press of Kansas.

Citation: Iu. Tsyra (2020). INFLUENCE OF POWER NARRATIVES ON THE FORMATION OF THE US FOREIGN POLICY IDENTITY IN THE 21ST CENTURY. New York. TK Meganom LLC. Innovative Solutions in Modern Science. 8(44). doi: 10.26886/2414-634X.7(43)2020.7

Copyright: Iu. Tsyra ©. 2020. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

III. PHILOSOPHY AND ART

DOI 10.26886/2414-634X.7(43)2020.8

UDC 130:121

CONTENTS OF THE CONCEPTS OF «ESSENCE OF MAN» AND «NATURE OF MAN» AS PART OF PHILOSOPHICAL ANTHROPOLOGISM

O. Sukennikov

<https://orcid.org/0000-0002-3362-7999>

e-mail: sukennikov@ukr.net

Head of the education department Sviatoshynskiy District State Administration, Ukraine, Kyiv

The main content of the work focuses on determining the content of the basic concepts of practical philosophy such as "the essence of man" and "human nature". It is shown that there is no unambiguous scientific position on the essence and nature of man in modern Western European intellectual discourse and within paradigmatic approaches, which only emphasizes the diversity of approaches to define the concepts of "human essence" and "human nature". As a result of the processed data it is established that the "essence of man" is his spirituality, which is embodied only through self-awareness and is manifested in the ability of man to exist outside the natural. The use of the term "human nature" is considered appropriate when it comes

to the ascending exact, namely the purpose of man and his life, and as a result there are grounds to argue about syncretism, which is reflected through a combination of triad: natural, social and spiritual.

Key words: essence, nature, "essence of man", "human nature", man, syncretism, self-consciousness.

Сукенніков О. В., Зміст понять «сутність людини» та «природа людини» як частини філософського антропологізму / Управління освіти Святошинської районної в місті Києві державної адміністрації Україна, м. Київ

Основний зміст роботи зосереджений на визначенні змісту базових понять практичної філософії таких як «сутність людини» та «природа людини». Показано, що відсутня однозначна наукова позиція щодо сутності та природи людини в сучасному західноєвропейському інтелектуальному дискурсі та в межах парадигмальних підходів, що лише підкреслює різноманіття підходів для визначення понять «сутність людини» та «природа людини». В результаті опрацьованих даних встановлено, що «сутність людини», це її духовність, яка, втілюється лише завдяки самосвідомості й проявляється у можливості людини існувати за межами природного. Використання поняття «природа людини» вважається доцільним, коли мова йде про висхідну точку, а саме про ціль людини та її життя, і як результат виникають підстави стверджувати про синкретизм, який знаходить своє відображення через поєднання тріади: природного, соціального та духовного.

Ключові слова: сутність, природа, «сутність людини», «природа людини», людина, синкретизм, самосвідомість.

Вступ. Питання природи та існування людини завжди займало одне із ключових проблем філософії, яке на даний час набирає важливих обертів, що безпосередньо пов'язано з визначальним місцем людини в роздумах про екологію і майбутнє цивілізації, про медицину і міжнародні конфлікти. У сучасному вітчизняному дискурсі дана проблема поглинається впливом «аристотелівської антропології», яка зосереджує свою увагу не на проблемі сутності людини, а на особливостях влаштування життєвого світу людини. Однак такий підхід у своїй реалізації може призвести до ряду помилок в реальному житті: від неадекватного шкільного виховання до неефективного управління державою, адже незалежно від обставин, мова буде йти про суб'єкта, який в окремих ситуаціях виступає як об'єкт.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З виникненням філософії проблема людини починає отримувати риси концептуалізації, які вперше чітко проявилися у філософії Сократа, Платона, Аристотеля, Епікура. Іntenція у дослідженні проблем людини отримала свій подальший розвиток мислителями доби Середньовіччя та Відродження, такими як: Августин Блаженний, І. Дамаскін, Ф. Аквінський, Е. Роттердамський, Н. Макіавеллі та інших, які заклали підвалини для формування докорінного нового вектору філософських пошуків. З одного боку проявляється розмежування понять «сутність» та «природа» людини, а з іншого – людина розглядається лише через картину світу.

Новим поглядом для вирішення проблеми людини пов'язане з виникненням некласичної філософії, особливо звертаємо увагу на праці А. Шопенгауера, Ф. Ніцше, З. Фрейда, М. Хайдеггера, А. Камю та інших.

Мета статті. Незважаючи на пристальну увагу дослідників до проблеми людини та питань пов'язаних з її сутністю, на сьогодні на жаль дана тематика не є повністю вивченою. А тому метою дослідження є розкриття змісту понять «сутність людини» та «природа людини» у зв'язку з тим, що вони постають базовими поняттями філософської антропології, практичної філософії та соціальної практики.

Виклад основного матеріалу. В історії філософської думки поняття «природа людини» і «сутність людини» не отримали однозначного тлумачення, так як одні мислителі вважають їх тотожними та взаємозамінними, інші ж – дотримуються парадигми, що дані поняття є повністю відмінними. Це насамперед пов'язано зі змістовною неоднозначністю понять «сутність» та «природа», які характеризуються різним змістовним навантаженням, адже згідно зі ствердженням Е. Коррета сутність – це те, «завдяки чому дещо є тим, що воно є» [], сутність ніколи не пізнається нами і понятійно не схоплюється в собі самій, але завжди лише в своїй опосередковуючій функції як обмежуючо-визначаючий принцип. Таким чином сутність не є сущим, це внутрішній конститутивний принцип, завдяки якому сущим є те, чим воно є.

Сутність завжди протиставляється явищу, як зовнішній формі існування сущого, і водночас існує у єдності з ним. У історико-філософській доктрині існували різні підходи до визначення сутності та явища, як приклад, у Платона, ідея може існувати до речі, а тому і окремо від речі, але він наголошував, що на рівні соціокультурного буття ідеї взаємопов'язані, а це означає, що кожна реальна річ має власну ідею, яка визначає її місце в соціокультурному бутті. Світ чуттєвих речей не відокремлений від світу «ідей», а перебуває з ним у відношенні взаємозалежності.

Аристотель, навпаки вважав, що сутність, як вічний принцип буття речей не існує окремо від одиничних речей [1]. Зміст сутності не сталий, а складається з якостей родових та привхідних, тобто таких які є випадковими, це знаходить відображення на прикладі понять «людина» і «освічена людина», які зазвичай позначають одне і теж, у нашому випадку людину, для якої освіченість є чимось привхідним, але коли йдеться про якусь конкретну людину, то обидві характеристики для неї будуть змінними і відрізнятимуться лише тим, що одна позначає скороминучий стан сутності, а інша родову ознаку [1].

Аристотель також характеризує зміст природи речі, яку він не ототожнює з сутністю, незважаючи на те, що ці поняття взаємопов'язані, адже природа («фюзис»), це власна ціль речі, яка складає основу усього її існування. Це поняття відповідає на питання «звідки рух», а не «з чого», у результаті чого ми приходимо до висновку, що природа речі пов'язана передусім з метою, що проявляється як початок руху, закон руху та його кінець. У підсумку цього, природа речі пізнається за аналогією до того, як відноситься «мідь до статуї, або дерево до ложки, або матеріал ще до прийняття форми до всього володіє формою, так і вона відноситься до суті, як до певного існуючого предмету» [2].

Середньовічними мислителями була проведена чітка межа між сутністю (*essentia*) та існуванням (*existentia*), а також розділено світ на град божий та град земний. Згідно думок Г. Гегеля, людина в земному житті не може розвиватися як природа, адже вона спотворила свою природу під час гріхопадіння, але саме в цьому виявляється сутність людської природи, яка знаходить своє відображення в «обоженні», або наближенні людини до Бога.

У християнізованому світогляді проблема сутності людини вирішувалася в дусі Аристотеля, хоча черпала своє коріння в

біблійному переказі, а саме в словах «І сказав Бог: Створімо людину за образом Нашим, за подобою Нашою, і хай панують над морською рибою, і над птаством небесним, і над худобою, і над усею землею, і над усім плазуючим, що плазує по землі. І Бог на Свій образ людину створив, на образ Божий її Він створив» (Буття 1:26,27).

Розуміючи однозначність даного зауваження, для розуміння «образу Бога» в людині звертаємось до пояснення прот. В. Леонова: «Кожна людина – це духовне дзеркало, в якому відбивається Бог. Відображення Бога в людині – це і є образ Божий. Образ Божий належить Богу, так як це Його «відображення» (так само і ми, підходячи до дзеркала, вважаємо відображення в дзеркалі своїм власним і говоримо: «Це я»); але, з іншого боку, відображення Бога в людині

належить і людині: саме людина є носій образу Божого. Тобто образ Божий має подвійну приналежність... Образ Божий – реальне явище, він не є частиною природи людини – це не дух, не душа, не тіло, це найвищий Божественний дар, що виявляється в наявності у людини божественних властивостей (безсмертя, свобода, розум, особистість і тощо)» [3].

Визначальними стосовно даного питання є слова апостола Івана: «Дух дихає, де хоче, і його голос ти чуєш, та не відаєш, звідкіля він приходить, і куди він іде. Так буває і з кожним, хто від Духа народжений». Тому ми розуміємо що в християнізованому світогляді сутність людини ототожнюється як духовний вимір, що робить людину людиною, а тому людина, як образ Божий, має здатність до уподібнення Творцеві. Людина влаштована за образом Святої Трійці (сутність, енергія і особистість).

Розглядаючи дане питання не можливо не звернути увагу на думку Г. Гегеля, який розкриває «подобу Бога» як вільне уподібнення людини

Божественній досконалості, яка означає чого треба було досягти в результаті добродісного життя. Іоанн Дамаскін, зауважував, що вислів «за образом» означає розумність та обдарованість свободою волі, в той час як вираз «за подобою» означає уподібнення через чесноту, наскільки це можливо». У християнському світогляді з'являється думка, що людина здатна самовизначитися за її сутністю, тобто за тими якостями, які закладені в ній завдяки відображенню в ній образу Божого.

Зважаючи на специфіку тлумачення змісту концепту «образ і подоба Бога» в людині, в середньовічному світогляді зазвичай йшла мова про дві природи людини – природу істинну, яка розкривається через уподібнення Богу («обоження») та природу гріховну, саморозкриття якої обмежує людину, не даючи їй можливості актуалізувати її сутність, або ж говорячи іншими словами, стати людиною у повному значенні цього слова. Як зауважує В. Лосський, людина, яка керується своєю власною природою – подібна егоїсту зосередженому на власному і обмеженому в своїх потенціях «Я», а тому не здатна розкрити всезагальної людської сутності [3].

Започаткована Аристотелем традиція до змістовного розрізнення понять «сутність» та «природа», отримує свого максимально й що важливо концептуального оформлення в модерному інтелектуальному дискурсі. В цей час, як зауважує М. Фуко у роботі «Слова і речі», відбувається розрив між словом і річчю, яка в результаті входить до людської уваги саме як річ, без значення та сенсу, а тому її неможна сприймати безпосередньо, її необхідно досліджувати. З'являється нове тлумачення сутності, яке розглядається як «те, без чого річ і, навпаки, що без речі не може ні існувати, ні бути представлено», або ж як реальна будова речей та їх внутрішня структура. Як результат формуються нові значення природи, як: «1. Тіло світу, сукупність всього суцього. 2. Дія провидіння, яке відбувається у всіх

тілах. 3. Суміш якостей і стихій, що виробляє різний темперамент тварин. 4. Метафорично поняття природи відносять до моральних речей. Людина в природному стані – це людина в стані гріха. 9. Природою вважається також все протилежне мистецтву» [1].

Саме зміни у змісті «природа» у модерному європейському інтелектуальному дискурсі, зумовили нове розуміння природи людини, хоча, як зауважує М. Фуко, розглядалися без посередництва особливості «природи», яка від початку дарована людині, так само як і всім іншим істотам. Природа людини пов'язана з «природою взагалі» шляхом функціонування механізмів знання.

В модерну добу, людина як верховний суб'єкт можливого знання не має власного місця. Такі притаманні сучасному інтелектуальному дискурсу теми як індивід у свій повноті його реального життя, тобто такий, що підкоряється біологічним, економічним, філологічним законам, в модерному інтелектуальному дискурсі ще виникає. Фактично, людина в модерному інтелектуальному дискурсі, постає аналогічним усім іншим речам природного світу, у підсумку чого, її сутність виявляється тільки в раціональності внутрішньої будови та відношенні до світу. Жодної іншої природи людини, для модерного інтелектуального дискурсу не існує й існувати не може.

Незважаючи на обмеженість модерного інтелектуального дискурсу щодо дослідження сутності людини, саме в цей час виникає передумова її комплексного вивчення та закладаються основи для розгляду її сутності як синкретичного утворення. Провідне значення безперечно відіграла філософія І. Канта, який стверджував, що знання про людину можуть бути представлені як з фізіологічної, так і прагматичної точки зору, адже фізіологічне людинознавство досліджує те що робить з людини природа, а прагматичне – що розкриває зміст людини. Тобто,

прагматичне дослідження передбачає вивчення того, що людина як вільно діюча істота робить, в чому сутність людини як вільної у виборі своїх життєвих орієнтирів. Людина, зберігаючи свою природну основу, як незмінну субстанцію, трансформується зі стороннього спостерігача світу, в його активного гравця.

Активна позиція людини актуалізується завдяки такій характерній його рисі як усвідомлення власного «Я» і саме це, на думку І. Канта, «нескінченно піднімає її над усіма іншими істотами, що живуть на землі. Завдяки цьому вона особистість, і в силу єдності свідомості при всіх змінах, які вона може зазнавати, вона одна і та ж особа, тобто істота, за своїм положенням і гідністю абсолютно відмінна від речей, як і нерозумних тварини, з якими можна звертатися і розпоряджатися як завгодно» [4]. Іншими словами, за І. Кантом, сутність людини розкривається через самосвідомість, без якої людина не стає людиною і водночас відрізняється від усіх інших істот. Між тим, як зауважує мислитель, у момент, коли людина проявляє власне «Я», утверджується її самосвідомість, вона починає активно утверджувати цей егоїзм. Він може проявлятися як егоїзм логічний, естетичний або моральний, утверджуючи «Я» як основу і єдину інстанцію в світі. Однак такий підхід передбачав, що кожне окреме «Я» поводить так, ніби охоплює в собі весь світ, не співвідносячись водночас з іншими. Адже, за твердженням І. Канта, людина «на відміну від домашньої тварини була призначена не до стадного життя, а подібно бджолі до життя у вулику, – це необхідність бути членом якоїсь громадської організації» [4].

Вказане зауваження максимально розкриває притаманну європейському інтелектуальному дискурсу відмінність між поняттям «сутність людини» і «природа людини». Сутністю людини, в даному контексті, є самосвідомість, яка, як зауважує І. Кант, є тим, що відрізняє

людину від усіх інших живих істот, водночас піднімаючи її над світом природи. Природа людини – це внутрішня потреба реалізувати себе у громадянському суспільстві, позаяк цілком очевидно, що людина у повному сенсі цього слова виникає тільки в соціумі, тобто у момент коли в неї з'являється самосвідомість, завдяки якій вона стає здатною розглядати себе як частина громадянського суспільства, водночас мислячи як особистість.

Антитеза І. Канта «світ природи» і «світ свободи» має вкрай важливе значення для усієї філософії, позаяк саме завдяки цьому розрізненню було запропоновано думку про те, що світ людини – це така реальність, яку неможливо звести до природних передумов, не знищивши тим самим його специфічну властивість. По суті, зауважує В. Іванов, це було визнанням того, що природний універсум далеко не вичерпується вимірами, які пропонує природознавство, що існує реальність, організована хоча і не надприродним, але все ж і «неприродним» чином. У цій реальності органічно проявляє себе специфіка людського буття та актуалізується сутність людини [2]. Фактично, саме на концептуалізованій І. Кантом арені, розгортаються виразно представлене у філософській думці XIX – XXI ст. зіткнення між двома різними підходами до людини, двома образами людини, яка, з одного боку, проявляється як істота природна та підпорядкована законом природи, а з іншого – розглядається як істота вільна, як така, що не є річчю серед інших речей, а передусім мірою всіх речей. В такому випадку людина розглядається як така, що височіє над природою, яку вона перетворює, створюючи свій особливий світ – духовний. Саме в ньому людина черпає джерела і детермінанти спрямованості своєї життєдіяльності. Внутрішній духовний світ людини – це її свідомість у найширшому сенсі слова; зовнішній духовний світ, загальний для всіх людей, – це культура, створена всім людством.

Зважаючи на сказане, вважаємо, за доцільне акцентувати увагу на необхідності розрізнення понять «сутність людини» та «природа людини», вони позначають змістовно близькі характеристики людини, але не тотожні. Адже, говорячи сутність як те, що детермінує річ, або істоту, визначаючи серед інших речей, варто погодитися з І. Кантом у тому, що сутність людини виявляється в її самосвідомості, у здатності виокремлювати себе серед інших живих істот та формулювати власні закони і принципи життя, однак ці принципи життя у кожному випадку актуалізуються відповідно до природи людини, яка постає явищем синкретичним, позаяк поєднує в собі біологічну, соціальні та духовні характеристики.

У дному випадку, вважаємо за доцільне конкретизувати зауваження російського дослідника А. А. Тумана-Нікіфорова та підкреслити, що не сутність людини є синкретичною, а її природа, саме вона виступає як висхідний принцип руху життєвих сил людини, які виводять на рівень явища сутність людини як такої [5]. У підсумку цього, природа людини може розкриватися через взаємодію трьох її складових – біологічної, соціальної і духовної.

Що стосується сутності людини, то мабуть найповнішу, або ж найбільш задовільну на наш погляд, відповідь на це питання знаходимо у філософській спадщині М. Шелера. Так, шукаючи відповідь на питання про те, що саме робить людину людиною, мислитель стверджує: «Те, що робить людину людиною, є принцип, протилежний усьому життю взагалі, він як такий взагалі не може бути зведений до «природної еволюції життя», і якщо його до чогось і можна звести, то тільки до вищої основи самих речей – до тієї основи, приватною маніфестацією якої є і «життя». Вже греки відстоювали такий принцип і називали його «розумом». Ми хотіли б вжити для позначення цього ... більш ширше за змістом слово, слово, яке включає в себе і поняття розуму, але поряд з

мисленням в ідеях охоплює і певний рід споглядання, споглядання першофеноменів або сутнісних змістів, далі певний клас емоційних і вольових актів, які ще належить охарактеризувати, наприклад, доброту, любов, каяття, шанування тощо – слово дух». Іншими словами, за М. Шелером, сутність людини виявляється тільки через її духовність, позаяк саме вона відкриває можливість для людини відволіктися від зовнішнього примусу світі та діяти не стільки відповідно до своїх природних потягів в тому числі й інтелекту. Духовна людина, зауважує М. Шелер, відкрита до світу й сприймає його без обмежень притаманної іншим істотам вітальної системи.

Висновки. Незважаючи на те, що проблема людини увійшла у предметне поле філософського дискурсу разом із виникненням самої філософії, до сьогодні людина не отримала відповіді на питання про те, що таке людина, в чому сутнісні риси людини, яка її природа. Цілком очевидно, що відсутність однозначної відповіді на ці питання зумовлює наявну сьогодні варіативність у підходів та методичних програм спрямованих сформувати деякий образ людини, образ який би відповідав вимогам часу та обставин. Крім того, відсутність чіткої відповіді на питання про сутність та природу людини, зумовлює неоднозначність та варіативність приватного життя кожної окремої людини та суспільства в цілому. Адже, цілком очевидно, що наявні сьогодні цивілізаційні стандарти, альфою і омегою яких постає проблема людини формують світоглядні підвалини для утвердження деякого уніфікованого образу людини, природа якої актуалізується незалежно від конкретно-історичних умов життя суспільства.

Однозначної відповіді на питання щодо сутності та природи людини в сучасному західноєвропейському інтелектуальному дискурсі не існує, позаяк в межах різних парадигмальних підходів, її вирішення може істотно різнитися. Між тим, все ж не варто ігнорувати чіткої інтенції

антропологічного дискурсу на розмежування таких понять як «сутність людини» та «природа людини», позаяк це різні характеристики людини. Зокрема, «сутність людини», це ті характеристики, які дають можливість виокремити людину серед інших живих істот. В цьому контексті, сутністю людини розкривається через її духовність, рівень якої залежить від рівня самосвідомості, тобто здатності виокремлювати себе з природного середовища, вільно взаємодіючи з іншими «Я», формуючи з ними світ духовності. Іншими словами, сутність людини це закладений в ній потенціал, окремі аспекти якого проявляються в різних історичних та соціокультурних обставин у залежності від рівня розвитку самосвідомості, формуючи тим самим конкретний образ людини. В свою чергу, поняття «природа людини» виявляється у здатності до самореалізації, до виходу зі свого біологічного середовища у простір «неприродного», що пов'язаний вільною взаємодією у громадянському суспільстві (у спільноті рівних) та формуванням своєрідного духовного простору. Виходячи із зазначеного, цілком очевидно, що природа людини розкривається крізь призму межового становища людини, яка перебуває на межі світу біологічного, соціального та духовного у полягає у здатності перманентних переходів із одного світу в інший, у здатності жити на межі між ними, формуючи на тлі цієї єдності власний духовний світ.

Література:

1. Ахутин, А. В. (1988). *Понятие «природа» в античности и в Новое время («фюсис» и «натура»)* М. Наука.
2. Дамаскин, И. (2001). Три слова в защиту иконопочитания. RoyalLib.Com

[RoyalLib.Com], http://royallib.com/read/damaskin_ioann/tri_slova_v_zashchitu_ikonopochitaniya.html

3. Иванов, В.П. (1977). *Человеческая деятельность – познание – искусство*. К. Наукова думка.

4. Кант, И. (1966). Антропология с прагматической точки зрения <<http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000507/>>

5. Корет, Э. (1998). *Основы метафизики*. Киев. Тандем.

References:

1. Ahutin, A. V. (1988). *Ponyatie «priroda» v antichnosti i v Novoe vremya («fyusis» i «natura»)* [The concept of "nature" in antiquity and in the New time ("fysis" and "nature")] M. Nauka [in Russian].

2. Damaskin, I. (2001). Tri slova v zashitu ikonopochitaniya [Three words in defense of veneration of icons] RoyalLib.Com [RoyalLib.Com]from http://royallib.com/read/damaskin_ioann/tri_slova_v_zashchitu_ikonopochitaniy [in Russian].

3. Ivanov, V.P. (1977). *Chelovecheskaya deyatelnost – poznanie – iskusstvo* [Human activity - cognition – art] K. Naukova dumka [in Russian].

4. Kant, I. (1966). Antropologiya s pragmaticheskoy tochki zreniya [Anthropology from a pragmatic point of view] from <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000507/> [in Russian].

5. Koret, E. (1998). *Osnovy metafiziki* [Foundations of metaphysics] Kiev. Tandem. [in Russian].

Citation: O. Sukennikov (2020). CONTENTS OF THE CONCEPTS OF «ESSENCE OF MAN» AND «NATURE OF MAN» AS PART OF PHILOSOPHICAL ANTHROPOLOGISM. New York. TK Meganom LLC. Innovative Solutions in Modern Science. 8(44). doi: 10.26886/2414-634X.7(43)2020.8

Copyright: O. Sukennikov ©. 2020. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited,

in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

DOI 10.26886/2414-634X.7(43)2020.9

UDC 791.45.072

**YOUNG OLEXANDER KORNIYCHUK: SCREENWRITER AND
FILM DIRECTOR (1929–1934)**

Andrii Puchkov, Doctor of Study of Art, Professor

<https://orcid.org/0000-0002-0635-6361>

e-mail: dr.a.puchkov@ukr.net

National Academy of Fine Arts and Architecture, Ukraine, Kyiv

For the first time, the cinematographic heritage of the 1920s by Ukrainian comedian Oleksandr Korniychuk (1905–1972) was comprehensively considered, and an attempt to create a new historical and cultural optics in considering the creative heritage of Soviet playwrights and cinematographers of official ideological orientation was proposed. The degree of importance of studying the author's compositional architecture of the «big mute» at the Odessa and Kyiv film studios in deepening the elucidation of the dramatic principles of Korniychuk's stage work is shown.

Key words: Oleksandr Korniychuk and cinema, Ukrainian cinema of the 1920s, screenwriting.

А. Пучков, лауреат Державної премії України в галузі архітектури, заслужений діяч мистецтв України, доктор мистецтвознавства, професор, Молодий Олександр Корнійчук: кіносценарист і кіноначальник (1929–1934 роки)/ Національна академія образотворчого мистецтва та архітектури, Україна, Київ

Вперше комплексно розглянуто кінематографічний спадок 1920-х українського комедіографа Олександра Корнійчука (1905–1972),

пропоновано спробу створення нової історико-культурної оптики у розгляді творчої спадщини радянських драматургів і кінематографістів офіційного ідеологічного спрямування. Показано міру важливості студіювання авторської композиційної архітекτονіки «великого німого» на Одеській та Київській кіностудіях у поглибленні з'ясування драматургічних засад сценічної творчості Корнійчука.

Ключові слова: Олександр Корнійчук і кіно, український кінематограф 1920-х років, сценарна майстерність.

Відомо, що Корнійчук писав п'єси, які йшли в усіх театрах СРСР. Відомо, що він за мотивами власних п'єс складав сценарії для кінофільмів і телеспектаклів. Менш відомо, що працюючи на Одеській та Київській кінофабриках, він — комедіограф — робив сценарії для тодішнього німого кіно, і через це до історії українського німого 1920-х ім'я Корнійчука має бути долучено так само, як воно нині обертається самотнім болідом у космосі історії української радянської драматургії.

На невчасності екранізації п'єси Олександра Євдокимовича Корнійчука (1905–1972) «Фіолетова щука» (1930) під назвою **«Приємного апетиту»** наголошує академік Вадим Скуратівський, причому перетворює (свідомо?) цю випадковість на політичний прийом і вимагає морального покарання авторів фільму: мовляв, вийшов на екрани у розпал Голодомору — оповесні 1933-го.

«...Погляньмо на історію національного кіно підрадянської доби. Чи воно якось відрефлексувало ту гіперкатастрофу? ...1933 року вчорашній студент (Київського інституту народосвіти), меткий редактор Київської та Одеської “кінофабрик” Олександр Корнійчук пише (разом із Хананом Шмаїним) сценарій “Приємного апетиту” — про “окремі недоліки громадського харчування”. Тоді ж той сценарій було поставлено. Ось так... Сьогодні, з огляду на безберегий цинізм тієї, сказати б,

кіноситуації, годилося б історіографічно та спеціально фільмографічно реконструювати її — у повному її гротескно-фактичному складі. Це ж перша — і тоді остання! — “кінорефлексія” на катастрофу...” [2].

Аналогічної позиції дотримується і Сергій Тримбач у передмові до покажчика часопису «Кіно», в якому було надруковано виїмок сценарію:

«Апофеозом стала публікація уривків сценарію Олександра Корнійчука та Ханана Шмаїна “Приємного апетиту”. Фільм з’явився вже голодного 1933-го, і йшлося в ньому про те, як радикально поліпшується харчування трудящих. Справді “актуальні” сюжети, які годі коментувати, — фільмове мистецтво загалом і журнал “Кіно” зокрема, перетворюються на органи державної пропаганди». [3]

І в обох шановних авторів помилки в написанні імені, що їх я у цитатах виправив (Скуратівський пише: «Хаїм Шмайн», Тримбач — «Ханан Шайн»). Та попри це, так фарби б не згущати, навіть якщо тлом була людська трагедія. До того ж, у п’єсі йдеться не про те, як поліпшується харчування трудящих, а про те, що не слід годувати начальство гнилими щуками: у нього потім діарея і крутить шлунок, а пролетарське населення з цього сміється, і це не дуже для авторитету влади добре. Якщо це «перша і остання кінорефлексія» на трагедію 1932–1933 років, то й насправді дуже цинічна — аж до нерозуміння, в чому ж тут, власне, цинізм.

Здається, сучасні дослідники зловтішаються: Корнійчук-сценарист доби Голодомору — так ми на нього всіх дохлих радянських кінособак навішаємо, нехай у труні на Байковому перевертається, гнида більшовицька.

Утім, емоції — осторонь; придивимось до фактів.

Історія створення фільму ні в чому не збігається з початком Голодомору: повідомлення про перші масові випадки голодування і смертей від голоду після неврожаю 1932 року відносять до *початку*

січня 1933 року (Умань і прилеглі райони), отже коли 14.12.1932 було прийнято постанову ЦК ВКП(б) та РНК СРСР «Про хід хлібозаготівлі в Україні, Північному Кавказі та у Західних областях», а 22.01.1933 — директиву ЦК ВКП(б) і РНК СРСР «Про запобігання масового виїзду селян, які голодують» (заборонявся виїзд за межі території України та Кубані), монтаж фільму «Приємного апетиту» на Одеській кіностудії був майже завершений.

Корнійчук, як і решта радянського людства, знав про драконівський «закон щодо п'яти колосків», ухвалений 7.08.1932, коли п'єса вже два роки як існувала й перетворена Євдокимовичем на кіносценарій ще десь наприкінці червня 1932-го. Чому саме тоді?

По-перше, *теоретично*: тому, що сам Корнійчук у січні 1930-го емоційно висловився з хронології підготовки фільмів:

«Наше мистецтво взагалі не встигає за тим шаленим темпом, якого набуло життя. В кінематографії ж специфічні умови виробничого процесу ще більш утруднюють можливість іти в ногу з життям. Сировина (брак якої тепер дуже заважає нормальній роботі) — сценарій — виготовляється протягом 5–6 місяців, фільмують приблизно стільки ж, таким чином, на виготовлення фільму треба біля року, а за цей час наше життя встигає піти далеко наперед». [4]

Отже початок роботи над фільмом можна вірогідно датувати січнем–лютим 1932-го, коли про неврожай осені 1932 року, звісно, ще й гадки не було.

По-друге, *практично*: в серпневому числі часопису «Кіно» за 1932 рік ішлося про незадовільну роботу Одеської кіностудії в першому кварталі (січень–березень) та «позитивний перелом» у другому кварталі (квітень–червень), про нові кінофільми «Качиний ніс», «Нові дерев'яні конструкції», «Кахівський плацдарм», а також про фільм «Гайдамащина» (режисер І. Кавалерідзе, оператор М. Топчій) і

«майбутню кінокомедію» «Приємного апетиту» (сценарій О. Корнійчука та Х. Шмаїна, оператор М. Бельський). [5] Тобто вже в червні йшлося про *готовий* сценарій Корнійчука і Шмаїна, виїмки якого були надруковані в тому ж числі з коментарем автора, що сховався під псевдонімом «Іверс». [6] Матеріал мав потрапити до редакції часопису не менш, як за місяць-півтора до публікації, — приблизно в червні 1932 року. Та вже 30.10.1932 московська «КиноГазета» писала про фільм «Приємного апетиту» як про такий, що ось-ось має вийти на екрани. Майже через рік, 10.09.1933 та сама «КиноГазета» та 1.10.1933 «Вечерняя Москва» писали про фільм достатньо прихильно, і, можливо, ці публікації, що вийшли вже після вщухання Голодомору, лише і можна зарахувати як відголос трагедії: влада знала, що робить. Але ж те, що кіно вийшло в самий розпал Голодомору — взимку 1933-го — вини ані Корнійчука, ані Шмаїна, ані Одеської кіностудії немає: партія і уряд не ставили творчих людей до відома про свої нелюдські плани. Чи варто тепер поєднувати начебто одіозне ім'я Корнійчука з його вигаданим цинізмом щодо ілюстрування трагедії, та ще й у такий безбожний спосіб?

Це майже те саме, як звинувачувати у потуранні злочинній політиці партії Іллю Ільфа і Євгенія Петрова, які в «Золотому теляті» (1931) зобразили старого кухаря Івана Осиповича у нафталіновому фраку. Він колись годував принца Вюртемберзького, а тепер вимушений годувати будівельників залізниці в степах Казахстану.

«Покуда шёл митинг, он нервничал, поглядывал на солнце и покрикивал на кочевников, которые просто из любопытства пытались въехать в столовую верхом. Старик замахивался на них салфеткой и дребезжал:

— Отойди, Мамай, не видишь, что делается! Ах, господи! Соус пикан перестоится. И консоме с пашотом не готово!». [7]

Вони просто написали смішну річ, де здоровий глузд старого часу накладено на здоровий глузд новизни. Фільм за сценарієм Корнійчука та Шмаїна, присвячений маже тому самому — як нове бореться зі старим, і в якому знялися, зокрема, Мар'ян Крушельницькій (Жеребков = Звездоплюєв) та Амвросій Бучма (кухар Карпо Бобов), швидко поклали на полицю. Добродій «Іверс» назвав комедію однією з кращих на тодішньому екрані. [8] Отож, Кобилецький помиляється, коли пише, що кінофільмам за сценаріями Корнійчука початку 1930-х преса не приділяла уваги, «майже обходила» їх. [9]

1930-го Корнійчук спільно с Павлом Долиною (1888–1955) написав сценарій фільму **«Чорні дні»** за документальним твором Володимира Короленка «Сорочинська трагедія» (1907) — про селянське повстання в січні 1906-го у селі Сорочинці під час так званої «російської революції 1905–1907 років». Жандарми арештували активного місцевого мешканця, селяни повстали і захопили село. Донські казаки і кавказькі черкеси за урядовим наказом придушили повстанців, які, розгубившись, не знали, що зі своїм захопленням селом робити. Про цей фільм часопис «Кіно» згадував принаймні вісім разів у статтях, присвячених фільмам про 1905 рік, друкував кінокадри.

Того ж року вийшов на екрани фільм режисера Лазаря Френкеля (1904–1978) **«Два промфінплани»** (інші назви: «Будівники», «Свій хлопець»), знятий німецьким оператором Йозефом Роною (1878–?) на Київській кінофабриці за сценарієм Корнійчука.

«Режисер Л. Френкель починає режисерську розробку сценарію Корнійчука до фільму “Два промфінплани”, що покаже в комедійних тонах прорив промфінпланів на кінофабриці та на великому металургійному підприємстві й ліквідацію тих проривів завдяки змаганням комсомольських ударних бригад обох підприємств. Фільмуватиме оператор Й. Рона». [10]

Олексій Каплер згадував, що Рона був одним із трьох німців-операторів, які працювали в Одесі, причому Рон був типовим німецьким селяком — неповороткий, захланний, він повільно розумів і знущався над прикріпленим до нього випускником Одеського кінотехнікуму, узагалі — «німчура, яка надуває щоки». Павло Нечес взявся його перевиховати.

«Никто никогда не узнал, о чём говорил Павло господину Рону, ибо сидевший в соседней комнате секретарь дирекции Юрий Михайлович, тихий, застенчивый человек, слышав из кабинета первые же слова Нечеса, выскочил в сад и не возвращался до конца рабочего дня <...> Ребята из лаборатории № 2 видели, как Рона на согнутых ногах выходил из здания конторы и божились, что волосы у него стояли дыбом». [11]

Тепер із вихованим у лобовий спосіб німецьким колегою можна було спокійно працювати. Серед хлопців з лабораторії № 2 («комсомольського відділу» кіностудії) був і її завідувач — спостережливий Корнійчук.

Сюжет фільму: на кабельний завод приходить студент-практикант Лопухов, який швидко стає «своїм хлопцем». Невдовзі його призначають на посаду інженера замість звинуваченого у шахрайстві крадійкуватого Штокмана. Водночас Лопухов товаришує з колишнім однокурсником, сином Штокмана, і вирішує будь-що досягти «красивого життя» — не гірше, ніж у Штокмана. Звістка про вагітність дружини ламає його плани, і він наказує їй зробити аборт, однак замість абортів Ніна подає на розлучення. Лопухов під впливом Штокмана йде на посадовий злочин (продає йому заводську арматуру); його викривають і заарештовують. Колишня дружина після закінчення інституту повертається на завод. [12]

1931-го (або 1932-го) Корнійчук переїхав до Одеси і за путівкою ЦК ВЛКСМ став працювати на тамтешній кінофабриці завідувачем відділу. [13]

Важко позбутися епізоду із «Золотого теляти», що міцно засів у пам'яті: Остап Бендер намагається продати на Першій Чорноморській (тобто, Одеській) кінофабриці сценарій багатометражного фільму «Шия» і отримати за нього 900 карбованців. Бендер потрапляє на територію фабрики, де всі метушаться і пересуваються підтюпцем, крім головного бухгалтера («товариш Супругов»), який, не надто вникаючи, замість дев'ятисот практично мовчки видає невідомому автору невідомо за що триста карбованців. У 1930-му, коли писався роман, німе кіно вже не працювало через настання ери звукового кіно, а звукове кіно ще не працювало через організаційні неполадки, пов'язані з ліквідацією ери німого кіно. [14] Коли Корнійчук скаржитиметься, що в такому-то кварталі такого-то року фільми не знімаються, можливо, він пам'ятав цей виїмок із «Золотого теляти» і тихенько, по-єзуїтському посміхався.

В Одесі замість його улюбленого гарбузового насіння їжею була тюлька.

«Деякий час ми жили з Миколою Бажаном. Скрутно жили. Найкращим харчем була тоді у нас тюлька. Бувало, майнеш на Привоз, купиш кілограм тюльки і розкошуєш. Вода тільки п'ється». [15]

Тут за його спільним з Хананом Шмаїним сценарієм з'явився сатиричний фільм **«Станція “Пупки”»** (або «Свині завжди свині»; реж. Ханан Шмаїн, оператори Павло Радзіховський, Володимир Горіцин, худ. Сергій Худяков). Авторство Корнійчука у цій стрічці засвідчено: кінорежисер Тимофій Левчук, слухач Корнійчука на сценарних курсах, пише, що в сонячній Одесі, під час роботи з Іваном Кавалерідзе над фільмом «Коліївщина», він часто перетинався з Корнійчуком, бо там же, в павільйонах Одеської студії, режисер Шмаїн за сценарієм Корнійчука знімав веселу комедію «Станція “Пупки”». [16] 2015 року примірник фільму російський кінознавець Петро Багров знайшов у берлінському Бундесархіві; зусиллями Посольства України влітку 2016-го його

передано до Національного центру Олександра Довженка, в листопаді І. Козленко, директор Довженко-Центру, запостив повідомлення:

«“Свині...” — неймовірно дотепна, динамічна комедія, в якій водночас висміюються радянський бюрократизм, доведений до абсурду цілковитим безладом та саботажем формалізм, міщанство та провінціалізм, далекі від історичних викликів доби <...> “Свині — завжди свині” — повнометражний режисерський дебют Шмаїна <...> В будь-якому разі, комедії <...> найдошкульніше оголюючи всі вади радянської тоталітарної системи <...> першими підпадали під заборону й нерідко навіть не виходили на екрани. На сьогодні відомо заледве 5 збережених українських німих кінокомедій. “Свині...” — поза всяким сумнівом одна з найкращих». [17]

Чи додасть «Свиням...» авторство Корнійчука якоїсь моральної якості, чи трохи «виправдає» його серед нас, нащадків?

Останнім фільмом 1930-х, поставленим *начебто* за сценарієм Корнійчука, був звуковий **«Останній порт»** («Незабутні сигнали», 1934, прем'єра 1935, один з перших звукових фільмів). Його зробив Арнольд Володимирович Корд'юм (1890–1969) *начебто* за *майбутньою* п'єсою Корнійчука «Загибель ескадри». Всупереч Кобилецькому, який уважав, що «Останньому порту» не пощастило у друкованому висвітленні, слід розповісти майже детективну історію.

Кінокритик Л. Гень, заступник редактора часопису «Кіно» й виконуючий обов'язки відповідального редактора, в статті «Екран на службу оборони» (Кіно. 1932. № 19/20 [127/128]. С. 15–16) згадує, що 1932 року Одеська кіностудія працювала над чотирма фільмами: «Кахівський плацдарм», «Рейд», «Океан» та «Загибель ескадри» (реж. А. Корд'юм). Утім, відомо, що п'єсу з аналогічною назвою написано Корнійчуком лише 1933 року, сценарій однойменного фільму — 1934 року, а на екрани він вийшов 1935-го.

Це хронологічне непорозуміння стало причиною декількох публікацій, в яких Корнійчука злорадно звинувачено у плагіаті.

Що таке плагіат? Прометей до певної міри теж був злодієм.

Можна слідом за Тимофієм Пніном пожартувати?

«Культура вообще живёт воровством. В творчестве таится вор, в хищении зреет восхищение, искусство начинается с искусства, а красота, похоже, постоянная спутница глагола “красть”. В конце концов, в основе греческого слова auctor — глагол augeo, означающий “присоединение” и “приумножение”. Увидев роскоши Версаля, Маяковский отчеканил формулу природы прекрасного в его национальном понимании: “Таких и вторых построить нельзя, / Хоть целую жизнь воровать”. Но как рождается шедевр? Талант — находит, гений — крадёт <...> Особой изощрённостью отличаются похитители сюжетов. Они маскируются так тщательно, что и не поймёшь: то ли со шпаргалки списывал, то ли в зеркало подглядывал. Цепляясь за Стендаля, Лермонтов пишет “Героя нашего времени” (Печорин начинает сюжет там, где Сорель его завершил). Заглядывая в “Идиота”, сочиняет “Фиесту” Хэм (совпадает не только расклад ситуаций, но и финальная фраза, хотя образ главного героя вывернут наизнанку). Переиначивает гоголевскую “Шинель” Акутагава: в “Бататовой каше” герой получает желаемое в огромных размерах...

Похищение же идеи можно сравнить с киднеппингом. Гончаров до самой смерти был уверен, что Тургенев уволок замысел “Обрыва”, да и написал “Дворянское гнездо”.

Бродячие сюжеты, любимые темы, вечные вопросы. Где же кончается заимствование и начинается плагиат?». [18]

Ні, читачу, я не збираюся цією дотепною лірикою виправдовувати нечесність сучасних дисертантів, які методом «*Ctrl-C + Ctrl-V*» шиють «наукові тексти» зі шматків поганих мережних рефератів і недолугих

вишівських посібників. Не збираюся і сперечатися з тими дослідниками, які, посилаючись на авторитети, показують, що сюжет п'єси «Загибель ескадри» Корнійчук украє у режисера Кордюма і прозаїка Охременка.

А ще натякають, що це Олексій Миколайович Толстой допомагав доводити текст «Загибелі...» до пуття. Втім, що поганого в тому, що досвідчений російський граф «творчо допоміг» молоденькому початківцю — «комсомольському графу» — в його літературних справах, що від того стали лише кращими? Люди одного суспільного страту мусять допомагати один одному.

Серед аргументів є смішні (приміром: як міг початківець у 28 років написати епічну драму про моряків, виявити неабияку обізнаність із флотськими звичаями, побутом, мовою? Не забуваймо, що перша п'єса Генріка Ібсена «Богатирський курган» ішла на норвезькій сцені, коли автору ледь виповнився 22 роки), є начебто документально переконливі [19]: з посиланнями на спогади Гуменної (її упереджене ставлення до Корнійчука є наочним), на свідчення Юрія Тамарського і спогади Арнольда Кордюма «Прошлое, которое остаётся с нами» (1965). Розповідь Кордюма «доби хрущовської відлиги» зведено до того, що сюжет майбутньої стрічки під назвою «Загибель ескадри» Кордюм склав із київським прозаїком Вадимом Охременком. [20] Але той через постійні відрядження (кореспондент «Правды» в УРСР) був змушений відійти від роботи над фільмом. Режисер звернувся по допомогу в сценарний відділ, познайомився там із Корнійчуком і показав йому незавершений сценарій. Сюжет драматургові сподобався, і він згодився допомогти довести його до пуття. На титульному аркуші сценарію з'явилися прізвища його авторів — Кордюма і Корнійчука. Потім Юрій Тамарський, оператор «Останнього порту» сказав, що «на початку своєї драматургічної кар'єри Олександр Корнійчук уславився тим, що вкрав

сюжет “Загибелі ескадри” та подав його на конкурс нових театральних п’єс як свій».

Не стану далі переказувати дослідницьку аргументацію. Ліпше перекажу свідчення Івана Ле (1895–1978) про історію створення п’єси-трагедії і сценарію фільму, оскільки на них із сучасних обвинувачів ніхто увагу не звернув.

Корнійчук, мешкаючи в харківському готелі, раптом рішучо відмовляється їхати з Іваном Леонтійовичем до Москви на якийсь пленум, мотивуючи тим, що працює над новою п’єсою. Шкода, що немає хоч приблизної дати цієї події. Навіть тему і назву Корнійчук не назвав, хоча Ле кортіло знати.

В інтерв’ю часопису «Червоний шлях» (1933. № 10) Корнійчук зізнавався, що

«разом із режисером Шмаїним написав комедійний сценарій “Приємного апетиту” (фільм уже вийшов) та з режисером Кордюмом — тоновий сценарій “Незабутні сигнали”, що зараз фільмується. Тепер я працюю й закінчую п’єсу трагедію “Загибель ескадри”. Матеріал п’єси — історичний факт виключного значення — загибель Чорноморської ескадри 1918 року» (5 : 121).

Про «Незабутні сигнали» жодних інших свідчень я не знайшов, але вказівку на роботу над «Загибеллю ескадри» вважаю точною: нема кому і для чого було фальсифікувати це повідомлення. Якщо число «Червоного шляху» було подано до складання за пару місяців до жовтня (коли журнал з інтерв’ю вийшов), це свідчення слід віднести до кінця літа 1933 року.

Корнійчук розповів Іванові Дузю деталі:

«Основним збудником для творення п’єси була книга старшого лейтенанта В. Кукеля “Правда про загибель Чорноморського флоту 1918 року” [21], фактичного командира есмінця “Керчь”, що потопив ту частину

ескадри, яка відмовлялася повернутися з Новоросійська в Севастополь. Це об'єктивна, підкріплена документами розповідь активного учасника тих героїчних і трагічних днів. Але тільки об'єктивна розповідь».

Далі — звичайна міфологія, рятівне камлання:

«Цього для мене було мало, і я звернувся до праць Володимира Ілліча Леніна». [22]

У виступі на нараді працівників театрального мистецтва в Харкові у листопаді 1933 року Корнійчук знову каже про нову п'єсу:

«Понад два роки тому я почав працювати над п'єсою (тобто приблизно 1931 року. — А. П.). Спершу здавалось: “Загибель ескадри... 18-й рік...” Треба, значить, показати тих самих “братішків”, яких я до того бачив в інших п'єсах. Почав працювати. Написав я, здається, три картини, прочитав їх товаришам письменникам, критикам. “Нічого, — говорять, — публіка на “ура” сприйме...”

Поїхав потім у Севастополь, де, як мені казали, зараз працюють учасники подій 18-го року» (5 : 136).

Що було потім, дізнаємося іншим разом, тут важливо вказати на дату початку роботи над п'єсою: приблизно 1931 рік.

А тепер Іван Ле:

«Саме в ці роки винесла мене доля на посаду завідувача художнім відділом у новій, ще й не добудованій [за проєктом архітектора Валеріана Рикова] Київській кінофабриці. То була марудна праця організатора, починаючи від сценарію і аж до готового фільму. Художній відділ прийняв на себе величезний потік, просто зливу сценаріїв, а це ще й режисери, численні їхні штати на виробництві картини, це й актори. В тих кадрах на той час опинився й Арнольд Кордюм зі своєю згодом голосовою “Джальмою” і... зі сценарієм на тему загибелі ескадри! Для мене сама тема не була новою, бо ж я знав, що над нею працює Корнійчук.

Одного дня до мене зайшов Арнольд побалакати про свою творчу “невдачу”. Невдача полягала в тому, що Корнійчук майже два роки вже працював над п’єсою “Загибель ескадри”, закінчує її. А він, не знаючи про це, працював над сценарієм. Радимось, зіставляємо терміни початку праці обох і доходимо висновку, що найправильніше буде поговорити Кордюму про це з самим Корнійчуком. Кордюм, звісно, не впав у розпач, дізнавшись про такий збіг. Безперечно, для нього, як і для кінофабрики, тема загибелі ескадри багато важила. Але ж і Корнійчук як автор кіносценарію цілком задовольнив би нас.

Корнійчук навдивовижу спокійно, навіть з ентузіазмом сприйняв повідомлення Кордюма. Другого ж дня вони обидва приїхали в Київ. Звісно, я був радий зустрічі.

— Іване, голубчику, що за тривога тут у вас? Та це ж прекрасно! Теми загибелі ескадри вистачить на десятки творів у всіх існуючих жанрах. Я написав п’єсу, поки що — варіант. Та п’єса — це мій творчий жанр драматурга. Кордюм — кінорежисер і сценарист по цій же темі. Я охоче допоможу вам створити кіносценарій... Тим паче, що і Кордюмом зроблено багато. Добре було б загітувати когось із прозаїків на цю тему. От і романюга вийшов би!». [23]

Певно, не варто підозрювати Іван Ле в бажанні якось вигородити «плагіатора» Корнійчука, який «украє» у Кордюма сюжет. Звідси зрозуміло, що на п’єсі стоїть одне авторське ім’я, а на сценарії — два: Кордюм і Корнійчук. Тому на здивування сучасних дослідників тим, що в Корнійчука підступно «піднялася рука» подати п’єсу на всесоюзний конкурс лише за власним іменем, слід здивуватися своєю чергою: він же не обопільний сценарій подавав, а власну п’єсу.

Думку:

«17 лютого 1933 року, коли стрічку саме фільмували, Раднарком СРСР оголосив Всесоюзний конкурс на найкращу радянську п’єсу.

Корнійчук зрозумів: це шанс пробитися. Але оскільки з його власним доробком у Москву не поткнешся, він і скористався майже готовим сюжетом про останні дні чорноморської ескадри» [24] — слід вважати як не намаганням принизити автора п'єси «Загибель ескадри», то дослідницьким непорозумінням.

Постанова РНК СРСР про оголошення конкурсу була прийнята 17.02.1932, тобто роком раніше; стрічку почали фільмувати 1934-го, вийшла вона на екрани 1935-го, і домовленості співавторів сценарію були дотримані. Вакуленко вважає, що неувага до фільму пояснювалася появою п'єси, яка і привернула увагу критики. Втім, сучасні дослідники «нагнітають обстановку»: мовляв, подальші долі учасників цього фільму склалися трагічно через примару всевластя ОДПУ, з яким співробітничав Корнійчук — ну, не міг не співробітничати такий успішний молодик. Так, Кордюм був «змушений залишити ігрове кіно, виїхати з Києва й фільмувати в Узбекистані» (у 1935–1940 роках працював на Ташкентській кіностудії, де 1939 року зняв ігрове кіно «Азамат»); Тамарський пішов у документальне кіно, «а згодом узагалі опинився в Бразилії» — насправду просто втік разом із німцями й іншими українськими діячами 1943 року від «визволеного» Радянською армією більшовицького раю. З акторів: Петро Масоха 17 років не знімався (неправда: знімався у фільмах «Інтриган» (1935), грав Івана Половця у «Вершниках» за Яновським і червоноармійця у «Щорсі» 1939 року), Луку Ляшенка двічі заарештовували, Степана Шагайду — розстріляли (найпевніше за компанію з Лесем Курбасом, ніж за зйомки в одному із 26 фільмів). «Випадковий збіг чи прибирання небажаних свідків?» Свідків чого? Навряд чи є здоровий глузд у звинуваченні власно створеної міфології в розпливчастості й невідповідностях.

Ще доводиться читати про Корнійчука таке, найновітнє:

«Не без впливу цього “комсомольського графа” на 10 років засудили критика Петра Колесника, заборонили фільм Івана Кавалерідзе “Прометей”, режисера Григорія Чухрая звільнили з кіностудії ім. Довженка, Гната Юру позбавили керівних повноважень у театрі ім. Франка, а Максима Рильського включили до “чорного списку” Кагановича». [25]

Звідки авторка черпає відомості? Напевно, з тієї самої міфології. Якщо вірити іншим міфам, фільм «Прометей» (за мотивами творчості та біографії Шевченка) заборонили 1936-го на вимогу Сталіна: вождю начебто не сподобалося, що на екрані росіяни програють війну на Кавказі. Петро Колесник 1934 року активно цькував Миколу Зерова, виступив із наклепницькою статтею «Плач Ярославни, або Агонія буржуазно-націоналістичної камени» («За марксо-ленінську критику». 1934, № 4) і був засуджений за доносом — чому саме Корнійчука? Григорій Чухрай працював на Київській кіностудії (тоді ще не «імені Довженка» — той був живий) у 1953–1955 роках, звідки спокійно і радісно перейшов на «Мосфільм». З нащадком наполеонівського солдата і засновником Театру імені Франка, який ставив всі п'єси Корнійчука з «Макаром Дібровою» включно, Гнатом Юрою трапилося таке: 1954-го з Москви прийшов наказ зняти його з посади головного режисера («за власним бажанням»), призначити на посаду харків'янина і курбасівця Мар'яна Крушельницького: Юра став рядовим артистом і режисером. За рік схаменулися і зробили його художнім керівником, Крушельницького — головним режисером. Пояснили в ЦК: «Тепер керуватимете вдвох, як ото у МХАТі Станіславський і Немирович!» — «А хто з нас буде Станіславським?» — незворушно спитав Юра.

«Дружбу Корнійчук і Юра пронесли через усе своє життя, незважаючи і на деякі розходження та незгоди, що, природно, іноді виникали. Та я добре знаю, бо не один раз чула від Олександра

Євдокимовича і від Гната Петровича, що взаємна пошана і любов між ними залишилися незмінними». [26]

До сімдесятиліття Гната Юри (січень '1958) Корнійчук оприлюднив у «Вечірньому Києві» (31.01.1958) привітання, де є таке славослів'я:

«Не тільки вистави за моїми п'єсами, а й усі інші спектаклі класичної спадщини і радянської драматургії, які ти поставив як великий режисер, всі образи, які ти створив, самобутній колоритний актор, виразно позначені ідейною партійною спрямованістю, глибокою народністю й правдивістю, яскравою театральністю <...> Творчі зустрічі з тобою, творча радість у нашій спільній багаторічній праці у Театрі імені І. Франка назавжди лишаться в моєму серці» (5 : 343).

Однією рукою писати здравиці, а іншою кляузи — не було в характері Корнійчука: попри всі особливості його характеру, двоїстість його душі, зумовленої часом, обставинами і «місцем дії», він все ж таки був чемною людиною, і опускатися до наклепів собі не дозволяв. (На відміну від щиросердної Наталі Михайлівни Ужвій. «Вона розрядилась на адресу Леся Курбаса обвинуваченнями, яких не чути було навіть із уст “вуспівських” погромників. Та сама Наталія Ужвій, яка кілька днів тому з ревними сльозами на очах клялась своєму вчителю Лесеві Курбасові в невідступності й вірності його мистецьким постулатам і його твориву театрові “Березіль”, — тут, теж із сльозами на очах... жалілась партійному чиновникові на “диктатора” режисера, який паралізував її творчу індивідуальність, відривав співробітників театру від радянської дійсності» [27]).

Про «чорний список» Кагановича з Максимом Рильським промовчу: треба звернутися до спогадів Хрущова — там ціла історія, як Сталін наказав: «Передай цьому дураку Успенському — пусть не трогает Рильского» (йдеться про список наркома внутрішніх справ УРСР Успенського, який подав його Хрущову на затвердження).

Усе, крапка. Більше не звертатиму увагу на такого роду «розвінчання ганебної, антилюдяної діяльності» Корнійчука, назавжди зупинюсь у деміфологізації його постаті. Втім, приємно, що постать ця все ж таки перебуває посеред сучасної *наче наукової* уваги в такий чудернацький, укотре перекручений спосіб.

Але заради правдивості згадаю один призабутий займавий документ, який ані Корнійчук за життя, ані упорядники його посмертного п'ятитомника 1986–1988 років не включили до зібрань текстів.

Мовлю про його доповідь на Першій кінонаradі при ЦК ЛКСМУ «Творча метода української радянської кінематографії» влітку 1931 року в Харкові.

26-річний начальник юнацького сектору Київської кіностудії, автор вже двох п'єс і двох кіносценаріїв, який невтомно працює над «Штурмом», «Станцією “Пупки”», «Фіолетовою щукою» та її кіноваріантом «Приємного апетиту», викроє час для укладання розміром у більш ніж друкований аркуш власного бачення форм становлення українського кінематографа після прийняття 1929 року першого тематичного плану фільмування на Київській та Одеській кіностудіях. Намагається не так для аудиторії, як для себе розібратися, яким шляхом слід рухатися, аби тебе нормально сприймали в творчому кінотоваристві.

Коли Кузякіна 1958 року казала, що гострота інтуїції Корнійчука-драматурга виявилася в тому, що він зумів відчувати нові потреби, які висувало життя, що ось-ось мусили стати «на порядку денному», і на повний голос заговорив про них [28], — вона, найімовірніше, сама не до кінця розуміла, наскільки влучним було таке спостереження. Зовсім молодою людиною Корнійчук зрозумів принцип «тримати носа за вітром», якщо хочеш бути пластичним і витривалим, щоб тебе не можна було застати зненацька, в стані творчого розпачу.

У доповіді Корнійчук розглядає декілька фільмів останніх двох років (1929–1930) щодо їхньої відповідності запитам пролетарської культури. Ми вже відвикли від такого роду текстів, розшукати їх важко, тому прошу трошки згадати, в якому словесному лайні вимушено перебувала радянська людина.

«Особливості реконструктивного періоду, періоду успішної побудови фундаменту соціалізму в країні Рад, успішна боротьба з рештками капіталізму в нашій країні, ліквідація куркульні як класу, боротьба на два фронти з правою небезпекою, як головною, та лівими закрутами, боротьба з великодержавним та місцевим шовінізмом, колосальні зрушення в нашій економіці внаслідок успішного виконання п'ятирічного плану, — все це не тільки висуває низку нових проблем перед мистецтвом як надбудовою, але и примушує його перебудуватись, щоб стати справжньою зброєю в руках пролетаріату, в боротьбі за соціалізм» [29]

Після таких застережень чекати на щось приємне не слід.

Корнійчук послідовно дає по шапці Дзизи Вертову:

«Фільми Дзиґи Вертова “Одинадцятий”, “Людина з кіноапаратом”, “Ентузіазм” — ми бачимо, як режисер неспроможний відбити процеси індустріалізації нашої країни, процеси соціалістичного будівництва, ентузіазму робітничих мас, а замість цього є окремі шматки машин, заводи, димарі, за якими не видно людей. Цілеспрямованість фільму режисер рятує написом, але це не допомагає. Складні соціальні проблеми підмінюються рухом машин, рухом продукції заводів — трактори, комбайн тощо».

Потім — його брату Михайлу Кауфману:

«Коли згадати “Весну” (правильно: “Оповесні”. — А. П.) Кауфмана, де естетський підхід до матеріалу яскраво позначився, особливо в тих місцях, де Кауфман вдається до біологізму (весна в природі) і ці

біологічні категорії ставить поруч з категоріями соціального порядку, зводить соціальні процеси до біологічних, все це примушує нас шукати коріння цієї “творчої” методи. Ці коріння треба шукати в світогляді представників цієї школи представників дрібнобуржуазної інтелігенції, попутників в кіномистецтві». [30]

Дісталось й Довженкові, але більш тонко, вітійовато, з надміром туманної марксистської риторики:

«“Земля” Довженка революційний фільм високої художньої майстерності, але в основі своїй механістичний. Механістичність фільму — зведення складних соціальних процесів класової боротьби на селі до процесів біологічних. В цілому фільм в час його виходу на екран вже був відсталий від життя — від тих процесів, що точились на селі. Сам Довженко з’ясував це тим, що фільм робиться 8 місяців, і тому не можна догнати життя. Така діалектика була цілком вірно схарактеризована тов. Воробйовим у журналі “Критика” як арифметика, а не діалектика. І справді, справа не в часі, а справа в світогляді, творчому методі режисера. Творчий метод режисера Довженка на той час базувався не на методі матеріалістичної діалектики, а стояв між ідеалізмом та матеріалізмом». [31]

Про що саме йдеться, слід перепитати у марксистів, та звідки зараз їх узяти?

Але не варто вважати Корнійчука простим погромником. Він погромник вдумливий — точно вказує і на позитив. Приміром, щодо Вертова і Кауфмана з «Кіноока»:

«Що позитивного було в цій школі? Це те, що на першому етапі розвитку нашої радянської кінематографії, коли на наших екранах квітнув псевдореволюційний фільм, коли не було ще нових кадрів і режисери з дореволюційною буржуазною кінематографічною практикою створили радянську революційну “клькву”, школа кінооківців вперше подала нам

факти соціалістичного будівництва, нехай поверхово, механістично, але на той час, серед зливи псевдореволюційних фільмів, це був певний революційний крок, вони перші підійшли до робітничої тематики, хоч і не могли заглибитись, не могли охопити явища в їх діалектичному розвитку, діалектичній єдності протилежностей, не піднялися до синтезу певних соціальних процесів». [32]

А ось щодо Довженка, курсивом:

«На цій нараді ми не можемо не відзначити, що тов. Довженко перший режисер, який з дня організації юнацького сектору на київській кінофабриці надзвичайно чуйно поставився до його роботи і весь час допомагав і допомагає в роботі молодих режисерів-комсомольців, цим допомагає нам в створенні нових пролетарських кадрів». [33]

Уміє молодий кіноначальник знайти позитивне навіть у таких запеклих формалістів і механіцистів, антидіалектиків, техніцистів, махістів, буржуазних запродавців і взагалі людей хибного світогляду, як Вертов, Кауфман і Довженко, Кордюм і кінокритик тов. Савченко; натомість у «кінокритика тов. Єрофієва» він нічого позитивного знайти не зміг — так і лишився тов. Єрофієв з його негативностями.

Дісталось фільмові Арнольда Кордюма «Вітер з порогів» (або «Останній лоцман», 1929): будинок старого лоцмана, який все життя водив судна через Дніпрові пороги, призначений на злам через будівництво Дніпрогесу. Найбільше журиться батько: гине звичний уклад великої родини. Але діти, що стали першими будівельниками Дніпрогесу, не поділяють переживань старого.

Чи не вбачаємо тут тематичну перекличку з «Кам'яним островом»? Може, теж запідозрити Корнійчука у викраданні сюжету?

Утім, прискіпливий Корнійчук карбує вбивчі вади фільму:

«Режисер Курдюм (він тоді ще не був Корд'юмом. — А. П.) боровся зі сценарієм, переробляв кілька разів, але перемогти остаточно не зміг, і на

екран вийшов, що особливо болюче, з-під рук комуніста, фільм, в якому змазана класова боротьба <...> В фільмі залишилось соціалістичне будівництво Дніпрельстану мертвим, статичним, не кінематографічним, а фотографічним масивним тлом. Замість величі соціалістичного будівництва у фільмі шароваристе “українське” село, натуралізм найпоганішого ґатунку так званих малоросійських театрів. (Весілля, безконечне пияцтво, лоцмани по-християнському, біля Миколи святого моляться перед від’їздом, парубки у вишиваних сорочках тощо.) Жодної класової диференціації, все підмінене боротьбою традицій. Отже, самий матеріал сценарію, його ідейне спрямування притягло режисера до театральщини солоденьких естетських пейзажів, до ультранатуралістичного смакування деталей (скубуть курей, киплять казани, готуються до весілля завітчані парубки і мчить на возах п’яна ватага). *Отже, цей провал режисера Курдюма для нас цікавий не взагалі, а він мусить поставити руба питання про кадри сценаристів, про кадри людей, що дають ідейну основу майбутнього фільму*. [34]

Неважливо, що потім, за два роки, з Арнольдом Володимировичем й згаданим оператором Йозефом Роною, який фільмував «Вітер з порогів», Корнійчук робитиме фільм «Загибель ескадри». Важлива важкість розуміння: що хотів сказати доповідач, яку саме думку донести? Про відсутність у фільмі «класової диференціації»? Кого з ким диференціювати — батька з дітьми? Лоцмана з будівельниками? Чим він бажав би замінити український колорит фільму? Яким інтернаціоналізмом? І це — на Дніпрових порогах?

На такій облудній риториці побудовано всю доповідь.

Утім, висновки за нею достатньо конкретні: 1) засміченість кадрів української кінематографії дрібнобуржуазними митцями, які заважають лівим попутникам боржій наблизитись до пролетарських митців і мають на них великий вплив; 2) певне опортуністичне ставлення незначного

партійного ядра, що працює в українській кінематографії, до процесів диференціації (чого? кого з ким?), до процесу створення міцного пролетарського ядра; 3) ізольованість від пролетарської літератури, від її основних організацій ВУСПП, «Молодняк»; 4) відсутність планової підготовки пролетарських кадрів; 5) відсутність консолідації комуністичних пролетарських сил на кінофронті; 6) низький теоретичний рівень і кустарництво в методах роботи, квола боротьба за опанування філософії пролетаріату — марксистсько-ленінської діалектики. [35]

З одного боку, вся ця нудота — «побудова соціалізму екранними засобами» (Є. Марголіт) — не в'яжеться з репліками персонажів його «молодих» п'єс, з іншого, — яким щитом, якою бронєю гучних і фальшивих (себто «правильних») слів Корнійчук прикривав справжню творчість, причому, здається, робив він це з такою самою невимушеністю, як і писав п'єси. Йому навіть це подобалося, свідчило про неабияку майстерність нанизування «правильних» слів одне на одне, і неважливо, що там іноді мало смислу — важливо, що є запал, що він може бути і трибуном, може «глаголом жечь» серця полохливих слухачів, які мусили всю цю «галіматню» (М. М. Дьомін) вислуховувати.

Але Корнійчук був настільки витончений у підтекстах, що лише компаративні вправи дають можливість переконатися у цьому.

Приміром, у «Фіолетовій щуці»:

«Оксана. <...> Проблеми складні. Ми на засіданнях семінару розбираємо деборінщину.

Марія. Що таке?

Оксана. Ухили філософа Деборіна. Хлопцям важко. Все це складна матерія, тонка. І хоч не все зрозуміло, але захоплення велике» (1 : 162).

А ось у доповіді:

«Боротьба за правильну ленінську лінію широко розгортається на ідеологічному фронті, зокрема в філософії (боротьба проти

деборінщини, меншовикуючого ідеалізму та механіцизму), в літературі (боротьба з переверзіанством, нацдемівщиною, воронщиною) тощо».
[36]

Приміром, про академіка Деборіна пам'ятають лише записні історики радянської філософії: партійною постановою «Про журнал “Под знаменем марксизма”» (25.01.1931), яким керував Деборін, визначено, що, «відриваючи філософію від політики, не проводячи в усій своїй роботі партійність філософії і природознавства, [група,] яка очолювала журнал “Под знаменем марксизма” [Деборін, Карєв, Стен та ін.] воскрешала одну із шкідливих традицій і догм II Інтернаціоналу — розрив між теорією і практикою, скочуючись у низці найважливіших питань на позиції меншовикуючого ідеалізму». Звісно, піди розберися на семінарі, про що йдеться, а рекламувати цю баналюку потрібно.

А от згадка про переверзєвщину («переверзіанство») якраз те, до чого Корнійчук як літератор повинен був мати безпосереднє ставлення і, обурено згадуючи літературознавчу концепцію Валер'яна Федоровича Переверзєва (1882–1968), сконцентровану в його чудовій книзі «Творчість Достоєвського» (1928), сам потерпав акурат від переверзєвщини, на дух її не зносячи.

Не лякайся, читачу, ця модель нескладна.

Зводячи весь літературний процес до двох елементів — стилю й образу, — Переверзєв уважав, що літературний стиль є відтворенням життєвого стилю певної групи, а образи — відтворенням соціального типу певної групи або «соціального характеру».

Він очевидно рухався за думкою Девіда Юма, висловленою 1739 року:

«Шкіра, пори, м'язи і нерви у поденника зовсім інші, ніж у знатної людини; те саме можна сказати про його почуття, вчинки і манери. Різниця в стані впливає на всю організацію [людини], як зовнішню, так і

внутрішню; а ця різниця в стані виникає необхідно, оскільки одноманітно, із необхідних і одноманітних принципів людської природи». [37]

Отже, художник створює живі особи, характери, а не систему ідей; аналіз художнього твору повинен бути аналізом живих образів, а не пошуками тих ідей чи поглядів. Людина з усіма її складнощами, а не ідея з усією її величністю, — головне в літературі. Здатність письменника зображувати живі особи і характери Переверзєв дотепно обмежував здатністю зображення лише того страту, до якого належить письменник, дещо механічно зводячи до цього всю проблему «класової детермінованості літературного творчості». Отже, будь-який художній образ містить лише автопортрет певної соціальної групи і будь-яке зображення письменником образів «чужої класової дійсності» (наприклад, літератор із селян не може адекватно зобразити поведінку професора університету: не через те, що не хоче, а через те, що принципово не може — інший життєвий вишкіл) є *маскуванням власної класової дійсності*. У будь-якому образі, що зображає чужу соціальну групу, такий письменник встановлює лише «переодягненого» представника звичної для письменника соціальної групи.

Такі думки вголос, а тим паче друковано, не можна було виголошувати (правда, книжку про Достоєвського Переверзєв писав ще в царському засланні): більшість радянських письменників тієї доби (та й, природно, надалі) аж ніяк не відносились до інтелігентних верств, і вказувати на їхню обмеженість і «брудні нігті» було в 1920-і образливо і вкрай небезпечно.

Корнійчук та його колеги, звісно, повинні були образитись. Але якщо інші просто надули губки, Євдокимович взяв корисне спостереження Переверзєва до пильної уваги і почав працювати над собою — аби й видно не було, що він із простаків, що може і селянина, і

професора, і шахтаря, і маршала з героєм соцпраці адекватно змалювати.

Утім, за Йосифом Бродським, як відомо, головне не результат творчого акту, а *велич задуму*. Корнійчук дуже старався зробити себе міською людиною, містянином, правильно вимовляти слова і ставити у них наголоси (хоча і вимовляв: Фіндляндія, тубаретка, чеймодан), не переводячи, а силоміць перетягуючи себе зі звичного йому робочого страту в незвичний, але такий привабливий, — інтелігентний. Шкода: не виходило у нього це адекватно, особливо на початку літературної кар'єри.

Але існування пролетписьменників зберігалось й пестувалось, куди ж їм подітися.

За півстоліття на це зверне увагу Михайло Жванецький, висловившись про радянський кінематограф 1970-х:

«Фрак народ носить разучился. Хамство и грубость в Сибири как раз получается ничего, а образование в Петербурге не идёт пока. Аристократизм в Петербурге пока не идёт. Если герой просто сидит — ещё ничего, а как рот откроет — так пока не идёт. Или, там, собственное достоинство, вот эта неприкасаемость личности...». [38]

«Переверзевщина», що мала дратувати Корнійчука та його пролетарських колег над усе (якщо вони були здатні розчовпати, про що йдеться), позаяк була спостереженням правдивим і об'єктивно неминучим.

Попри всю завбачливість, Корнійчук не міг знати, що за півроку після публікації його доповіді з'явиться партійна постанова про перебудову літературно-художніх організацій, в якій жодним оспіваним ним РАППам, ВУСППам і «Молоднякам» не буде місця і слід буде швиденько змінювати риторичку, а разом з нею спрощувати лексикон. Кому потрібна складність, необхідність вдумуватися в особливості

ідейних спрямувань різних творчих течій, в розмаїття думок? Треба робити «простіше і гірше» (Б. В. Орехов), без надмірної жанрової бароковості висловлювань і тематичної закрученості сюжетів. Корнійчук зорієнтується миттєво: дивіться, як змінилася його риторика.

«Постанова ЦК ВКП(б) від 23 квітня про перебудову мистецьких організацій дала широкі перспективи нашій творчості, звільнила літературу від непотрібної групівщини, засідательства, разом з тим поставила перед кожним письменником надзвичайно відповідальне завдання — дати великі полотна нашої соціалістичної дійсності. Письменник жодної епохи не мав таких багатих, невичерпних можливостей творчості, як радянський письменник» (5 : 122).

От же ж візантієць, от східний лукавець: «засідательство» — це ж і про свою невлучну тепер доповідь на кінонараді.

Точним нюхом розумної, аналітично витресуваної людини відчув — якщо фільм трапиться ідеологічно правильним, то добре, його будуть показувати трудящим у кінотеатрах, якщо правильність ідеології зміниться згори, — фільм заборонять і автору може дістатися на горіхи.

Та й ситуація ставала все більш візантійською. Що це означає?

Спочатку в Константинополі було чотири клуби циркових уболівальників, що різнилися за кольорами одягу візників: в'єнети (сині), пр'асини (зелені), л'євкії (білі) та р'усії (червоні) — приблизно як наші літературні угруповання 1920-х (ВУСПП, ВАПЛІТЕ, «Молодняк», «Гарт», «Плуг», «Горно», «Гроно», «Пролітфронт», «Аспис», «Танк», «Жовтень», «Листопад» і «Нова Ґенерація»). Поступово візантійська спортивна тетрархія трансформувалась у дуумвірат: сині і зелені, а потім і зовсім вщухла за правління Іраклія або Льва III. У СРСР не стали чекати на імператора Іраклія, оскільки було очевидно, що «змагання за першість, за домінанту, а точніше — чвари і свари, були найпершою відзнакою кожної з цих “панівних” на той час літературних організацій». [39] У

серпні 1934-го на Першому з'їзді радянських письменників, скликаному відповідно до постанови 1932 року, створили Союз радянських письменників СРСР (достоту, тавтологічно: «радянських» і «СРСР»; невже передбачалися *нерадянські* письменники СРСР?), що об'єднав усі напрями [40] й у якому 29-річний Корнійчук одразу зайняв відповідну нішу.

Він розумів: чи варто ризикувати, пишучи веселі (чи які там ще) сценарії? Чи не простіше віддатися театру: п'єса — живий матеріал, можна міняти репліки, «уточнювати ідейну позицію» (як він робив із текстами своїх п'єс аж до 1966 року, до п'ятитомного Зібрання творів), та й старші камрати завжди допоможуть «молодому драматургу».

Фільм це річ статична: одного разу зняв — і все життя можеш не відмитися.

А театр це життя. Пам'ятаєте: «Oh theatre, — you are the world!»?

«Екран не може дати того, що сцена, — живу людину, її дихання. Кіноактор зіграє раз і назавжди. І перед об'єктивом, а не перед глядачем. Фільм однаковий на будь-якій аудиторії, і його радіолокатор не ловить живої емоції залу.

А в театрі саме це — дихання залу, його вплив, його пульс — перетворює талант на геніальність, а середні здібності актора — на талант.

Я завжди втішаю працівників кіно, котрі особливо кохаються на цій проблемі: *гарне* житиме і у вас, і у нас без виписування безстрокових полемічних паспортів на безсмертя, *погане* помре. Тому треба менше про те, хто кого, а більше — про якість». [41]

Наприкінці 1932-го Євдокимович відійшов од орг-активних кіносправ.

Література:

1. Фрагмент книги «Тривкий тролінг' трикстера: Метадраматургія Олександра Корнійчука», що готується до друку у київському видавництві «Дух і Літера».
2. В. Скуратівський. (2017). З кінознавчого записника: Статті в журналі «Кіно-Театр». Київ: Арт-Книга, С. 39–40.
3. С. Тримбач. (2011). Журнал «Кіно» крізь призму часу. «Кіно» (1925–1933). Сист. покажчик змісту ж-лу, Н. Казакова, Р. Росляк. Київ, Нац. парлам. б-ка України, С. 17.
4. О. Корнійчук. (1930). Темп країни й темп кіна. Кіно. № 2 (74), січ. С. 6.
5. П. Пар. (1932). На підступах до 1933 року. Кіно. № 17/18 [125/126]. С. 6.
6. Іверс. (1932). Перша комсомольська кінокомедія: [перед. слово до сценарію к/ф Одес. кіноф-ки «Приємного апетиту» та про його сценаристів О. Корнійчука та Х. Шмаїна]. Кіно. № 17/18 [125/126]. С. 7; О. Корнійчук, Х. Шмаїн. «Приємного апетиту». Уривки зі сценарію. Там само. С. 8–10 (з фотопортретом Ханана Мойсейовича Шмаїна).
7. И. Ильф, Е. Петров. (1975). Золотой телёнок. Москва: Худож. л-ра. С. 267.
8. Іверс. (1933). Позитивний образ в комедійному жанрі (порядком дискусії). Кіно. 1933. № 4 [134]. С. 9–11; Приємного апетиту: [кадри з худож. фільму]. Кіно. 1933. № 3 [133]. С. 5, 10; № 4 [134]. С. 5; С. Войнілович. Глядач хоче сміятися (порядком дискусії). Кіно. 1933. № 4 [134]. С. 5–8.
9. Ю. Кобилецький. (1975). Крила кречета: Крила кречета: Життя і творчість Олександра Корнійчука. Київ, Дніпро, С. 73.
10. По кінофабриках світу. (1930). Кіно. № 11 (83), трав. С. 14–15.
11. А. Я. Каплер. (1984). Странствия в искусстве. А. Я. Каплер. Избранные произведения: В 2 т. Москва: Искусство, Т. 2. С. 457.

12. Свій хлопець. URL: <https://vufku.org/found/svij-khlopets/> 3 невідомих причин автором сценарію «Двох промфінпланів» на цьому сайті вказано письменника і сценариста Вадима Охременка (1900–1940).
13. І. Дузь. (1985). Від задуму до прем'єри: Творча історія п'єс Олександра Корнійчука. Київ, Рад. письменник, С. 25.
14. И. Ильф, Е. Петров. Золотой телёнок. С. 218.
15. І. Дузь. (1978). Золото душі. Пам'ять серця: Спогади про Олександра Корнійчука. Упоряд. Г. П. Донець. Київ, Дніпро, С. 392.
16. Т. Левчук. Велике і щире серце. Пам'ять серця. С. 121.
17. Довженко-центр. URL: <https://www.facebook.com/dovzhenko.centre/posts/1171782709576310/>
18. Т. Пнин. (1995). Зачем Кларе кларнет Карла (в защиту плагиата). Медведь. № 4. С. 126–127.
19. С. М. Цалик, П. О. Селігей. Олександр Корнійчук (2010). Таємниці червоного Шекспіра. С. М. Цалик, П. О. Селігей. Таємниці письменницьких шухляд: Детективна історія української літератури. Київ, Наш час, С. 116–139.
20. Спроба не лише Гуменної (Д. Гуменна. Дар Евдотеї: Іспит пам'яті: [У 2 кн.]. Балтимор; Торонто: Укр. вид-во «Смолоскип» ім. В. Симоненка, 1990. Кн. 2: Жар і крига. С. 237–238), а й сучасних дослідників зганьбити Корнійчука за допомогою Кордюма наражається ще на такий факт: дружина Кордюма — Лідія Миколаївна Кордюм-Островська (1909–1986) — була ініціатором постановки і режисером документального фільму «Олександр Корнійчук» до його 65-річчя на студії «Київнаукфільм» (1970). Навіщо б їй знімати фільм про плагіатора «зі стажем» твору свого померлого чоловіка?
21. В. Кукель. (1923). Правда о гибели Черноморского флота в 1918 году. Петроград: Тип. Морского ведомства в Главном Адмиралтействе, 120 с.
22. І. Дузь. Від задуму до прем'єри... С. 26.

23. І. Ле. В ті далекі роки... Пам'ять серця. С. 63.
24. С. М. Цалик, П. О. Селігей. Олександр Корнійчук: Таємниці червоного Шекспіра... С. 128.
25. К. Рудик. Свій до свого по чуже: кінокрадство по-радянськи. ЛітАкцент. 2019. 28 січня. URL: <http://litakcent.com/2019/01/28/sviy-do-svogo-po-chuzhe-kinokradstvo-po-radyanski/>
26. Н. Ужвій. Співець життя народного. Пам'ять серця. С. 42.
27. Й. Гірняк. (1974). До недобитків «Березоля»: Відкритий лист з приводу хрипливих фанфар позолоченого ювілею. Сучасність. Мюнхен, 1974. Лютий. Ч. 2 (158). С. 15–16.
28. Н. Кузякіна.: [В 2 ч.] Київ, Рад. письменник, 1958. Ч. 1, 1917–1934. С. 182.
29. О. Корнійчук. (1931). Творча метода української радянської кінематографії: Скорочена стенограма доповіді на I кінонаradі при ЦК ЛКСМУ. Молодняк. Харків, № 9. С. 57.
30. Там само. С. 61.
31. Там само. С. 66.
32. Там само. С. 61.
33. Там само. С. 67.
34. Там само. С. 65.
35. Там само. С. 68–69.
36. Там само. С. 57.
37. Д. Юм. (1996). Трактат о человеческой природе. Д. Юм. Сочинения: В 2 т. Москва, Мысль, Т. 1. С. 445–446.
38. М. Жванецкий. (2004). Собрание произведений: [В 5 т.] Москва, Время, Т. 3. С. 13–14.
39. Ю. Смолич. (1986). Йогансен. Ю. Смолич. Твори: У 8 т. Київ, Дніпро, Т. 7: Розповіді про неспокій. С. 138.

40. Вадим Перельмутер потім скаже: боротьба офіційної радянської літератури за право писати погано успішно завершилася перемогою над формалізмом.

41. О. Корнійчук. (1968). Роздуми, спогади, діалоги (1965). О. Корнійчук. Твори: В 5 т. Київ, Дніпро, Т. 5. С. 254.

References:

1. Fragment knyhy «Tryvkyi troling trykster: Metadramaturhiia Oleksandra Korniiichuka», shcho hotuietsia do druku u kyivskomu vydavnytstvi «Dukh i Litera».

2. V. Skurativskiyi. (2017). Z kinoznavchoho zapysnyka: Statti v zhurnali «Kino-Teatr». Kyiv: Art-Knyha, S. 39–40.

3. S. Trymbach. (2011). Zhurnal «Kino» kriz pryzmu chasu. «Kino» (1925–1933). Syst. pokazhchyk zmistu zh-lu, N. Kazakova, R. Rosliak. Kyiv, Nats. parlam. b-ka Ukrainy, S. 17.

4. O. Korniiichuk. (1930). Temp krainy y temp kina. Kino. № 2 (74), sich. S. 6.

5. P. Par. (1932). Na pidstupakh do 1933 roku. Kino. № 17/18 [125/126]. S. 6.

6. Ivers. (1932). Persha komsomolska kinokomediia: [pered. slovo do stsenariiu k/f Odes. kinof-ky «Pryiemnoho apetytu» ta pro yoho stsenarystiv O. Korniiichuka ta Kh. Shmaina]. Kino. № 17/18 [125/126]. S. 7; O. Korniiichuk, Kh. Shmain. «Pryiemnoho apetytu». Uryvky zi stsenariiu. Tam samo. S. 8–10 (z fotoportretom Khanana Moiseiovycha Shmaina).

7. Y. Ylf, E. Petrov. (1975). Zolotoi telënok. Moskva: Khudozh. l-ra. S. 267.

8. Ivers. (1933). Pozytyvnyi obraz v komediinomu zhanri (poriadkom diskusii). Kino. 1933. № 4 [134]. S. 9–11; Pryiemnoho apetytu: [kadry z khudozh. filmu]. Kino. 1933. № 3 [133]. S. 5, 10; № 4 [134]. S. 5; S. Voinilovych. Hliadach khoche smiiatysia (poriadkom diskusii). Kino. 1933. № 4 [134]. S. 5–8.

9. Yu. Kobyletskyi. (1975). Kryla krecheta: Kryla krecheta: Zhyttia i tvorchist Oleksandra Korniiichuka. Kyiv: Dnipro, S. 73.
10. Po kinofabrykakh svitu. (1930). Kino. № 11 (83), trav. S. 14–15.
11. A. Ya. Kapler. (1984). Stranstvyia v yskusstve. A. Ya. Kapler. Yzbrannyye proyzvedenyia: V 2 t. Moskva: Yskusstvo, T. 2. S. 457.
12. Svii khlopets. URL: <https://vufku.org/found/svij-khlopets/> Z nevidomykh prychn avtorom stsenariiu «Dvokh promfinplaniv» na tsomu saiti vказano pysmennyka i stsenarysta Vadyma Okhremenka (1900–1940).
13. I. Duz. (1985). Vid zadumu do premiery: Tvorchia istoriia pies Oleksandra Korniiichuka. Kyiv, Rad. pysmennyk, S. 25.
14. Y. Ylf, E. Petrov. Zolotoi telënok. S. 218.
15. I. Duz. (1978). Zoloto dushi. Pamiat sertsia: Spohady pro Oleksandra Korniiichuka. Uporiad. H. P. Donets. Kyiv, Dnipro, S. 392.
16. T. Levchuk. Velyke i shchyre sertse. Pamiat sertsia. S. 121.
17. Dovzhenko-tsentr. URL: <https://www.facebook.com/dovzhenko.centre/posts/1171782709576310/>
18. T. Pnyn. (1995). Zachem Klare klarnet Karla (v zashchytu plahyata). Medved. № 4. S. 126–127.
19. S. M. Tsalyk, P. O. Selihei. Oleksandr Korniiichuk (2010). Taiemnytsi chervonoho Shekspira. S. M. Tsalyk, P. O. Selihei. Taiemnytsi pysmennytskykh shukhliad: Detektyvna istoriia ukrainskoi literatury. Kyiv, Nash chas, S. 116–139.
20. Sproba ne lyshe Humennoi (D. Humenna. Dar Evdotei: Ispyt pamiaty: [U 2 kn.]. Baltymor; Toronto: Ukr. vyd-vo «Smoloskyp» im. V. Symonenka, 1990. Kn. 2: Zhar i kryha. S. 237–238), a y suchasnykh doslidnykiv zghanbyty Korniiichuka za dopomohoiu Kordiuma narazhaietsia shche na takyi fakt: druzhyna Kordiuma — Lidiia Mykolaivna Kordium-Ostrovaska (1909–1986) — bula initsiatorom postanovky i rezhyserom dokumentalnoho filmu «Oleksandr Korniiichuk» do yoho 65-richchia na studii «Kyivnaukfilm» (1970). Navishcho

b yii zniamaty film pro plahiatora «zi stazhem» tvoru svoho pomerloho cholovika?

21. V. Kukel. (1923). Pravda o hybely Chernomorskoho flota v 1918 roku. Petrohrad: Typ. Morskoho vedomstva v Hlavnom Admyralteistve, 120 s.

22. I. Duz. Vid zadumu do premiery... S. 26.

23. I. Le. V ti daleki roky... Pamiat sertsia. S. 63.

24. S. M. Tsalyk, P. O. Selihei. Oleksandr Korniiichuk: Taiemnytsi chervonoho Shekspira... S. 128.

25. K. Rudyk. Svii do svoho po chuzhe: kinokradstvo po-radiansky. LitAktsent. 2019. 28 sichnia. URL: <http://litakcent.com/2019/01/28/sviy-do-svogo-po-chuzhe-kinokradstvo-po-radyanski/>

26. N. Uzhvii. Spivets zhyttia narodnoho. Pamiat sertsia. S. 42.

27. Y. Hirniak. (1974). Do nedobytiv «Berezolia»: Vidkrytyi lyst z pryvodu khrypivnykh fanfar pozolochenoho yuvileiu. Suchasnist. Miunkhen, 1974. Liutyi. Ch. 2 (158). S. 15–16.

28. N. Kuziakina.: [V 2 ch.] Kyiv, Rad. pysmennyk, 1958. Ch. 1, 1917–1934. S. 182.

29. O. Korniiichuk. (1931). Tvorcha metoda ukrainskoi radianskoi kinematohrafii: Skorochna stenohrama dopovidi na I kinonaradi pry TsK LKSMU. Molodniak. Kharkiv, № 9. S. 57.

30. Same. S. 61.

31. Same. S. 66.

32. Same. S. 61.

33. Same. S. 67.

34. Same. S. 65.

35. Same. S. 68–69.

36. Same. S. 57.

37. D. Yum. (1996). Traktat o chelovecheskoi pryrode. D. Yum. Sochyneniya: V 2 t. Moskva, Mysl, T. 1. S. 445–446.

38. M. Zhvanetskyi. (2004). *Sobranie proyzvedenyi: [V 5 t.] Moskva, Vremia*, T. 3. S. 13–14.
39. Yu. Smolych. (1986). *Yohansen. Yu. Smolych. Tvory: U 8 t. Kyiv, Dnipro*, T. 7: *Rozpovidi pro nespokii*. S. 138.
40. Vadym Perelmuter *potim skazhe: borotba ofitsiinoi radianskoi literatury za pravo pysaty pohano uspishno zavershylasia peremohoiu nad formalizmom*.
41. O. Korniiichuk. (1968). *Rozdumy, spohady, dialohy (1965)*. O. Korniiichuk. *Tvory: V 5 t. Kyiv, Dnipro*, T. 5. S. 254.

Citation: Andrii Puchkov (2020). YOUNG OLEXANDER KORNIYCHUK: SCREENWRITER AND FILM DIRECTOR (1929–1934). New York. TK Meganom LLC. *Innovative Solutions in Modern Science*. 8(44). doi: 10.26886/2414-634X.7(43)2020.9

Copyright: Andrii Puchkov ©. 2020. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

IV. ECONOMICAL SCIENCES

DOI 10.26886/2414-634X.7(43)2020.10

UDC: 338; 658

ANALYTICAL BASIS FOR THE DEVELOPMENT OF ADAPTIVE STRATEGIES FOR THE DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESS ENTERPRISES

N. Holych, Postgraduate student

<https://orcid.org/0000-0003-0499-6979>

e-mail: natak93@gmail.com

Ternopil Ivan Puluji National Technical University, Ukraine, Ternopil

Given the unstable state of the national economy, unfavorable environmental conditions and unhealthy competition in the markets between business entities, there is a need to form an effective set of strategically effective measures and solutions to be able to respond quickly to destabilizing effects. The state and features of development of small business enterprises of food industry of Ternopil region are investigated; the analysis of activity of the chosen small enterprises of the Ternopil region on the basis of data of the statistical reporting is carried out; the analytical basis of development of adaptive development strategies on the basis of regression analysis is substantiated and the peculiarities of their formation are determined.

Keywords: adaptation, adaptive strategy, small business, regression analysis, bakery industry, food industry.

Голич Н. В., аспірантка кафедри економіки та фінансів. Аналітичне підґрунтя розробки адаптивних стратегій розвитку підприємств малого бізнесу / Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна, Тернопіль.

В умовах нестабільного стану національної економіки, несприятливих умов зовнішнього середовища та нездорової конкуренції на ринках між суб'єктами бізнесу, виникає необхідність формування ефективного набору стратегічно дієвих заходів та рішень для можливості швидкого реагування на дестабілізуючі впливи. Досліджено стан та особливості розвитку підприємств малого бізнесу харчової промисловості Тернопільської області; здійснено аналіз діяльності обраних підприємств малого бізнесу Тернопільського регіону на основі даних статистичної звітності; обґрунтовано аналітичне підґрунтя розробки адаптивних стратегій розвитку на засадах проведення регресійного аналізу та визначено особливості їх формування.

Ключові слова: адаптація, адаптивна стратегія, малий бізнес, регресійний аналіз, харчова промисловість, хлібопекарська галузь.

Постановка проблеми. Сьогодні все дедалі частіше ключовим стимулятором розвитку ринку господарювання є малий бізнес. Безсумнівно, успіх теперішніх ринкових зрушень в економіці України напряду залежить від її здатності вміло реалізувати та використати потенціал цього динамічного сектору бізнесу. В умовах глобальних економічних змін ефективність будь-якого суб'єкта господарювання залежить від його готовності та вміння швидко пристосуватися до тих умов, які пропонує ринок та середовище. Грамотно сформована адаптивна стратегія розвитку служить готовим набором можливих варіантів для підприємств. Це потенціал, який, з одного боку, дозволяє підприємствам малого бізнесу отримати внутрішнє узгодження (тобто правильна позиція стратегії, структури та управління) для того, щоб конкурентоспроможно позиціонувати себе на ринку та, з іншого боку, – це зовнішнє узгодження, щоб успішно зреагувати на виклики оточення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Найбільш вагомий внесок у дослідження питання малого бізнесу зробили українські дослідники З.С. Варналій, В.Є. Сахаров, Я.В. Белінська, О.В. Довгальова, О.В. Балабенко [1-3], які вважають, що малий бізнес є діяльністю будь-яких малих підприємств та окремих громадян (фізичних осіб), передусім, з метою одержання прибутку, яка не завжди повинна супроводжуватися ризиком і впровадженням інновацій у процесі власної діяльності.

Сутнісна тематика досліджень стратегій розвитку підприємств малого бізнесу в ході процесу адаптації відзначалася у низці наукових праць. До числа цих авторів можна віднести таких дослідників як Н. Ю. Мариненко, Ю. Л. Степанова, Л. В. Соколова, І. В. Струтинська, М. М. Буднік, Ж. Л. Крисько та ін. [4-10].

Окремі аспекти адаптивних стратегій малого бізнесу, пов'язані з факторами, що надають вплив на формування стратегій адаптації, їх спрямованості та змісту, вивчаються в працях О. М. Колодіної, Г. Б. Кошарної, К. Є. Орлової, Л. В. Рожкової та ін. [11-12].

Мета статті – обґрунтувати аналітичне підґрунтя розробки адаптивних стратегій розвитку на засадах проведення регресійного аналізу із виокремленням особливостей їх формування в мінливих умовах зовнішнього середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічну кризу та негативні соціально-економічні тенденції в Україні неможливо подолати без спільної праці усіх суб'єктів господарювання, вона повинна бути спрямована на зменшення негативних впливів та на створення випереджаючої системи протидії ризикам і загрозам. Підприємства малого бізнесу як наймобільніша ланка на ринку господарювання виступають у ролі медіаторів виходу країни із кризового становища та несуть у собі потенціал економічних трансформаційних змін. Малому

бізнесу постійно доводиться адаптуватись до ринкових змін, отримуючи при цьому нові знання як із зовнішніх, так і з внутрішніх джерел, що призводить до зростання вимог щодо формування адаптивних стратегій підприємницького потенціалу. По своїй суті, адаптивність закладена ще з самого початку в малому бізнесі. Адже він має набагато більшу гнучкість, ніж інші суб'єкти ринку, може швидко реагувати на зміни в попиті, а також характеризується вмінням «вловити» потреби, які виникають у споживачів.

У ході адаптації підприємства малого бізнесу до нових вимог, потреб й умов ринку необхідно мати сформовану свою адаптивну стратегію, котра б характеризувалася чіткістю, синхронністю, злагодженістю дій, а також потужністю інструментів виконання. Дрібні підприємці застосовуючи адаптивні стратегії розвитку на практиці повинні ясно усвідомлювати ступінь власної готовності до підприємницької діяльності в несталий час.

На основі вивчення тверджень, поглядів, думок вітчизняних і закордонних дослідників даної проблематики визначено власне трактування: адаптивна стратегія – це така свого роду стратегія, яка спрямована на розвиток підприємства у майбутньому в умовах невизначеності ринкового середовища та передбачає лише відправну проектну дію, а вже вибір наступних залежить від результатів попередніх дій та кінцевий результат залежить від кожної дії зокрема. Основна функція адаптивної стратегії розвитку – це постійно утримувати підприємство на рівні безперервного розвитку, адекватно реагуючи на стан і зміни в зовнішньому та внутрішньому середовищі.

У процесі дослідження для аналізу обрано окрему галузь харчової промисловості Тернопільської області, а саме хлібопекарську, яка формує рівень національної та регіональної продовольчої безпеки, визначає вартісні показники продукції та її якість. Хлібопекарська

промисловість є важливою складовою продовольчого комплексу України та виробляє 6,9% продукції харчової промисловості [13].

Для детального аналізу діяльності підприємств малого бізнесу хлібопекарської галузі Тернопільської області вибрано 5 підприємств за певними ознаками (розмір, вид економічної діяльності та приналежність до ОТГ в області) – СМП «Форум», ПП «Флюк», ТзОВ «Микулинецький хлібзавод», ТзОВ «РМФ» та ТзОВ «Герчак».

Ефективне виконання адаптивної стратегії підприємствами малого бізнесу на регіональному рівні визначається інформативністю параметрів та індикаторів стану зовнішнього і внутрішнього середовища, методами їх вимірювання, якістю керівних впливів і регуляторів. Тому першочерговим завданням є проведення аналізу зовнішніх та внутрішніх факторів середовища. Оскільки об'єкти дослідження головним напрямом своєї діяльності визначають виробництво хліба, хлібобулочних та борошняних виробів, то доцільно провести аналіз хлібопекарської галузі Тернопільської області.

У процесі дослідження виявлено, що на діяльність підприємств впливають фактори, які можна розглядати як зовнішні можливості для цих підприємств, і фактори, які створюють зовнішні загрози, негативний вплив яких необхідно знешкоджувати.

Вплив факторів зовнішнього середовища на діяльність хлібозаводів і мініпекарень є неоднаковим. Зокрема, вплив оподаткування є значним для хлібозаводів та незначним для мініпекарень, оскільки хлібозаводи сплачують усі податки, а мініпекарні – єдиний податок. Можливості для зниження витрат, а, відповідно, й перспективна прибутковість на хлібозаводах є більшими. Співвідношення між попитом і пропозицією залежить від попиту споживачів та пропозиції продукції, яка виготовляється. Проте у мініпекарень є більше можливостей для швидкого нарощування обсягів випуску продукції протягом короткого

проміжку часу у порівнянні з хлібозаводами. Оскільки за такий період мініпекарні можуть запропонувати більше продукції відповідно до попиту на неї, а в хлібозаводів такі можливості є обмеженими. Хлібозаводи укладають угоди на постачання сировини у великих обсягах, порівняно з мініпекарнями, мають більше можливостей для придбання борошна із державного резерву за пільговими цінами. Рівень виробничих зв'язків із постачальниками вищий на хлібозаводах, є більше можливостей впливати на ціну й якість сировини. На діяльність хлібопекарських підприємств та їхню прибутковість найбільший вплив мають високий рівень конкуренції в галузі та споживачі продукції. Під дією цих факторів формуються обсяги та структура асортименту продукції як на хлібозаводах, так і на мініпекарнях.

Аналіз хлібопекарської галузі в Тернопільській області демонструє наявність численних слабких сторін підприємств малого бізнесу галузі, які потребують вдосконалення законодавства, оцінки фінансування галузі, покращення виробничих засобів підприємств та ін. Тому для підвищення ефективності функціонування хлібопекарських підприємств в області необхідно розробляти заходи, які будуть спрямовані на забезпечення випуску продукції, яка б відповідала запитам споживачів і була конкурентоспроможною на ринку. Для цього у процесі формування адаптивної стратегії слід на основі проведеного аналізу зовнішнього середовища, провести аналіз внутрішніх сильних і слабких сторін підприємства. Узагальнений аналіз внутрішнього середовища досліджуваних хлібопекарських підприємств Тернопільської області дозволив виявити сильні та слабкі сторони, притаманні хлібозаводам і мініпекарням. Серед сильних сторін виділяють високу кваліфікацію персоналу, широкий асортимент продукції, швидка адаптація підприємств до місцевих умов, невеликі транспортні затрати та ін. Слабкими сторонами є нестача грошових засобів для просування

продукції, відсутність грамотної стратегії, незначні обсяги виробництва продукції в галузі, які не можуть здійснювати серйозний вплив на ринкову ситуацію в країні і т.д. На основі встановлення взаємозв'язків між сильними та слабкими сторонами підприємства й зовнішніми можливостями та загрозами можна розробити та обґрунтувати систему заходів необхідних при формуванні адаптивної стратегії розвитку підприємств.

Адаптивні стратегії розвитку власного пропонування (інноваційна, ринкова, внутрішньоуправлінська, інвестиційна [14]) мають свою систему вимірників ефективності, які характеризують окремий напрям кожної із них. Наприклад, основними вимірниками інноваційної адаптивної стратегії розвитку є фондоддача, рентабельність продукції, матеріаломісткість; внутрішньоуправлінської – чисельність працюючих, продуктивність праці, показник конфліктності; ринкової – рентабельність продажів, коефіцієнт завантаження; інвестиційної – коефіцієнт інвестування, прибутковість інвестицій у підприємство та ін. Проте, вимірники кожної із стратегій характеризуються неоднорідністю, адже мають різні одиниці виміру. Внаслідок цього, порівняльний аналіз підприємств малого бізнесу доцільно проводити за допомогою показників, котрі б враховували нерівномірності розвитку кожного із підприємств для проведення їх ранжування і рейтингового аналізу.

Для визначення оцінки ефективності стратегічного управління розвитком досліджуваних підприємств малого бізнесу хлібопекарської галузі використано економіко-математичне моделювання, а саме регресійний аналіз – математичний метод прогнозування, результатом якого є рівняння з однією або більшою кількістю незалежних змінних, що використовується для визначення залежної змінної. У такому випадку можна використати функцію, згідно з якою можна встановити вплив параметрів на залежну змінну – багатофакторну регресію:

$$AS = a_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + \dots + a_nx_n \quad (1)$$

де AS – результативний показник;

x_1, x_2, \dots, x_n – досліджувані фактори в межах складової адаптивної стратегії підприємства малого бізнесу;

a_0, a_1, \dots, a_n – параметри, що характеризують фактори;

n – кількість показників.

Зміст регресійного аналізу полягає в дослідженні того, як зміна незалежних змінних впливає на залежну змінну. Будуючи регресійну модель взято до уваги дані статистичної звітності підприємств малого бізнесу хлібопекарської галузі в Тернопільській області за 2014-2018 роки. Статистичні дані для побудови регресійної моделі взаємозв'язку прибутку та витрат на проведення адаптаційних змін наведено у таблиці 1.

За результатами проведення регресійного аналізу зв'язку між сумою чистого прибутку та собівартістю продукції, вартістю основних виробничих засобів, чисельністю працівників та сумою податку на прибуток (поле кореляції, лінія регресії, рівняння регресії та коефіцієнт апроксимації) для всіх досліджуваних підприємств обрано найбільш прийнятний для подальшої інтерпретації зв'язок. Для СМП «Форум», ПП «Флюк», ТзОВ «РМФ» та ТзОВ «Герчак» виділено зв'язок між сумою чистого прибутку та величиною податку з прибутку, оскільки йому відповідає найвище значення коефіцієнта апроксимації регресійного рівняння $R^2 = 0,9899$, $R^2 = 1$, $R^2 = 0,9736$ та $R^2 = 1$ відповідно, а для ТзОВ «Микулинецький хлібзавод» – між чистим прибутком та собівартістю продукції $R^2 = 0,9816$ (рис. 1).

Таблиця 1

**Статистичні дані для побудови регресійної моделі
за 2014-2018 рр.**

Роки	Чистий прибуток Y, тис. грн.	Фактор впливу			
		Собівартість продукції X ₁ , тис. грн.	Основні виробничі засоби X ₂ , тис. грн.	Чисельність працівників X ₃ , чол.	Податок на прибуток X ₄ , тис. грн.
СМП «Форум»					
2014	8	830	118	19	2
2015	18,9	923,2	118	18	4,2
2016	10,3	969,1	118	15	2,3
2017	11,3	1074,6	125,3	12	2,5
2018	11,8	1239	125,3	12	2,6
ПП «Флюк»					
2014	28,7	1645	519,4	21	6,3
2015	104,1	2000,7	776,9	21	22,8
2016	102,3	2348,1	875,2	28	22,5
2017	38,3	2996	1262	28	8,4
2018	217,5	3641,3	1695,5	28	47,7
ТзОВ «Микулинецький хлібзагод»					
2014	-312	4032	689	38	-
2015	-578	5886	689	38	-
2016	-60	1847,6	689	2	-
2017	10	955	689	2	2,2
2018	4	580	689	2	0,88
ТзОВ «РМФ»					
2014	123,4	2661,1	2721,5	36	60,9
2015	653,1	3994,3	4016,8	36	143,4
2016	1043,3	6805,9	4914,5	31	229
2017	231,4	10379,9	6492,7	31	50,8
2018	635,9	10894,8	8082,1	31	139,6
ТзОВ «Герчак»					
2014	56,1	871,4	494	14	12,3
2015	62,3	878,3	524,3	14	13,7
2016	86	1111	887	14	19
2017	192,4	2521,9	1346,4	24	42,2
2018	322,4	3638,4	1509,3	36	70,8

Джерело: сформовано автором на основі фінансової звітності досліджуваних підприємств

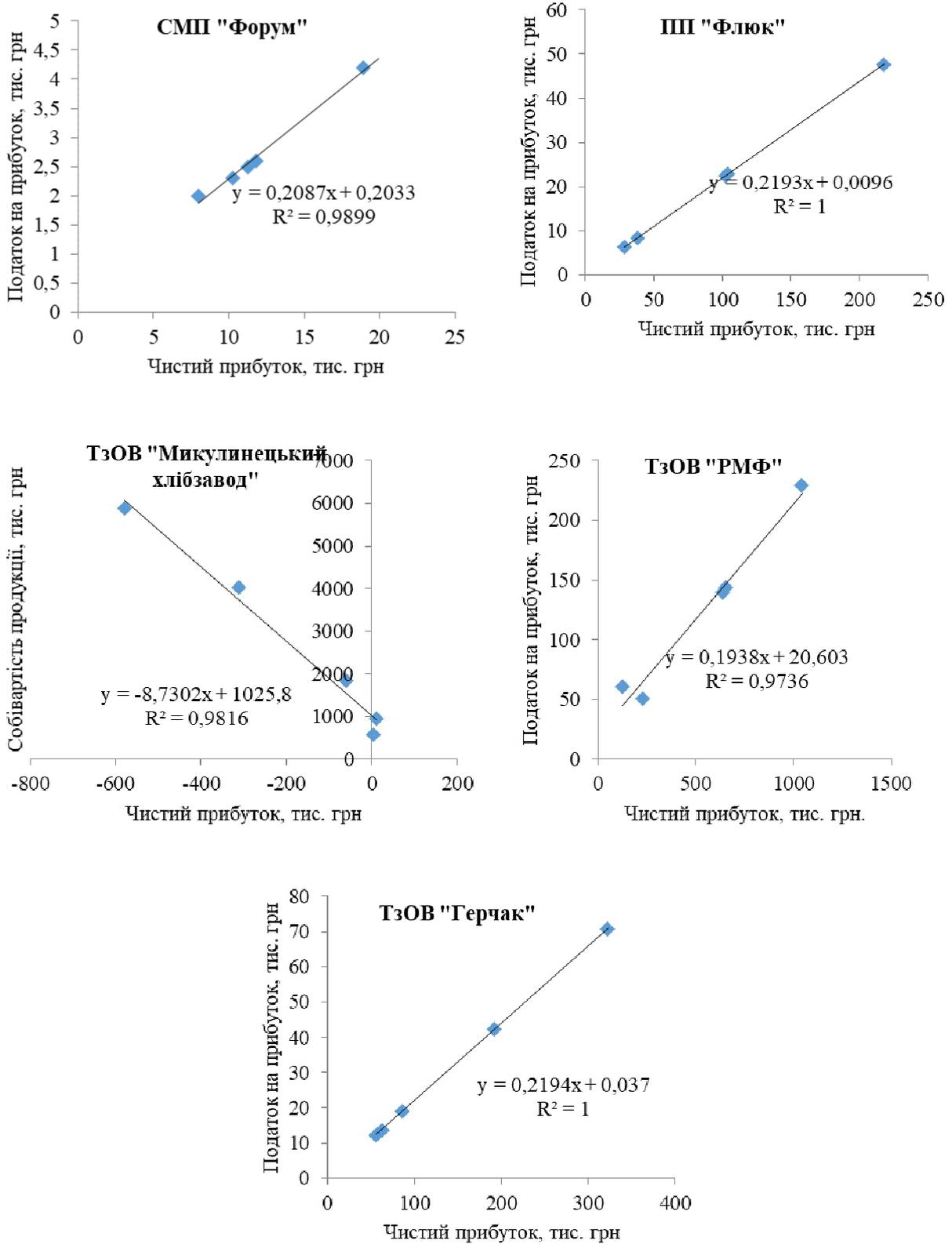

Рис. 1. Результати розрахунку зв'язку суми чистого прибутку із факторами впливу

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності досліджуваних підприємств

Для повноти проведення регресійного аналізу необхідно визначити коефіцієнт еластичності, який обчислюється за формулою:

$$E = b \frac{\bar{x}}{y} \quad (2)$$

де b – коефіцієнт регресії;

\bar{x}, \bar{y} – середні значення змінних x та y .

Зазначений коефіцієнт показує на скільки відсотків у середньому змінюється фактор впливу зі зміною суми чистого прибутку на 1%.

Таблиця 2

**Результати розрахунку регресійної моделі за 2014-2018 рр.
для досліджуваних підприємств**

№ з/п	Назва підприємства	Лінійне рівняння	Коефіцієнт апроксимації	Результат
1.	СМП «Форум»	$y = 0,2087x + 0,2033$	$R^2 = 0,9899$	0,47
2.	ПП «Флюк»	$y = 0,2193x + 0,0096$	$R^2 = 1$	0,48
3.	ТзОВ «РМФ»	$y = 0,1938x + 20,603$	$R^2 = 0,9736$	0,44
4.	ТзОВ «Герчак»	$y = 0,2194x + 0,037$	$R^2 = 1$	0,48
5.	ТзОВ «Микулинецький хлібзавод»	$y = -8,7302x + 1025,8$	$R^2 = 0,9816$	6,2

Отже, можна зробити висновок, що настання ризикової події у вигляді зростання відсотка податку з прибутку на 1% спричинятиме зниження суми чистого прибутку на СМП «Форум» – на 0,47%, ПП «Флюк» – 0,48%, ТзОВ «РМФ» – на 0,44% та ТзОВ «Герчак» – на 0,48%. Вкрай невтішна ситуація спостерігається на ТзОВ «Микулинецький хлібзавод», котрий протягом аналізованого періоду мав збитки в роботі, тому відповідно і прогнозується, що якщо собівартість продукції зросте на 1%, то чистий прибуток зменшиться аж на 6,2%.

Тепер можна застосувати метод найменших квадратів для кожного підприємства для конкретних зв'язків факторів розвитку.

Регресійний аналіз дав змогу отримати наступні лінійні рівняння:

- для СМП «Форум»:

$$Y_t = -0,8425 + 4,7435 * X_{1t}$$

- для ПП «Флюк»:

$$Y_t = -0,0433 + 4,5600 * X_{1t}$$

- для ТзОВ «РМФ»:

$$Y_t = (-89,3360) + 5,0244 * X_{1t}$$

- для ТзОВ «Герчак»:

$$Y_t = 0,2423 + 0,0063 * X_{1t}$$

- для ТзОВ «Микулинецький хлібзавод»:

$$Y_t = 111,8832 + (-0,1124) * X_{1t}$$

Враховуючи розраховані величини коефіцієнтів кореляції «Множинний R» та детермінації «R-квадрат» розрахунки можна звести в таблицю 3.

Таблиця 3

Результати розрахунку коефіцієнта кореляції та коефіцієнта детермінації на досліджуваних підприємствах

№ з/п	Назва підприємства	Коефіцієнт кореляції	Коефіцієнт детермінації	Результат
1	СМП «Форум»	0,99	0,98	Статистично значуща
2	ПП «Флюк»	0,99	0,99	Статистично значуща
3	ТзОВ «РМФ»	0,98	0,97	Статистично значуща
4	ТзОВ «Герчак»	0,99	0,99	Статистично значуща
5	ТзОВ «Микулинецький хлібзавод»	0,99	0,98	Статистично значуща

Отже, дана економіко-математична модель є ефективним

інструментом прогнозування чистого прибутку від реалізації продукції як одного із показників господарської діяльності підприємства та визначення найвпливовіших факторів на розвиток підприємства. Саме ці результати дозволять підприємствам приймати ефективні рішення в умовах зміни звичної стратегії розвитку на адаптивну, які в кінцевому результаті повинні сприяти отриманню високих прибутків та успіху на ринку.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Проведений в ході дослідження регресійний аналіз дає змогу оцінити фактори впливу на розвиток та фінансово-економічний стан досліджуваних підприємств малого бізнесу та з-поміж низки аналізованих факторів виявити найбільш значущий для кожного. Відповідно, в процесі роботи виявлено основні загрози для підприємств малого бізнесу хлібопекарської галузі Тернопільської області. Зокрема, це нестійке споживання хліба населенням, зростання споживчих цін на хліб та хлібобулочні вироби швидшими темпами, ніж зростання доходів населення, недосконалість системи контролю якості сировини та продукції на підприємствах, а також відсутність мотивації постачальників борошна та вторинної сировини для виробництва хліба до співпраці призводить до збільшення собівартості продукції та ін.

За теперішніх нестабільних умов зовнішнього середовища, процеси адаптації набувають особливої актуальності з точки зору забезпечення стійкості функціонування та розвитку суб'єктів малого бізнесу. Відтак особливої актуальності набуває необхідність визначення механізму та формування адаптивної стратегії розвитку самого підприємства. Чітке досягнення пріоритетів адаптивної стратегії забезпечує не тільки стабільне функціонування підприємств, а й сприяє руху вперед і виходу на новий якісний рівень свого

розвитку.

Діяльність малого бізнесу при виборі адаптивної стратегії визначається можливостями суб'єкта мобілізувати свої внутрішні резерви для забезпечення виживання. В умовах загрози ця здатність посилюється і спонукає систему функціонувати з великим напруженням сил, бути більш «розумною» і креативною, шукати більш правильні рішення, не залишати без уваги ні одну слушну ідею.

Література:

1. Варналій, З.С. (2008). *Мале підприємництво : основи теорії і практики* (4-те вид.). К.: Т-во «Знання», КОО. 302.
2. Сахаров, В.Є. (Ред.), Белінська, Я.В., Зав'ялова, О.В. та ін. (2003). *Малий та середній бізнес*. К.: ВНЗ «Національна академія управління». 368.
3. Довгальова, О.В., Балабенко, О.В. (2011). *Управління малим бізнесом : підручник*. Донецьк: Цифрова типографія. 298.
4. Мариненко, Н.Ю. (2017). *Управління адаптивним розвитком виробничо-господарських структур* (Автореф. дис. д-ра. екон. наук). Тернопільський національний технічний ун-т, Т. 41.
5. Степанова, Ю.Л. (2010). Класифікація адаптації підприємства в залежності від прогнозованості виникнення змін у зовнішньому середовищі підприємства. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2(2). http://www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VSUNU/2010_2_2/Stepanova.pdf
6. Соколова, Л.В. (2006). *Організаційно-економічне забезпечення адаптації підприємств до невизначеності бізнес-середовища* (Автореф. дис. д-ра. екон. наук). НАН України. Ін-т ек-ки пром.-сті. Д. 34.

7. Соколова, Л. В. (2004). *Теорія і практика адаптації підприємств до мінливого бізнес-середовища*. Харків : ХНУРЕ. 288.
8. Strutynska, I., Kozbur, H., Dmytrotsa, L., Bodnarchuk, I., Hlado, O. (2019). Small and Medium Business Structures Clustering Method Based on Their Digital Maturity. *IEEE International Scientific-Practical Conference Problems of Infocommunications, Science and Technology (PIC S&T)*, Kyiv, Ukraine. 278-282.
9. Буднік, М.М. (2002). *Адаптація промислових підприємств до ринкових умов господарювання* (Автореф. дис. канд. екон. наук). Харківський держ. економічний ун-т. X. 19.
10. Крисько, Ж.Л. (2009). Адаптація підприємства до змін зовнішнього середовища через механізм реструктуризації. *Галицький економічний вісник*, 2. 38-42.
11. Колодіна, О.М. (2010). Економічний зміст адаптації підприємства. *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка*, 1. 200-210.
12. Орлова, К.Є. (2013). Організаційно-економічні засади адаптації підприємств добувної промисловості до зовнішнього середовища. *Соціально-економічні проблеми і держава*, 1(8). 181-189.
13. Офіційний сайт Державної служби статистики України. <http://www.ukrstat.gov.ua/>
14. Панухник, О.В., Голич, Н.В. (2020). Використання адаптивного моделювання стратегій розвитку підприємств малого бізнесу в умовах децентралізації. *Часопис економічних реформ*, 3 (39). 17-28.

References:

1. Varnalii, Z.S. (2008). *Male pidpryjemnytsvo : osnovy teorii i praktyky* [Small entrepreneurship: the basics of theory and practice]. Kyiv, T-«Znannia», KOU. [in Ukrainian].

2. Sakharov, V.Ie. (Red.), Belinska, Ya.V., Zavalova, O.V. ta in., (2003). *Malyi ta serednii biznes* [Small and medium business]. K., VNZ «Natsionalna akademiia upravlinnia». [in Ukrainian].
3. Dovhalova, O.V., Balabenko, O.V., (2011). *Upravlinnia malym biznesom* [Small business management]: pidruchnyk. Donetsk, Tsyfrova typohrafiia. [in Ukrainian].
4. Marynenko N.Iu., (2017). *Upravlinnia adaptyvnyim rozvytkom vyrobnycho-hospodarskykh struktur* [Adaptive development management of production and economic organization] (Thesis abstract for Dr. Sc. (Econ.)). Ternopilskyi natsionalnyi tekhnichniy un-t. T. [in Ukrainian].
5. Stepanova, Yu.L. (2010). Klasyfikatsiia adaptatsii pidpriemstva v zalezhnosti vid prohnozovanosti vynyknennia zmin u zovnishnomu seredovyschi pidpriemstva [Classification of adaptation of the enterprise depending on the predictability of changes in the external environment of the enterprise]. *Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia* [Visnik of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University]. No. 2(2). Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VSUNU/2010_2_2/Stepanova.pdf [in Ukrainian].
6. Sokolova, L.V. (2006). *Orhanizatsiino-ekonomichne zabezpechennia adaptatsii pidpriemstv do nevyznachenosti biznes-seredovyscha* [Organizational and economic support for adaptation of enterprises to uncertainty of the business environment] (Thesis abstract for Dr. Sc. (Econ.)). NAN Ukrainy. In-t ek-ky prom.-sti. D. [in Ukrainian].
7. Sokolova, L.V. (2004). *Teoriia i praktyka adaptatsii pidpriemstv do minlyvoho biznes-seredovyscha* [The theory and practice of adapting enterprises to a changing business environment]. Kharkiv: KhNURE. [in Ukrainian].

8. Strutynska, I., Kozbur, H., Dmytrotsa, L., Bodnarchuk, I., Hlado, O. (2019). Small and Medium Business Structures Clustering Method Based on Their Digital Maturity. *IEEE International Scientific-Practical Conference Problems of Infocommunications, Science and Technology (PIC S&T)*, Kyiv, Ukraine. 278-282. [in English].
9. Budnik M.M., (2002). *Adaptatsiia promyslovykh pidpriemstv do rynkovykh umov hospodariuvannia* [Adaptation of industrial enterprises to market conditions of management] (Thesis abstract for Cand. Sc. (Econ.)). Kharkivskyi derzh. ekonomichniy un-t. Kh. [in Ukrainian].
10. Krysko Zh.L., (2009). Adaptatsiia pidpriemstva do zmin zovnishnoho seredovyscha cherez mekhanizm restrukturyzatsii [Adaptation of the enterprise to the external environment through the mechanism of restructuring]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk [Galician Economic Bulletin]*. No. 2. 38-42. [in Ukrainian].
11. Kolodina O.M., (2010). Ekonomichniy zmist adaptatsii pidpriemstva [Economic content of enterprise adaptation]. *Visnyk Sumskoho derzhavnogo universytetu. Serii Ekonomika [Visnyk of Sumy State University. Economy series]*. No. 1. 200-210. [in Ukrainian].
12. Orlova K., (2013). Orhanizatsiino-ekonomichni zasady adaptatsii pidpriemstv dobuвної promyslovosti do zovnishnoho seredovyscha [Organizational-economic basis of extractive industry enterprises adaptation to the external environment]. *Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava [Socio-Economic Problems and the State]*. Vol. 8, No. 1. 181-189. [in Ukrainian].
13. The Official site of the State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from <http://ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
14. Panukhnyk, O.V., Holych, N.V., (2020). Vykorystannia adaptivnoho modeliuvannia stratehii rozvytku pidpriemstv maloho biznesu v umovakh detsentralizatsii [Strategies for development of small business enterprises

in the conditions of decentralization]. *Chasopys ekonomichnykh reform [Time Description of Economic Reforms]*. No. 3 (39).17-28. [in Ukrainian].

Citation: N. Holych (2020). ANALYTICAL BASIS FOR THE DEVELOPMENT OF ADAPTIVE STRATEGIES FOR THE DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESS ENTERPRISES. New York. TK Menganom LLC. Innovative Solutions in Modern Science. 7(43). doi: 10.26886/2414-634X.7(43)2020.10

Copyright: N. Holych ©. 2020. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

DOI 10.26886/2414-634X.7(43)2020.11

UDC: 656.07

**METHODICAL TOOLS FOR EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF
TRANSPORT AND LOGISTICS SERVICES MANAGEMENT OF AN
INDUSTRIAL ENTERPRISE**

B. Kernychniy, Postgraduate student

<https://orcid.org/0000-0003-0580-9848>

e-mail:bohdan5487@gmail.com

S. Radynskiy, Ph.D., Associate Professor

<https://orcid.org/0000-0002-5457-0143>

e-mail:srv2011@ukr.net

Ternopil Ivan Puluj National Technical University, Ukraine, Ternopil

The article analyses the factors influencing the efficiency of transport and logistics management of the industrial enterprise, which activates the need to determine the methodological tools for evaluating the effectiveness of transport and logistics services. The purpose of the article is to analytically determine the methodological tools and justify its effectiveness in managing the transport and logistics system of the enterprise that will optimize the costs of transportation, warehousing and

distribution in terms of growth of production and sales, optimization of inventories, stimulating and positive financial results of the industrial enterprise. The general theoretical and applied principles of using the tools for evaluating the effectiveness of transport and logistics services that will stimulate competitiveness and provide additional competitive advantages to the industrial enterprise are defined and formulated. Our proposed evaluation method is based on the definition of integral parameters with the calculation of the formula of the geometric mean simple. The integrated indicators obtained as a result of the calculations can be used to identify the logistics potential and assess the effectiveness of management of transport and logistics services of an industrial enterprise.

Key words: management, transport and logistics service, industrial enterprise, logistics, service

Керничний Б. Я.; кандидат економічних наук, доцент, Радинський С. В., Методичний інструментарій оцінювання ефективності управління транспортно-логістичним обслуговуванням промислового підприємства / Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна, Тернопіль.

У статті проаналізовано критерії, які впливають на ефективність управління транспортно-логістичною системою промислового підприємства що активізує необхідність визначення методичного інструментарію оцінювання ефективності транспортно-логістичним обслуговуванням. Метою статті є аналітичне визначення методичного інструментарію та обґрунтування його ефективності на управління транспортно-логістичною системою підприємства, що дасть можливість оптимізувати витрати транспортування, складування та

розподілу в аспекті забезпечення зростання виробничо-збутової діяльності, оптимізації складських запасів, стимулювання зростання вантажопотоку, а в узагальненні досягнення мети та позитивних фінансових результатів діяльності промислового підприємства. Визначено і сформульовано загальні теоретико-прикладні засади використання методичного інструментарію оцінювання ефективності транспортно-логістичним обслуговуванням, що стимулюватиме конкурентоспроможність та надасть додаткові конкурентні переваги промислового підприємству. Запропонована нами методика оцінювання базується на визначенню ключових показників логістичного потенціалу та ефективності транспортно-логістичного обслуговування з обчисленням формули середньої геометричної простої. Отримані в результаті здійснених розрахунків інтегральні показники можуть бути використані для ідентифікації логістичного потенціалу та оцінки ефективності управління транспортно-логістичним обслуговуванням промислового підприємства.

Ключові слова: управління, транспортно-логістичне обслуговування, промислове підприємство, логістика, обслуговування.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку підприємництва визначають необхідність формування нових систем, реалізації новітніх підходів та інноваційних рішень для утримання провідних позицій на ринку. Логістична концепція виступає практичною складовою, при цьому використання інструментарію оцінювання логістичних процесів дає можливість знизити або оптимізувати рівень витрат промислового підприємства, забезпечити зростання продуктивності виробничо-господарської діяльності,

удосконалити процес обслуговування споживачів, що дасть можливість, в цілому, стимулювати конкурентоспроможність та надати додаткові конкурентні переваги промислового підприємству. Все це актуалізує важливість дослідження інструментарію оцінювання ефективності управління транспортно-логістичним обслуговуванням промислових підприємств.

Формулювання мети статті та задач. Визначити та сформулювати загальні теоретико-прикладні засади використання методичного інструментарію в управлінні транспортно-логістичним обслуговуванням. аналіз основних результативних показників функціонування інструментарію.

Виклад основного матеріалу. Ретроспективний аналіз дослідження дефініції «ефективність управління», «ефективність управління транспортно-логістичною системою промислового підприємства», «ефективність управління транспортно-логістичним обслуговуванням промислового підприємства» дають можливість визначити те, що ефективність управління підприємством - це показник, що характеризується співвідношенням результатів діяльності організації і витрат на здійснення управлінських функцій [7, с.26]; це зв'язок між досягнутим результатом і використаними ресурсами [8, с.42]; це комплексна оцінка кінцевих результатів використання трудових, матеріальних, інформаційних та фінансових ресурсів підприємства у виробництві товарів та наданні послуг за певний термін [9, с.36]; це результативність діяльності конкретної системи управління, яка характеризується показниками, що належать до об'єкта управління у вигляді техніко-економічних результатів виробництва та до суб'єкта управління: фінансові витрати на утримання керуючої системи, затрати часу на виконання певних операцій і всього процесу управління [10, с.95].

На наш погляд, ефективність управління транспортно-логістичною системою промислового підприємства можна визначити, як найбільш ефективні управлінські рішення в аспекті побудови раціональної транспортно-логістичної системи, що дасть можливість оптимізувати витрати транспортування, складування та розподілу в аспекті забезпечення зростання виробничо-збутової діяльності, оптимізації складських запасів, стимулювання зростання вантажопотоку, а в узагальненні досягнення мети та позитивних фінансових результатів діяльності промислового підприємства.

Ефективність управління транспортно-логістичною системою промислового підприємства ($E_{млс}$) є функцією чинників, що об'єднані в окремі групи, представлені формалізовано у 1:

$$E_{млс} = f(\Phi_{пр}, \Phi_{ноб}), \quad (1)$$

де $\Phi_{пр}, \Phi_{ноб}$ – групи чинників відповідно прямого (сформована ринкова інфраструктура, кон'юнктура ринку, невизначеність зовнішнього та внутрішнього середовища, відстань до транспортних вузлів, сформовано транспортна інфраструктура, сформована карта шляхів, оптові та роздрібні торгові посередники) та побічного впливу (часовий лаг, котрий безпосередньо впливає на життєвий цикл як самого підприємства так і на його товарів, а також має безпосередній вплив на реалізацію інвестиційних проектів; екологічний чинник – безпосередньо є результатом техногенного навантаження і має безпосередній вплив на навколишнє середовище діяльності підприємства).

Досліджуючи методичний інструментарій оцінювання ефективності управління транспортно-логістичним обслуговуванням промислового підприємства визначимо інформаційну базу для здійснення подальшого аналізу. Основою для аналізу транспортно-логістичних активів та фінансових результатів діяльності, в тому числі

і рівня транспортно-логістичного обслуговування, є фінансова звітність промислового підприємства, зокрема для великих підприємств використовуються дані форм №1 «Звіт про фінансовий стан», №2 «Звіт про сукупний дохід», а для малих підприємств – форми №1-м «Баланс», №2-м «Звіт про фінансові результати».

Ефективне управління транспортно-логістичною системою промислового підприємства базується на особливостях використання транспортно-логістичного потенціалу, який можна інтерпретувати, як сукупність різноманітних видів ресурсів та наявних можливостей промислового підприємства, які не є задіяними в повному обсязі і для яких існує об'єктивна можливість їхнього використання в повній мірі в найближчому періоді часу.

Визначення наукового потенціалу прямо корелюється із ефективністю управління транспортно-логістичним обслуговуванням промислового підприємства, оскільки безпосередньо логістичний потенціал виступає основою ефективного управління, адже без наявних фінансових можливостей, достатньо кваліфікованого персоналу задіяного у сфері логістики, наявних матеріальних, інформаційних ресурсів не можливо реалізувати ефективні логістичні рішення та побудувати ефективну транспортно-логістичну систему промислового підприємства.

В аспекті зазначеного необхідним є дослідження та подальше аналізування логістичного потенціалу промислових підприємств, що дасть можливість співставити наявний логістичний потенціал та ефективне його використання, лише тоді можна зрозуміти дієвість управління транспортно-логістичною системою промислового підприємства.

Аналізуючи наукові підходи, щодо методичного інструментарію оцінювання логістичного потенціалу промислового підприємства,

необхідність відмітити наявність двох підходів до оцінки логістичного потенціалу, перший із них будується на системі показників оцінювання логістичного потенціалу, а інший – формується на основі розрахунку інтегрального показника, що дає узагальнюючу інформацію про стан та динаміку логістичного потенціалу підприємства.

На наш погляд, саме розрахунок інтегрального показника в оцінюванні логістичного потенціалу дає повну інформацію особливості наявного логістичного потенціалу підприємства. Відповідно логістичний потенціал з однієї сторони акцентує увагу на використанні ресурсів (методичних, матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних), а з іншого – є важливою інтегральною величиною ресурсного забезпечення підприємства.

Досліджуючи перший підхід (оцінка показників, котрі якісно характеризують логістичний потенціал) в оцінюванні логістичного потенціалу, необхідно відмітити наявність наступних показників [13, с.44-51]:

-співвідношення вхідних і вихідних матеріальних потоків

$$K_1 = ДЗ/КЗ \quad (2)$$

ДЗ – дебіторська заборгованість підприємства; КЗ – кредиторська заборгованість;

-співвідношення вхідних і вихідних односторонніх фінансових потоків

$$K_2 = АП/АВ \quad (3)$$

АП – аванси платежів, отриманих за ринковими угодами; АВ – аванси, видані за виконані роботи та послуги;

-співвідношення односторонніх потоків на вході у систему

$$K_3 = КЗ/АВ \quad (4)$$

КЗ – кредиторська заборгованість; АВ – аванси, видані за виконані роботи та послуги;

-співвідношення односторонніх потоків на виході системи

$$K_4 = ДЗ/АП \quad (5)$$

ДЗ – дебіторська заборгованість підприємства; АП – аванси платежів, отриманих за ринковими угодами;

-показник продуктивності власного капіталу підприємства

$$K_5 = ВК/ЗК \quad (6)$$

ВК – власний капітал; ЗК – залучений капітал;

-продуктивність (віддача) логістичних витрат

$$K_6 = ОР/ЗЛ \quad (7)$$

ОР – об'єм реалізованої продукції; ЗЛ – величина логістичних витрат підприємства;

-рівень логістичних витрат у собівартості продукції

$$K_7 = ЗЛ/СП \quad (8)$$

ЗЛ – величина логістичних витрат підприємства; СП – собівартість продукції;

-показник, який характеризує величину логістичних витрат, які припадають на 1 грн реалізованої продукції.

$$K_8 = ЗЛ/ОР \quad (9)$$

ЗЛ – величина логістичних витрат підприємства; ОР – об'єм реалізованої продукції.

Запропонований методичний інструментарій має формалізований підхід до аналізувати рівня сформованої логістичної системи через систему запропонованих показників, проте не дає повноцінного уявлення про стан логістичної системи в ієрархії рівнів розвитку логістичної системи, що можливо визначити лише використовуючи методичний інструментарій із визначенням інтегрального показника.

Здійснивши аналіз наукової періодики [2, 4, 6, 11-13] необхідно відмітити широкий методичний інструментарій аналізування

ефективності побудови та функціонування логістичних систем, реалізації транспортно-логістичних процесів та формування і використання логістичних витрат промислових підприємств. Зокрема, спеціалісти розробили загальну схему оцінки транспортно-логістичних процесів промислових підприємств, при цьому послідовність оцінки виглядає наступним чином (рис.1).

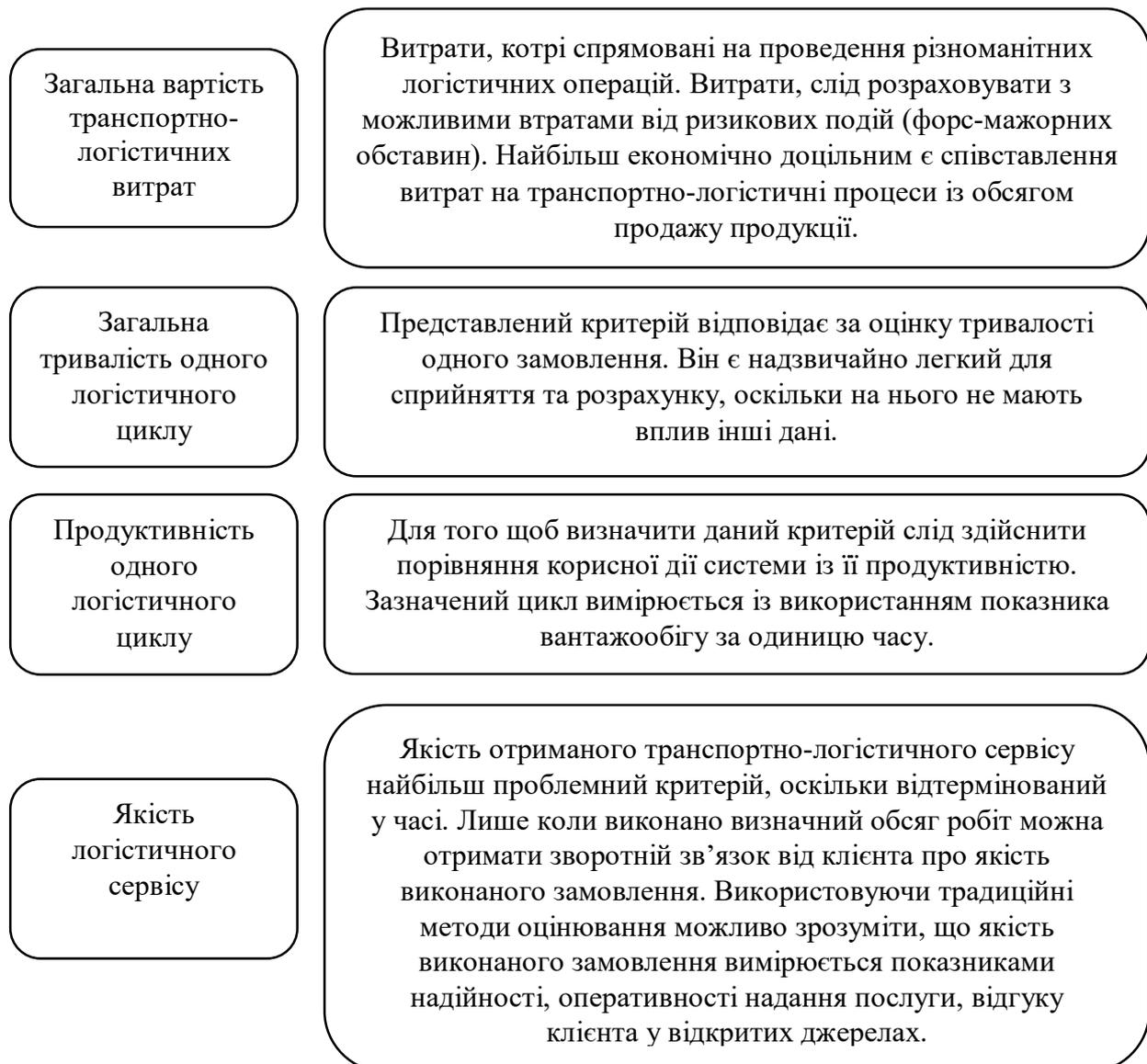

Рис.1. Основні критерії ефективності транспортно-логістичного обслуговування промислових підприємств складено на основі [1]

Дані рисунку 1 засвідчують, що до основних критеріїв ефективності реалізації транспортно-логістичного обслуговування

промислового підприємства слід віднести – загальну вартість витрат на транспортно-логістичні процеси, загальна тривалість одного повного логістичного циклу, продуктивність здійснення одного логістичного циклу та якість надання логістичного сервісу.

Таким чином ефективність транспортно-логістичного обслуговування промислового підприємства базується на використанні вищезазначених критеріїв оцінки та передбачає повне виконання всіх транспортних та логістичних зобов'язань промислового підприємства у відповідності до укладених договорів транспортування (постачання) товарів (послуг).

Досліджуючи підходи науковців, щодо критеріїв ефективності транспортно-логістичних процесів на промисловому підприємстві, слід відмітити різнобічність наукових думок, а саме:

- мінімальні витрати на транспортування, заданий час транзиту (доставки вантажу); максимальна надійність і безпека; мінімальні витрати (збиток), пов'язані із запасами в дорозі; потужність і доступність виду транспорту [2];

- розмір витрат (загальний обсяг, грошова сума на одиницю виробництва або реалізації продукції, оптимізація стану та структури логістичних витрат), задоволення споживачів якістю транспортно-логістичного обслуговування (аналізується довжина функціонального циклу, рівень досконалості виконання замовлення, здатність швидко реагувати на запити споживачів, витрати на гарантійне та постгарантійне обслуговування, час реакції на запити споживачів); час (швидка реакція на запити та потреби споживачів транспортно-логістичного обслуговування, а саме тривалість виробничого циклу, тривалість внесення відповідних корегувань в оперативні плани; тривалість виконання виробничого плану та ступінь дотримання календарних планів випуску продукції); активи (ефективність

використання основного та оборотного капіталу, при цьому ключовими показниками використання активів є залежування запасів, завантаження виробничих потужностей, точність прогнозів) [4, с.266];

-локальні критерії ефективності (застосовують, якщо порівнювані варіанти перевезень відрізняються за одним, окремо взятим показником); комплексні критерії ефективності (застосовують тоді, коли заходи, що проводяться, одночасно змінюють декілька характеристик транспортного процесу) [6, с.7].

На наш погляд, критерії слугують основою основних акцентів оцінки ефективності використання транспортно-логістичного потенціалу промислового підприємства. У відповідності до критеріїв оцінки здійснюється групування основних показників оцінювання ефективності реалізації транспортно-логістичного обслуговування промислового підприємства.

Таблиця 1

Показники оцінки ефективності транспортно-логістичного обслуговування промислового підприємства

Основні показники	Формула розрахунку	Складові елементи	Економічний зміст показника
1. Показники прибутковості транспортно-логістичного обслуговування			
Чистий прибуток підприємства	ЧП	ЧП – чистий прибуток підприємства	Узагальнюючий показник функціонування підприємства
Рентабельність транспортно-логістичного обслуговування	$R_{ТЛО} = \frac{ВП}{В_{ТЛО}} \times 100\%$	ВП-валовий прибуток, $В_{ТЛО}$ – розмір витрат на транспортно-логістичне обслуговування	Відображає рівень ефективності витрат на транспортно-логістичне обслуговування
Рентабельність інвестицій у транспортно-логістичну інфраструктуру	$R_{ТЛО} = \frac{ВП}{I_{ТЛО}} \times 100\%$	ВП-валовий прибуток, $I_{ТЛО}$ – розмір інвестицій у розвиток транспортно-	Відображає ефективність інвестування у розвиток транспортно-

		логістичної структури підприємства	логістичної інфраструктури підприємства
Рентабельність каналів реалізації продукції	$R_{\text{РП}} = \frac{\text{ВП}}{\text{ВРП}} \times 100\%$	ВП – валовий прибуток; ВРП – витрати на реалізацію продукції	Відображає прибутковість підприємства в цілому та транспортно-логістичної системи зокрема
Рентабельність господарської діяльності	$R_{\text{ГД}} = \frac{\text{ЧП}}{\text{ОВ}} \times 100\%$	ЧП – чистий прибуток, ОВ – операційні витрати.	Відносний показник, що характеризує ефективність господарських рішень
2. Показники витратомісткості транспортно-логістичного обслуговування			
Витрати на транспортно-логістичні операції підприємства	$V_{\text{ТЛО}}$	$V_{\text{ТЛО}}$ – розмір витрат на транспортно-логістичні операції	Кількісний показник, що відображає витрати на транспортно-логістичні операції
Основні показники	Формула розрахунку	Складові елементи	Економічний зміст показника
Розмір витрат на утримання транспортних засобів	$V_{\text{УТЗ}}$	$V_{\text{УТЗ}}$ – розмір витрат на утримання транспортних засобів	Кількісний показник, що відображає витрати на утримання транспортних засобів
Частка транспортно-логістичних витрат в структурі загальних витрат	$Ч_{\text{ТЛВ}} = \frac{\text{ТЛВ}}{\text{ЗВ}}$	ТЛВ-транспортно-логістичні витрати підприємства; ЗВ – загальний обсяг витрат.	Відображає питому вагу витрат на транспортно-логістичне обслуговування підприємства
Темп зростання транспортно-логістичних витрат підприємства	$\Delta \text{ТЛВ} == \text{ТЛВ}_1 - \text{ТЛВ}_0$	ТЛВ_1 -розмір транспортно-логістичних витрат у звітному році; ТЛВ_0 – у попередньому періоді	Динаміка зміни транспортно-логістичних витрат за період
3. Показники продуктивності праці персоналу зайнятого у сфері транспортно-логістичного обслуговування			

Продуктивність використання транспортних засобів	$ПТЗ = \frac{T \times q \times k}{\frac{2l}{V} + t}$	Т – тривалість зміни (8 год), q – вантажопідйомність автомобіля, т; k – коефіцієнт використання автотранспорту за зміну, L - середня дальність перевезення вантажу, км; V – середня швидкість руху, км/год; t – час простою транспорту під навантаженням та розвантаженням	Показник відображає ефективність використання транспортного парку
Кількість розвантажень / відвантажень на одного працівника відділу логістики	$K_{р/в \text{ на 1 прац.}} = \frac{K_{р/в}}{Ч_{в.л.}}$	$K_{р/в}$ – показник чисельності розвантажень/ відвантажень, $Ч_{в.л.}$ – чисельність персоналу зайнятих у транспортно-логістичних процесах	Відображення продуктивності роботи відділу логістики в контексті здійснення операцій розвантаження та відвантаження
Основні показники	Формула розрахунку	Складові елементи	Економічний зміст показника
Кількість скомплектованих замовлень на одного працівника відділу логістики	$K_{с.з. \text{ на 1 прац.}} = \frac{K_{с.з.}}{Ч_{в.л.}}$	$K_{с.з.}$ – кількість скомплектованих замовлень; $Ч_{в.л.}$ – чисельність персоналу зайнятих у транспортно-логістичних процесах	Відображення продуктивності роботи відділу логістики в контексті здійснення операцій комплектування замовлень
4. Показники ефективності використання транспортно-логістичних активів підприємства			
Вартість транспортних засобів	ВТЗ	ВТЗ – загальна вартість транспортного парку	Відображає вартість транспортних засобів підприємства
Чистий прибуток на 1 км. транспортних перевезень вантажів	$ПчТП = \frac{ЧП}{ЗДП}$	ЧП – чистий прибуток; ЗДП – загальна дальність перевезення.	Відображає ефективність транспортування вантажів

Надійність постачання	$НП = \frac{КВ}{ЗКЗ} \times 100\%$	КВ- кількість вчасно виконаних замовлень; ЗКЗ – загальна кількість замовлень	Важливий показник в роботі із клієнтами підприємства відображає вчасність постачання товарів
Завантаженість транспортних потужностей	$ЗТП = \frac{\PhiЗ}{НЗ} \times 100\%$	ФЗ – фактичне завантаження; НЗ – нормативне завантаження.	Відображає ефективність та завантаженість транспортних засобів підприємства
Коефіцієнт використання транспортного парку	$К_{ВТП} = \frac{\PhiВ}{ЗК}$	ФВ- фактичне використання транспортного парку; ЗК-загальна кількість транспортних засобів	Є одним із якісних показників і свідчить про ефективність роботи транспортного парку підприємства
5. Показники оцінки інвестиційних проектів вкладання коштів у транспортно-логістичну інфраструктуру (в разі наявності інвестиційних проектів розвитку)			
Основні показники	Формула розрахунку	Складові елементи	Економічний зміст показника
Чиста теперішня вартість проекту	$NPV = \frac{CF_1}{(1+i)^1} + \frac{CF_2}{(1+i)^2}$	де CF_t - грошові потоки по періодам t ; I_0 - початкові капіталовкладення; t - відповідний період проекту (1,2,3...n); n - період реалізації проекту; i - ставка дисконту.	Характеризує перевищення дисконтованих доходів над витратами та змінюється в залежності від значення відсоткової ставки (i), яка використовується для врахування фактору часу
Індекс прибутковості проекту	$PI = \sum_{t=1}^n \frac{CF_t}{(1+i)^t} / I_0$	де CF_t - грошові потоки по періодам t ; n - період реалізації проекту; I_0 – початкові інвестиції; i - ставка дисконту.	Характеризує дохід отриманий інвестором на одну умовну грошову одиницю

Внутрішня норма прибутковості проекту	$\sum_{t=0}^n \frac{CF_t}{(1+IRR)^t} = 0$	де CF_t - грошові потоки по періодам t ; IRR –внутрішня норма рентабельності; n - період реалізації проекту; i - ставка дисконту.	Характеризує розмір доходу на капітал, при якому настає межа ефективності інвестиції, тобто інвестиція є мінімально вигідною
	$IRR == i_1 + \frac{NPV_1(i_2 - i_1)}{NPV_1 + NPV_2 }$	NPV_1 –чиста теперішня вартість проекту за період; i – ставка дисконту.	
Дисконтований термін окупності проекту	$DPP == t + \frac{ \sum_{t=0}^n CF_t }{\sum_{t=0}^n CF_t / (1+i)^t}$	де CF_t - грошові потоки по періодам t ; n - період реалізації проекту; i – ставка дисконту.	Характеризує час, необхідний для компенсації інвестованого капіталу за рахунок отримуваних доходів

Примітка: згруповано та запропоновано автором на основі [2, 4, 6, 11-13]

Представлені результати наукового дослідження дозволяють сформулювати власну систему показників якісної оцінки ефективності формування та використання транспортно-логістичної системи підприємства. На наш погляд, досліджувані показники слід згрупувати у п'ять груп – показники прибутковості, витратомісткості, продуктивності персоналу, ефективність використання транспортно-логістичних активів, оцінка інвестиційних проектів.

Результати дослідження засвідчують наявність широкої гами економічних показників, котрі якісно характеризують ефективність транспортно-логістичного обслуговування промислового підприємства. На наш погляд, виділення та групування представлених показників дає ряд можливостей, зокрема:

– проаналізувати всі аспекти функціонування підприємства з позиції прибутковості, витратомісткості, ефективності використання трудового потенціалу, наявних транспортно-логістичних активів та

реалізації інвестиційних проектів оновлення транспортно-логістичного потенціалу;

– визначити проблемні аспекти формування та функціонування транспортно-логістичної промислового підприємства і подати суттєві пропозиції покращення його логістичної діяльності;

– узагальнити перспективні напрями розвитку транспортно-логістичної системи та активізувати транспортно-логістичне обслуговування на промисловому підприємстві.

За результатами розгляду методичного інструментарію запропоновано матрицю попарної залежності рівня логістичного потенціалу підприємства до ефективності використання системи транспортно-логістичного обслуговування на промисловому підприємстві (таблиця 2).

Таблиця 2

Матриця залежності наявного логістичного потенціалу і його впливу на ефективність транспортно-логістичного обслуговування промислового підприємства

Ефективність використання системи транспортно-логістичного обслуговування	Рівень логістичного потенціалу			
	Низький D [0 – 0,4]	Середній C [0,4 – 0,6]	Високий B [0,6 – 0,8]	Дуже високий A [0,8 - 1]
Низька D [0 – 0,4]	DD	CD	BD	AD
Середня C [0,4 – 0,6]	CD	CC	BC	AC
Висока B [0,6 – 0,8]	BD	CB	BB	AB
Дуже висока A [0,8 - 1]	AD	CA	BA	AA

Запропонована матриця визначає залежність впливу логістичного потенціалу на ефективність транспортно-логістичного обслуговування промислового підприємства, при чому існують різноманітні варіанти використання логістичного потенціалу, зокрема:

– при наявному логістичному потенціалі його повноцінне та ефективне використання впливає на ефективність транспортно-

логістичного обслуговування промислового підприємства. В даному контексті, слід приймати управлінські рішення покращення логістичного потенціалу та транспортно-логістичної інфраструктури підприємства і подальше вдосконалення транспортно-логістичної діяльності;

– при наявному та достатньому логістичному потенціалу можливий варіант його неповноцінного використання, що впливає на низьку ефективність реалізації транспортно-логістичного обслуговування підприємства. В даному контексті, важливим є визначення основних проблем його якісного використання та подальше коригування управлінських рішень;

– при незначному наявному логістичному потенціалі можливе його найбільш оптимальне використання, що впливає на ефективність побудови та використання транспортно-логістичної системи підприємства, що є великою перевагою підприємства і дає можливості в подальшому нарощувати як логістичний потенціал так і ефективність його використання.

В узагальненні запропонуємо схематичне представлення методики оцінки оцінювання ефективності управління транспортно-логістичним обслуговуванням промислового підприємства (рис. 2). Відповідно представленої методики нами визначено ряд етапів, аналізуючи які промислове підприємство може визначити наявні фінансово – економічні можливості функціонування та розвитку, рівень логістичного потенціалу (інтегральна оцінка), проаналізувати ефективність системи транспортно-логістичного обслуговування на підприємстві, дати узагальнюючу оцінку співмірності «логістичний потенціал-ефективність».

На першому етапі пропонується здійснити збір інформації про особливості побудови системи транспортно-логістичного обслуговування, використовуючи показники фінансової звітності,

інформації про стан логістичних активів, основних показників логістичної системи, активність транспортного парку.

На другому етапі на основі системи показників оцінки логістичного потенціалу підприємства здійснити інтегральну оцінку логістичного потенціалу (визначити його сильні та слабкі сторони). За результатами оцінки представити інтегральний показник та з'ясувати клас логістичного потенціалу промислового підприємства.

На третьому етапі, на основі п'яти груп показників (прибутковості, витратомісткості, продуктивності персоналу, ефективність використання транспортно-логістичних активів, оцінка інвестиційних проектів) оцінити ефективність системи транспортно-логістичного обслуговування промислового підприємства.

За результатами оцінки подано інтегральний показник ефективності використання системи транспортно-логістичного обслуговування промислового підприємства.

Заключний етап методики оцінки - побудова узагальнюючої матриці залежності наявного логістичного потенціалу і його впливу на ефективність транспортно-логістичного обслуговування промислового підприємства. Визначення критичних меж та характеристик, які притаманні сегменту матриці.

Висновки. Запропонована нами методика оцінювання базується на визначенню інтегральних параметрів з обчисленням формули середньої геометричної простої. Отримані в результаті здійснених розрахунків інтегральні показники можуть бути використані для ідентифікації логістичного потенціалу та оцінки ефективності управління транспортно-логістичним обслуговуванням промислового підприємства.

В цілому, слід відмітити широкий інструментарій оцінювання ефективності управління транспортно-логістичним обслуговування

промислового підприємства, використання якого дає можливість комплексно дослідити усі аспекти використання логістичних ресурсів та логістичного потенціалу. Нами запропоновано використовувати комплексну оцінку логістичного потенціалу та ефективності

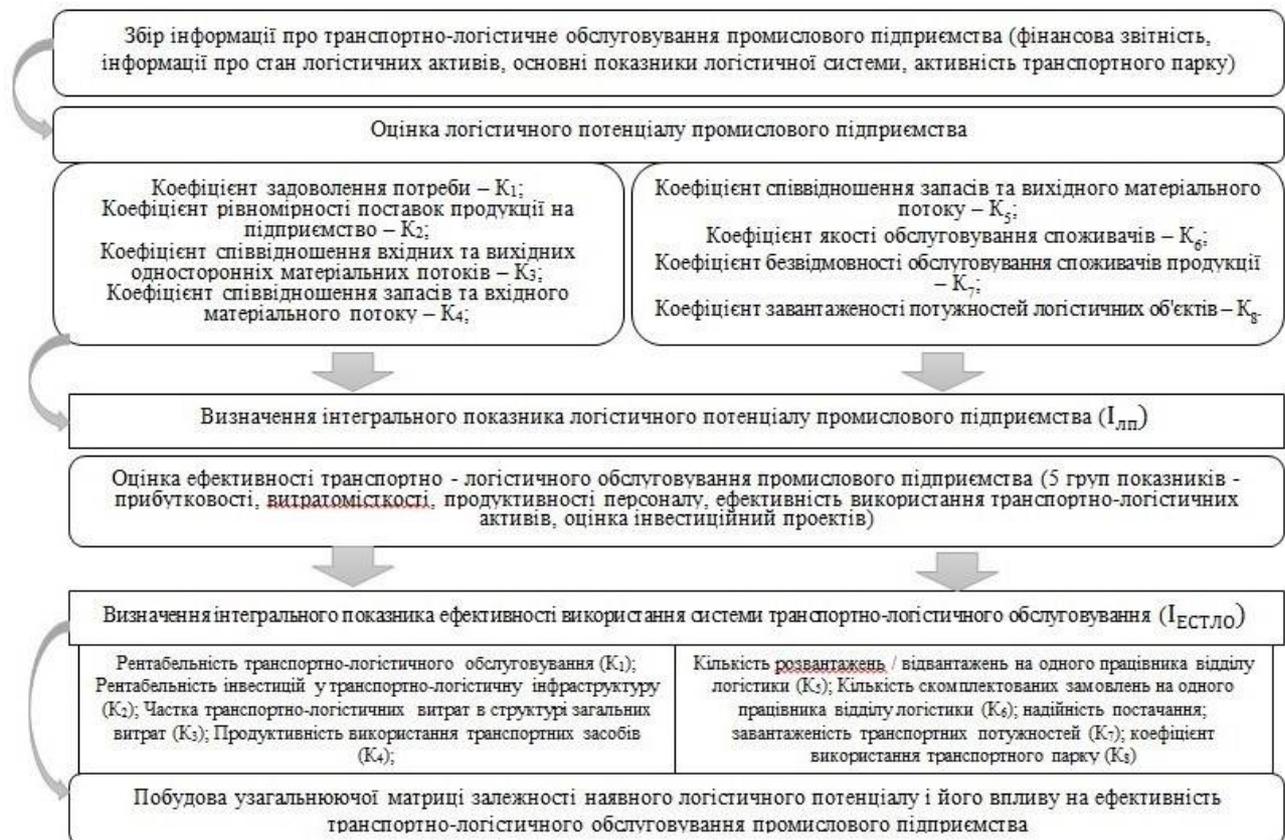

Рис. 2. Схематичне представлення методики оцінки ефективності управління транспортно-логістичним обслуговуванням промислового підприємства [самостійна розробка автора]

управління, котра базується на узагальненні інтегральних показників та визначення впливу наявного логістичного потенціалу на ефективність транспортно-логістичного обслуговування.

Література:

1. Волошина, Н. А. (2005). Обґрунтування критерію ефективності функціонування автомобільного транспорту у логістичній системі.

Вісник Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, 28, 60-62.

2. Нагорний, Є.В., Шраменко, Н.Ю. (2010). Аналіз критеріїв ефективності функціонування логістичних систем при доставці вантажів. *Наукові нотатки*, 28, 353-357.

3. Бажан, Л.І. (2012). *Формування підходу до інтелектуалізації моделювання транспортно-логістичної системи*. Екон.-мат. моделювання соц.-екон. систем: Зб. наук. пр. К.: МННЦІТС НАН та МОН України, . 17, 23-37.

4. Чернописька, Н.В. (2015). Методичні підходи до оцінювання логістичної діяльності підприємства. *Вісник НУ «Львівська політехніка»*, 608, 265-271.

5. Калініченко, Л.Л. (2015). Логістичний підхід до вибору виду транспортування вантажів. *Економіка: реалії часу*, 2, 269 – 274.

6. Аулін, В. В., Голуб, Д. В., Біліченко, В. В., Замуренко, А. С. (2020) Формування показників оцінки ефективності транспортного процесу перевезень. *Вісник машинобудування та транспорту*, 1(11), 5-10.

7. Завадський, Й.С. (1997). *Менеджмент*. К.: УФІМБ, . 543.

8. Шокина, Л.И. (2009). *Оценка качества менеджмента компаний: учебное пособие*. М.: КНОРУС, . 344 с.

9. Павленко, И.Г. (2006). *Подходы к определению экономической сущности понятия «эффективность»*. Экономика и управление, 1, 35-38.

10. Тихомирова, А.В. (1984). *Оценка эффективности управления производством*. М.: Экономика, . 104.

11. Тюріна, Н.М., Гой, І.В., Бабій, І.В. (2015). *Логістика* : навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, . 392 .

12. Алькема, В.Г., Кириченко, О.С (2016). *Економічна безпека суб'єктів логістичної діяльності*, Навчальний посібник. К.: ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»,. 350.

13. Стаханов, Н. В., Тамбовцев, С. Н. (2000) *Промислова логістика*: нав. посіб. М.: Вид-тво «ПРИОР»,. 96 .

14. Шандрівська, О. Є., Кузяк, В. В., Хтей, Н. І. (2014) *Логістичний менеджмент*. Навчально-методичний посібник. Львів: Видавництво Львівської політехніки,. 196 .

References:

1. Voloshina, N.A. (2005). Obgruntuvannia kryteriiu efektyvnosti funktsionuvannia avtomobilnoho transportu u lohistrychnii systemi [Substantiation of the criterion of efficiency of motor transport functioning in the logistics system]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho avtomobilno-dorozhnoho universytetu* [Bulletin of the Kharkiv National Automobile and Road University], no 28, 60-62. [in Ukrainian].

2. Nagorny, E.V., Shramenko, N.Y. (2010). Analiz kryteriiv efektyvnosti funktsionuvannia lohistrychnykh system pry dostavtsi vantazhiv [Analysis of criteria for the effectiveness of logistics systems in the delivery of goods]. *Naukovi notatky* [Scientific notes], 28, 353-357. [in Ukrainian].

3. Bazhan, L.I. (2012) *Formuvannia pidkhodu do intelektualizatsii modeliuвання transportno-lohistrychnoi systemy* [Formation of the approach to intellectualization of modeling of transport and logistics system]. *Ekon.-mat. modeliuвання sots.-ekon. system: Zb. nauk* [Econ.-mat. modeling of social and economic systems: Coll. Science]., 17, 23-37. [in Ukrainian].

4. Chornopyska, N.V. (2015) *Metodychni pidkhody do otsiniuvannia lohistrychnoi diialnosti pidpriemstva* [Methodical approaches to the evaluation of logistics activities of the enterprise] *Visnyk NU «Lvivska*

- politekhnik*» [Bulletin of Lviv Polytechnic National University], 608, 265-271. [in Ukrainian].
5. Kalinichenko, L.L. (2015) *Lohistychnyi pidkhid do vyboru vydu transportuvannia vantazhiv* [Logistic approach to the choice of type of cargo transportation] *Ekonomika: realii chasu* [Economy: the realities of time], 2, 269- 274. [in Ukrainian].
6. Aulin, V.V., Golub, D.V., Bilichenko, V.V., Zamurenko, A.S. (2020) *Formuvannia pokaznykiv otsinky efektyvnosti transportnoho protsesu perevezen.* [Formation of indicators for assessing the efficiency of the transport process]. *Visnyk mashynobuduvannia ta transportu* [Bulletin of Mechanical Engineering and Transport], 1 (11), 5-10. [in Ukrainian].
7. Zavadsky, J.S. (1997) *Menedzhment.* [Management] UFIMB. [in Ukrainian].
8. Shokina, L.I. (2009) *Otsenka kachestva menedzhmenta kompanyi: uchebnoe posoby.* [Assessing the quality of company management: a textbook]. KNORUS. [in Russian].
9. Pavlenko, I.G. (2006) *Podhod k opredeleniyu ekonomicheskoi sushchnosti ponyatiya «effektyvnost».* [Approaches to defining the economic essence of the concept of "efficiency"]. *Economics and management.* [in Russian].
10. Tikhomirova, A.B. (1984) *Otsenka efektyvnosti upravleniya proyzvodstvom* [Evaluation of production management efficiency]. *Ekonomika* [in Russian].
11. Turina, N.M. Tyurina, I.V. Goy, I.V. (2015) *Lohistyka* [Logistics: [textbook. aid.]] Center for Educational Literature, [in Russian].
12. Alkema, V.G., Kirichenko, O.S. (2016) *Ekonomichna bezpeka subiektiv lohistrychnoi diialnosti,* [Economic security of logistics entities: a textbook.] "University of Economics and Law " KROK " [in Ukrainian].

13. Stakhanov, N.V., Tambovtsev, S.N. (2000) Promyslova lohistyka [Industrial logistics]. PRIOR Publishing House. [in Ukrainian].
14. Shandrivska, O.E., Kuzyak, V.V., Khtey, N.I. (2014) *Lohistychnyi menedzhment*. [Logistics management] Educational and methodical manual Polytechnic Publishing House. [in Ukrainian].

Citation: B. Kernychniy, S. Radynskiy (2020). METHODOLOGICAL TOOLS FOR EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF TRANSPORT AND LOGISTICS SERVICES MANAGEMENT OF AN INDUSTRIAL ENTERPRISE. New York. TK Meganom LLC. Innovative Solutions in Modern Science. 7(43). doi: 10.26886/2414-634X.7(43)2020.11

Copyright: B. Kernychniy, S. Radynskiy ©. 2020. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

V. MILITARY SCIENCES

DOI 10.26886/2414-634X.7(43)2020.12

UDC: 351.746.1:004 (477)

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPARATUS OF ORGANIZATION OF COUNTERDICTION TO DIVERSION AND INTELLIGENCE GROUPS IN THE AREA OF RESPONSIBILITY OF THE BORDER DETACHMENT

O. M. Vasylyshyn

<https://orcid.org/0000-0002-9700-5670>

e-mail: oleg311275@gmail.com

Bohdan Khmelnytskyi National Academy State Border Guard Service of
Ukraine, Khmelnytskyi, Ukraine

In this article, proposes the solution of the problem of choosing the rational composition of the elements of the order of the border detachment through the use of theoretical and methodological apparatus of

counteraction to sabotage and reconnaissance groups in the area of responsibility of the border detachment.

The direction of further research is to develop specific recommendations to the management of state border guards on the implementation of the software product in the activities of border units.

Keywords: sabotage - reconnaissance group, rational composition of the elements of official order, the object of critical infrastructure.

Василишин О. М., Теоретико-методичний апарат організації протидії диверсійно-розвідувальним групам в районі відповідальності прикордонного загону / Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, Україна

В роботі запропоновано вирішення завдання щодо вибору раціонального складу елементів службового порядку прикордонного загону за рахунок використання теоретико-методичного апарату організації протидії диверсійно-розвідувальним групам в районі відповідальності прикордонного загону.

Напрямок подальших наукових дослідженнях визначено розробку конкретних рекомендацій управлінню органів охорони державного кордону щодо впровадження програмного продукту в діяльність прикордонних підрозділів.

Ключові слова: диверсійно – розвідувальна група, раціональний склад елементів службового порядку, об'єкт критичної інфраструктури.

Вступ. Завданням диверсійно-розвідувальної групи противника є, як правило, ураження особливо важливих об'єктів військового та цивільного призначення з метою створення негативних зовнішніх умов, тощо. ДРГ - підрозділ спеціального призначення, що

використовується для розвідки і диверсій у тилу противника у воєнний і передвоєнний час з метою дезорганізації тилових установ, знищення або тимчасового виведення з ладу найважливіших промислових підприємств, військових об'єктів, транспорту, зв'язку, а також збору інформації про супротивника. Відноситься до невеликих підрозділів. Під час виконання поставленого завдання ДРГ діє приховано, здатна в гранично стислі терміни долати великі відстані. Невелика, як правило, чисельність групи підвищує її прихованість, маневреність і мобільність, що ускладнює заходи по її пошуку та ліквідації.

Загальна постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. У ході бойових дій диверсійна робота, в разі досягнення бажаного результату, здатна заподіяти шкоди супротивнику не менше, ніж бойові дії частин і з'єднань. Основними завданнями є:

- Виведення з ладу тилових установ, військових об'єктів противника;
 - Дезорганізація роботи транспорту та зв'язку супротивника;
 - Поширення паніки серед військ противника
- також знищення мирного населення;
- Збір розвідданих про пересування, дислокацію, озброєння і кількість військ противника, його військово-економічний потенціал, промислові об'єкти військового значення, транспортні комунікації і комунікації зв'язку.

У прикордонних районах протидія ДРГ, як правило, відноситься до компетенції ДПСУ. Вказане пов'язане з тим, що прикордонні підрозділи протидії добре знають особливості місцевості, що нівелює одну з ключових переваг ДРГ, а професійна підготовка військовослужбовців ДПСУ достатня для протидії ДРГ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор.

Проаналізувавши останні наукові дослідження і публікації зазначимо, що питання раціонального варіанту використання прикордонних підрозділів розглядалися у низці публікацій та піднімалися на форумах науковців різного рівня. Мейко О. В. [1] розробив методику, яка надає можливість прогнозувати ефективність дій та підбирати значення основних керованих параметрів раціонального варіанту застосування мобільних груп, а саме кількість і розміщення нарядів на місцевості, варіанти озброєння, рівень підготовки військовослужбовців, необхідний середній час для виконання завдань. Кириленко В. А. [2] досліджував питання щодо пошуку шляхів підвищення ефективності виконання завдань мобільними підрозділами регіональних управлінь. Лемешко В. В. [3], Братко А. В. [4] досліджували питання щодо застосування прикордонних підрозділів для виконання спеціальних завдань. Однак незважаючи на очевидність та актуальність зазначеного питання в науковій літературі та публікаціях не знайшло своє відображення питання розробки теоретико-методичного апарату організації протидії диверсійно-розвідувальним групам в районі відповідальності прикордонного загону.

Формулювання мети статті та завдань досліджень. Метою статті є обґрунтування теоретико-методичного апарату організації протидії диверсійно-розвідувальним групам в районі відповідальності прикордонного загону.

Виклад основного матеріалу статті. Виходячи із вище зазначеного об'єктами ураження ДРГ є об'єкти військового та цивільного використання ураження яких принесе відчутні втрати для

військово-економічного потенціалу держави. Тому до таких об'єктів доцільно віднести об'єкти критичної інфраструктури [5]. До об'єктів критичної інфраструктури можуть бути віднесені підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, які:

1) провадять діяльність та надають послуги в галузях енергетики, хімічної промисловості, транспорту, інформаційно-комунікаційних технологій, електронних комунікацій, у банківському та фінансовому секторах;

2) надають послуги у сферах життєзабезпечення населення, зокрема у сферах централізованого водопостачання, водовідведення, постачання електричної енергії і газу, виробництва продуктів харчування, сільського господарства, охорони здоров'я;

3) є комунальними, аварійними та рятувальними службами, службами екстреної допомоги населенню;

4) включені до переліку підприємств, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави;

5) є об'єктами потенційно небезпечних технологій і виробництв.

Виходячи із вище зазначеного логічно зробити висновок, що при організації протидії ДРГ прикордонними підрозділами необхідно визначити ті ОКІ, які мають потенційно більше значення для ДРГ. У такому випадку стає можливим розглянути питання щодо раціонального розподілу наявних прикордонних сил і засобів для організації заходів щодо протидії ДРГ на ділянці відповідальності прикордонного загону виходячи з гіпотези щодо потенційного значення ОКІ для ДРГ.

Наступним є припущення, яке ґрунтується на ретроспективному аналізі дій ДРГ, що групи ДРГ намагаються виконати свої завдання за найкоротший термін та непоміченими вийти на «свою» територію. Тобто ДРГ вибирається маршрут руху, який максимально забезпечить

умови реалізації щодо швидкості та прихованості переміщення до ОКІ та в зворотному напрямку.

В таких умовах прикордонні групи протидії необхідно розміщувати на ймовірних маршрутах руху ДРГ з урахуванням важливості ОКІ. Тобто стає можливим по-перше, визначити потенційну важливість ОКІ, по-друге, найбільш ймовірний маршрут руху ДРГ до ОКІ зі «своєї» території, по-третє, для виконання завдань щодо враження ОКІ група ДРГ повинна мати відповідний склад та обладнання (озброєння), що надає можливість сформувати ймовірну кількість людей, які входитимуть до складу групи ДРГ (як правило від 5 до 9 чоловік).

Виникає питання щодо визначення ймовірного місця перетину ДКУ групою ДРГ противника. Для визначення такої ділянки кордону доцільно провести попередній аналіз найбільш «зручних» місць для перетину кордону. Як правило таких місць буде доволі багато, але вони мають кінцеве значення. Потім від цієї кількості місць доцільно відкинути ті, які потенційно не виводять групу ДРГ на ймовірні маршрути руху до ОКІ. Зв'язавши місце перетину ДКУ та місце розміщення ОКІ стає можливим визначити ймовірно-необхідний час для переміщення ДРГ з урахуванням пори року, особливостей місцевості тощо.

Таким чином, ми маємо певну кількість вихідних даних для організації заходів щодо протидії групам ДРГ противника. Для підтвердження можливості практичної реалізації розробленого теоретико-методичного апарату формування раціонального складу елементів службового порядку для протидії ДРГ на ділянці відповідальності прикордонного загону, розглянемо логіку роботи розробленого програмного продукту.

Структурно програма складається з 5 вікон, в яких відбувається вибір об'єктів критичної інфраструктури (далі – ОКІ), визначення їх параметрів та місцеположення, точку входу диверсійно-розвідувальної групи та місце дислокації прикордонного підрозділу, а також розрахунок елементів службового порядку й визначення маршрутів руху, як групи противника, так і прикордонного наряду. Вікно 1 (рис. 1). На першому етапі здійснюється вибір ОКІ.

	ГЕОГРАФІЧНІ КООРДИНАТИ	КРИТИЧНІСТЬ ОКІ K1	ЗАХИЩЕНІСТЬ ОКІ K2	ВРАЗЛИВІСТЬ ОКІ K3	ВАГОВИЙ КОЕФІЦІЄНТ ОКІ Q	ОПИС ОКІ
Вхід ДРГ	51.922853, 25.511778					
ОБ'ЄКТ 1	51.893862, 25.512894	0,7	0,3	0,7	0,147	Відділення зв'язку Дольськ
ОБ'ЄКТ 2	51.890048, 25.509809	0,5	0,2	0,8	0,08	Храм ПЦУ Дольськ
ОБ'ЄКТ 3	51.935330, 25.547491	0,8	0,8	0,3	0,192	ППр через державний кордон "Дольськ"
ОБ'ЄКТ 4	51.841879, 25.476911	0,5	0,2	0,8	0,08	Храм УПЦ МП Любязь
ОБ'ЄКТ 5	51.842189, 25.470867	0,7	0,2	0,6	0,084	Відділення зв'язку Любязь
ОБ'ЄКТ 6						
ОБ'ЄКТ 7						
ОБ'ЄКТ 8						
ОБ'ЄКТ 9						
ОБ'ЄКТ 10						
ВПС	51.891344, 25.526359					

Рисунок 1 – Вікно вибору ОКІ

Варіант програмного забезпечення обмежений вибором до 10 ОКІ, оскільки, більша кількість не зможе бути забезпечені силами та засобами відділу прикордонної служби типу «Б», що розглядається в дослідженні.

Вікно 2 (рис. 2). На другому етапі здійснюється визначення параметрів для кожного ОКІ та обраховується ваговий коефіцієнт, сутність якого полягає в ступені «привабливості» об'єкту з боку диверсійно-розвідувальної групи противника.

Оберіть параметри об'єкта критичної інфраструктури 3	
ОПИС ОБ'ЄКТА	ППр через державний кордон "Дольськ"
ОБЕРІТЬ ЗНАЧЕННЯ СТУПЕНЮ КРИТИЧНОСТІ ОБ'ЄКТА K_1	0,8
ОБЕРІТЬ ЗНАЧЕННЯ СТУПЕНЮ ЗАХИЩЕНОСТІ ОБ'ЄКТА K_2	0,8
ОБЕРІТЬ ЗНАЧЕННЯ СТУПЕНЮ ВРАЗЛИВОСТІ ОБ'ЄКТА K_3	0,3
РОЗРАХУВАТИ Q	0,192
ОБЕРІТЬ МІСЦЕПОЛОЖЕННЯ	
ЗАПИСАТИ	

Рисунок 2 – Вікно визначення параметрів ОКІ

На нашу думку, ваговий показник ОКІ (Q_{OKI}) доцільно визначати як комплексний показник, який складається з трьох основних показників, які свідчать про важливість ОКІ для ДРГ:

1. Ступінь критичності ОКІ (K_1);
2. Ступінь захищеності ОКІ (K_2);
3. Ступінь вразливості ОКІ (K_3).

Перший показник, ступінь критичності ОКІ K_1 – визначає ступінь створення загрози суспільству, місцевому населенню, напруженню військово- та/або соціально-політичної обстановки в регіоні. Значення показника лежить в межах від 1 до 0, де 1 – це максимальне значення показника, наприклад, для такого ОКІ, як атомна електростанція.

Показник ступеню захищеності ОКІ K_2 має залежність від бойового потенціалу (β) сил захисту ОКІ та визначає ступінь організації охорони та оборони об'єкта та лежить в межах від 0 до 1. Максимальне значення ($\beta_{max} = 1$) належить діючій бойовій військовій частині, яка знаходиться в місці постійної дислокації. В результаті при оцінюванні вагового показника ОКІ (Q_{OKI}) доцільно брати значення $K_2 = (1 - \beta)$, яке буде відтворювати певну ступінь привабливості ОКІ,

наприклад, які мають меншу захищеність (бойовий потенціал захисту об'єкта).

Останній показник - ступінь вразливості ОКІ K_3 – визначає ступінь привабливості в сенсі доступу до об'єкту: дистанція до об'єкта відносно точки входу диверсійно-розвідувальної групи, наявність доріг, скритих підходів, підступів, наявність інженерних загороджень, вразливість конструкції тощо.

У відповідності до реальних значень показників K_1-K_3 (які незалежно один від іншого приймають значення від 0 до 1), існує реальний вектор підсумкового показника (Q_{OKI}). При цьому ідеальний вектор (Q_{OKI}) утворюється при максимально припустимих значеннях показників K_1-K_3 ($K_{1max}=1; K_{2max}=1; K_{3max}=1; |Q_{OKI}|=1,73$).

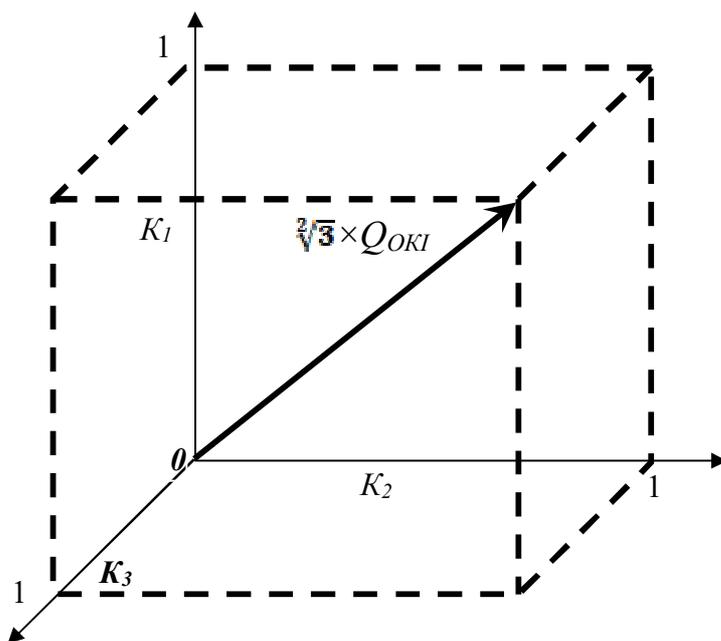

Рисунок 1 – Графічна інтерпретація ідеї формування ваговий показник ОКІ (Q_{OKI}) у тривимірному просторі

Доцільно зазначити, що числові значення вказаних показників доцільно визначати експертним шляхом, із залученням відповідних спеціалістів.

Проведення такої попередньої роботи з ОКІ, які

знаходяться на ділянці відповідальності прикордонного загону значно зменшить ступінь помилковості прийнятих рішень щодо протидії можливим діям ДРГ.

Тоді ваговий коефіцієнт ОКІ Q_{OKI} буде обраховуватись, як добуток зазначених коефіцієнтів:

$$Q_{OKI} = \frac{1}{\sqrt[3]{3}} \sqrt[3]{(K_1)^2 + (K_2)^2 + (K_3)^2}$$

Таким чином, ОКІ з максимальної «привабливістю» для дії диверсійно-розвідувальної групи буде максимально «критичний» об'єкт з мінімальною охороною та максимальною доступністю до ураження.

Водночас, в цьому вікні передбачена можливість вибору місцеположення ОКІ, у вигляді його географічних координат. Шляхом натискання кнопки «ОБЕРІТЬ МІСЦЕПОЛОЖЕННЯ» відкривається вікно 3 – вікно вибору місцеположення об'єкта (рис. 3). Прив'язка до карти місцевості та обрахунок маршрутів руху відбувається засобами геоінформаційної системи ArcGIS.

Місцеположення ОКІ здійснюється оператором вручну, на підставі оперативної обстановки, що склалася в регіоні. Оперативна обстановка складається під впливом широкого кола чинників, які визначають динамічність розвитку оперативної обстановки та її відносну стабільність. Такими чинниками є військово-стратегічні, економічні, історичні, соціальні, демографічні, культурні, географічні тощо.

Елементами оперативної обстановки є:

- історичні особливості ділянки, що охороняється, у тому числі і культурні;
- географічні умови охорони кордону;
- господарсько-економічна діяльність населення прикордонних районів;
- етнографічні характеристики ділянки;
- суспільно-політичні характеристики.

Рисунок 3 – Вікно вибору місцеположення об'єктів

Вікно 4 (рис.4). Після вибору ОКІ, їх параметрів, обрахунку вагових коефіцієнтів обраних об'єктів та визначення місцеположень шляхом натискання кнопки «РОЗРАХУВАТИ ЕСП» відкривається вікно визначення елементів службового порядку, що виставляються командиром підрозділу охорони державного кордону на основі проведених розрахунків.

В запропонованому варіанті програмного забезпечення обрано 3 елементи службового порядку, що призначаються для упередження та/або протидії дії диверсійно-розвідувальної групи противника або моніторингу за обстановкою навколо ОКІ.

Такими елементами службового порядку є:

прикордонний наряд «розвідувально-пошукова група»;

прикордонний наряд «секрет»;

прикордонний наряд «прикордонний патруль».

Розрахунок елементів службового порядку

РОЗРАХУНОК ЙМОВІРНОСТІ ЗАГРОЗИ
об'єтам критичної інфраструктури

РЕЗУЛЬТАТИ РОЗРАХУНКІВ

ОБ'ЄКТ	ОПИС ОБ'ЄКТІВ	ВАГОВІ КОЕФІЦІЄНТИ ОКІ Q	ЕЛЕМЕНТИ СЛУЖБОВОГО ПОРЯДКУ	МАРШРУТИ
ОБ'ЄКТ 1	Відділення зв'язку Дольськ	0,147	Секрет	МАРШРУТ 1
ОБ'ЄКТ 2	Храм ПЦУ Дольськ	0,08	Прикордонний патруль	МАРШРУТ 2
ОБ'ЄКТ 3	ППр через державний кордон "Дольськ"	0,192	Розвідувально-пошукова група	МАРШРУТ 3
ОБ'ЄКТ 4	Храм УПЦ МП Любазь	0,08	Прикордонний патруль	МАРШРУТ 4
ОБ'ЄКТ 5	Відділення зв'язку Любазь	0,084	Прикордонний патруль	МАРШРУТ 5
ОБ'ЄКТ 6				МАРШРУТ 6
ОБ'ЄКТ 7				МАРШРУТ 7
ОБ'ЄКТ 8				МАРШРУТ 8
ОБ'ЄКТ 9				МАРШРУТ 9
ОБ'ЄКТ 10				МАРШРУТ 10

ЗМІНИТИ ДАНІ

ПОКАЗАТИ РЕЗУЛЬТАТИ

Рисунок 4 – Вікно визначення елементів службового порядку

Логіка вибору елементів службового порядку наступна: на об'єкт з максимальним значенням Q_{OKI} призначається прикордонний наряд «розвідувально-пошукова група», об'єкту з наступним за зменшенням значенням Q_{OKI} після максимального, призначається «секрет», решта об'єктам призначається «прикордонний патруль».

Варто зауважити, що розглянута в дослідженні ділянка – зона відповідальності підрозділу охорони кордону, відділу прикордонної служби 1 категорії типу «Б», власні сили та засоби якого не дозволяють протидіяти у складі розвідувально-пошукової групи на кожному ймовірному напрямку дії диверсійно-розвідувальної групи. Така побудова елементів службового порядку була би ідеальна, проте наявні сили та засоби обмежують можливості даного підрозділу.

Вікно 5 (рис.5). Після здійснення розрахунку елементів службового порядку за кожним обраним ОКІ в програмному забезпеченні передбачена можливість побудови ймовірного

маршруту руху диверсійно-розвідувальної групи та маршруту руху визначеного для протидії противнику елементу службового порядку з подальшим друком карти ділянки місцевості з нанесеними маршрутами та ймовірною точкою зустрічі (очікування противника).

Рисунок 5 – Вікно визначення маршрутів

Для побудови маршрутів на карті мають бути визначені ймовірна точка входу на територію України диверсійно-розвідувальної групи та місце дислокації підрозділу охорони кордону. Зазначені координати обираються у вікні вибору ОКІ (рис. 1) шляхом натискання кнопок «Вхід ДРГ» та «ВПС» відповідно в аналогічний до вибору ОКІ спосіб.

Для побудови маршрутів диверсійно-розвідувальної та розвідувально-пошукової груп обрано різні критерії. Так, для побудови ймовірного маршруту руху диверсійно-розвідувальної групи обрано критерій «скритність пересування», оскільки одним з визначальних показників, що впливають на ефективність дії диверсійно-розвідувальної групи противника є раптовість. Проте, для ефективної

дії розвідувально-пошукової групи відділу прикордонної служби критерій «скритність пересування» не є визначальним, оскільки прикордонні наряди діють на території своєї держави. Основним критерієм для побудови маршруту елементів службового порядку є «швидкість», тому маршрут руху прикордонних нарядів розрахований з урахуванням мінімізації шляху і, переважно, по дорогах з кращим дорожнім покриттям.

Оскільки метою розробки запропонованого програмного забезпечення є організація дії підрозділу охорони на упередження ймовірних дій диверсійно-розвідувальних груп, то в програмі передбачено визначення ймовірної «точки зустрічі» на перетинанні маршрутів руху розвідувально-пошукової групи підрозділу охорони кордону та диверсійно-розвідувальної групи.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Таким чином, розроблене програмне забезпечення разом з описаним підходом до його застосування дозволяє в практичній площині вирішувати завдання щодо вибору раціонального складу елементів службового порядку прикордонного загону за рахунок використання теоретико-методичного апарату організації протидії диверсійно-розвідувальним групам в районі відповідальності прикордонного загону

У подальших наукових дослідженнях доцільно розробити конкретні рекомендації управлінню органів охорони державного кордону щодо впровадження програмного продукту в діяльність прикордонних підрозділів.

Література:

1. Мейко О. Методика визначення раціонального варіанту застосування мобільних груп окремого відділу прикордонної служби

типу "С" під час ускладнення обстановки на ділянках державного кордону Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил, 2014. № 4. С. 153-156.

2. Кириленко В. А., Мейко О. В. Щодо питання пошуку шляхів підвищення ефективності виконання завдань мобільними підрозділами регіональних управлінь [Електронний ресурс] // Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. - 2013. - № 2. - С. 81-86. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sitsbo_2013_2_19

3. Лемешко В. Застосування прикордонних підрозділів для виконання спеціальних завдань: ретроспективний аналіз і перспективи розвитку. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер. : Військові та технічні науки. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2016. № 4 (70). С. 101-117.

4. Братко А. Модель процесу прийняття рішення на застосування резервів в охороні державного кордону. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер. : Військові та технічні науки. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2016. № 1 (67). С. 28-37.

5. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 45, ст.403), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>.

References:

1. Meiko O. Metodyka vyznachenniya ratsionalnogo variant zastosuvanniya mobilnykh grup okremogo viddilu prykordonnoi sluzhby typu "C" pid chas uskladnenniya obstanovky na diliyankakh derzhavnogo kordonu [Methods for determining the rational option of using mobile groups of a separate department of the border service type "C" during the complication of the situation at the state border]. Zbirnyk naukovykh prats

Kharkivskogo universytetu Povitriyanykh Syl, 2014. № 4. 153-156. [in Ukrainian].

2. Kyrylenko V.A., Meiko O.V. Shchodo pytanniya poshuku shliakhiv pidvyshchenniya efektyvnosti vykonanniya zavdan mobilnymy pidrozdilamy regionalnykh upravlin [On the issue of finding ways to improve the efficiency of tasks performed by mobile units of regional offices]. Suchasni infirmatsiini tekhnologii u spheri bezpeky ta oborony. 2013. № 2. 81-86. [in Ukrainian].

3. Lemeshko V. Zastosuvanniya prykordonnykh pidrozdiliv dliya vykonanniya spetsialnykh zavdan: retrospektyvnyi analiz i perspektyvy rozvytku. [Application of border units to perform special tasks: retrospective analysis and prospects for development]. Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Viiskovi ta tekhnichni nauki. Khmelnytskyi. 2016. № 4 (70). 101-117. [in Ukrainian].

4. Bratko A. Model protsesu pryiniyattiya rishenniya na zastosuvanniya rezerviv v okhoroni derzhavnogo kordonu. [Model of the decision-making process for the use of reserves in the protection of the state border.] Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Viiskovi ta tekhnichni nauki. Khmelnytskyi. 2016. № 1 (67). 28-37.

5. Zakon Ukrainy «Pro osnovni zasady zabezpechenniya kiberbezpeky Ukrainy». Law of Ukraine "On Basic Principles of Cyber Security of Ukraine" *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Statements of Verkhovna Rada of Ukraine] 2017, № 45, 403.

Citation: O. M. Vasylyshyn (2020). THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPARATUS OF ORGANIZATION OF COUNTERDITON TO DIVERSION AND INTELLIGENCE GROUPS IN THE AREA OF RESPONSIBILITY OF THE BORDER DETACHMENT. New York. TK Meganom LLC. Innovative Solutions in Modern Science. 7(43). doi: 10.26886/2414-634X.7(43)2020.12

Copyright: O. M. Vasylyshyn ©. 2020. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is

permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

VI. TECHNICAL SCIENCES

DOI 10.26886/2414-634X.7(43)2020.13

UDC: 004.932.2

THE MINIMAX APPROACH APPLICATION FOR SEGMENTATION OF RETINAL VESSELS

V. Martsenyuk, Dr., Prof.

<https://orcid.org/0000-0001-5622-1038>

e-mail: vmartsenyuk@ath.bielsko.pl

University of Bielsko-Biala, Poland, Bielsko-Biala

N. Milian, Postgraduate student

<https://orcid.org/0000-0003-0825-1384>

e-mail: nazar.milyan@gmail.com

Ternopil Ivan Puluj National Technical University, Ukraine, Ternopil

R. Milian, Postgraduate student

<https://orcid.org/0000-0003-4568-2845>

e-mail: roksolana.milian@gmail.com

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine,
Ternopil

The paper presents the results of work neural network for segmentation of the fundus vessels using the Tensorflow machine learning library. Training and testing takes place on the public DRIVE data set. The results of work model, namely the recognized blood vessels are presented.

When considering binary cross-entropy as an indicator of efficiency, which is demonstrated in the article, it was determined that the U-Net model with 8x8 tiles is a solution to the problem of minimax ML. In the first step, the value of the loss function is compared for all considered models. In the second step, it is determined that the value of binary cross-entropy for the U-Net model with 8x8 tiles will be the minimum among the maximum characteristics.

When considering training time as an indicator of efficiency, as shown in the relevant table, the U-Net model with 25x25 tiles is a solution to the minimax ML problem. In the first step, we first compare the values of the training time of all the models under consideration. In the second step, it is determined that the time value for the U-Net model with 25x25 tiles will be the minimum among the maximum values.

Keywords: retinal vessels segmentation, neural network, machine learning, minimax approach, machine learning library.

Доктор технічних наук, професор Марценюк В. П., аспірант Мілян Н. В., аспірант Мілян Р. С., Застосування мінімаксного підходу для сегментації судин сітківки/ Університет Бельсько-Бяла, Польща, Бельсько-Бяла, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Тернопіль, Україна, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна, Тернопіль.

У роботі представлені результати роботи нейронної мережі для сегментації судин очного дна з використанням бібліотеки машинного навчання Tensorflow. Навчання і тестування відбувається на загальнодоступному наборі даних DRIVE. Результати роботи моделі, а саме розпізнані кровоносні судини є представлені.

При розгляді бінарної крос-ентропії як показника

ефективності, що є продемонстровано у статті, визначено, що модель U-Net з плитками 8x8 є рішенням проблеми *minimax ML*. На першому кроці, відбувається порівняння значення функції втрат для всіх розглянутих моделей. На другому кроці визначено, що значення бінарної крос-ентропії для моделі U-Net з плитками 8x8 буде мінімальним серед максимальних характеристик.

При розгляді часу навчання як показником ефективності, що продемонстровано у відповідній таблиці, модель U-Net з плитками 25x25 є рішенням проблеми *minimax ML*. На першому кроці, спочатку відбувається порівняння значення часу тренування всіх моделей, що розглядаються. На другому кроці визначено, що значення часу для моделі U-Net з плитками 25x25 буде мінімальним серед максимальних показників.

Ключові слова: сегментація судин сітківки, нейронна мережа, машинне навчання, мінімакний підхід, бібліотека машинного навчання.

Постановка проблеми. Кровоносні судини сітківки містять значну інформацію, що стосується здоров'я людини. Спостереження за морфологічною структурою судин сітківки на знімках очного дна використовується не тільки для скринінгу судинних захворювань сітківки, але і для допоміжної діагностики інших захворювань, таких як інсульт [3], гіпертонія [11], індукована діабетом ретинопатія [7] та глаукоми [6]. Зображення очного дна мають такі характеристики: низький контраст між судиною та фоном, серйозні втручання в зону ураження та складна судинна структура, що створює багато проблем для досягнення сегментації судин сітківки [1]. В даний час основним методом сегментації судин сітківки є ручна анотація професійними лікарями.

Основна ідея алгоритмів навчання з вчителем полягає у навчанні моделі сегментації із використанням зображень очного дна з анотаціями сегментації, що дозволяють моделі автоматично витягувати особливості судин для досягнення сегментації судин, наприклад, алгоритми на основі моделі Байєса [5], підтримують векторну машину на основі алгоритмів [4] та алгоритмів глибокого навчання [9], [2], [12], [10]. Однак алгоритми навчання з вчителем вимагають величезних даних із ручним маркуванням, які важко отримати.

Серед алгоритмів сегментації на основі FCN структура U-net, запропонована Ronneberger [8], змінила метод підключення переходу на карту функцій у FCN з додавання на конкатенат, який широко використовується в галузі сегментації біомедичних зображень. Крім того, для сегментації судин сітківки з'явилася велика кількість вдосконалених алгоритмів, заснованих на U-Net. Наприклад, у [14] пропонують модель на основі U-мережі із зваженим затвором уваги для сегментації малих судин сітківки. У [13] поєднують фільтрування за Гаусом та U-Net для досягнення сегментації судин сітківки.

Формулювання мети статті та задач. Мета дослідження: розвиток методів глибокого машинного навчання в умовах невизначеності з використанням мінімаксного підходу.

Задачі дослідження: Реалізація моделі U-Net для сегментації судин очного дна, застосування мінімаксного підходу для оцінки одержаних результатів.

Виклад основного матеріалу. Порівнюючи різні моделі ML, метою машинного навчання є мінімізація очікуваних втрат. Але також потрібно взяти до уваги стратегії передискретизації, за якими також повинні оцінювати функцію втрат. Таке формулювання проблеми ML розглядає два види невизначеності. А саме, невизначеність у

передискретизації є алеаторичною, оскільки вона пов'язана з даними. У той же час невизначеність при виборі моделей є епістемічною. Математично мінімальна задача ML описується як пошук моделі h завдяки

$$\arg \min_{h \in \Psi} \max_{\gamma \in \Gamma} E[L(Y, h(X, \gamma))] \quad (1)$$

Нижче представлено реалізація простої U-net моделі для сегментації кровоносних судин сітківки. Модель реалізовано на основі бібліотек Keras та Tensorflow. Метод протестовано на загальнодоступному наборі даних DRIVE, що складається з 40 зображень. Для завдань прогнозування використовували крос-валідацію як одну зі стратегій передискретизації. Стратегії передискретизації включають cv3, cv5, cv7, cv9.

Для нормалізації зображень використовується контрастне обмежене адаптивне вирівнювання гістограми (CLAHE). При цьому зображення ділиться на невеликі блоки, які називаються "плитками" (за замовчуванням tileSize становить 8x8 у OpenCV). Потім кожен із цих блоків вирівнюється. Отже, на невеликій ділянці гістограма обмежується лише невеликою областю (якщо немає шуму). Якщо шум є, він буде посилений. Щоб уникнути цього, застосовується обмеження контрасту. Якщо перевищено вказану межу контрастності (за замовчуванням 40 у OpenCV), ці пікселі відсікаються та розподіляються рівномірно в інші контейнери перед тим, як застосувати вирівнювання гістограми. Після вирівнювання для видалення артефактів у межах плитки застосовується білінійна інтерполяція. Застосовуємо гамма-корекцію за допомогою таблиці пошуку.

Для нормалізації зображення було поділено на 8x8, 16x16, 25x25, 40x40 плиток. Використовували оптимізатор Адама з

initial_learning_rate=0.0003,

first_decay_steps=12000,t_mul=1000,m_mul=0.5,alpha=1e-5.

Для оцінки методу використовуємо точність (Precision), повноту (Recall), матрицю помилок (Confusion matrix), площу під кривою помилок (Receiver Operating Characteristic Curve (AUC-ROC)) (Рис.1, Рис.2).

```
print("average dice score for all predict vessel masks:",np.mean(dice_list))
print("average AUC for all predict vessel masks:",np.mean(roc_list))
print("average PR for all predict vessel masks:",np.mean(pr_list))
print("average recall(sensitivity) for all predict vessel masks:",np.mean(tpr_list))
print("average specificity for all predict vessel masks:",np.mean(tnr_list))
```

average dice score for all predict vessel masks: 0.8741437
 average AUC for all predict vessel masks: 0.87187457
 average PR for all predict vessel masks: 0.6971755
 average recall(sensitivity) for all predict vessel masks: 0.76676553
 average specificity for all predict vessel masks: 0.9879815

Рис. 1. Приклад обчислення метрик Dice Score, Precision, Recall, AUC при використанні плитки 25x25

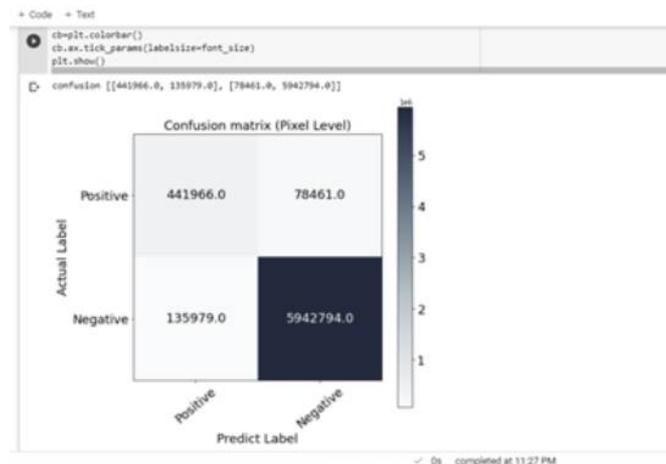

Рис. 2. Матриця помилок для оцінки моделі при використанні плитки 25x25

Для визначення помилки між реальними і отриманими результатами та її мінімізації в якості функції втрат використовували бінарну крос-ентропію (binary cross entropy). Процес обчислення

функції втрат та індексу Соренса відбувався безпосередньо у програмному середовищі.

Таблиця 1.

Обчислення крос-ентропії для U-Net моделі

Крос-валідація	Розмір плиток (CLAHЕ)			
	8*8	16*16	25*25	36*36
cv3	0.0342	0.0349	0.0353	0.0347
cv5	0.0301	0.0311	0.0374	0.0345
cv7	0.0295	0.0302	0.0323	0.0328
cv9	0.0303	0.0298	0.0318	0.0307
max	0.0342	0.0349	0.0374	0.0347
minimax	0.0342			

Таблиця 2.

Час навчання U-Net моделі

Крос-валідація	Розмір плиток (CLAHЕ)			
	8*8	16*16	25*25	36*36
cv3	3.207	3.167	4.301	3.252
cv5	6.267	4.312	3.883	4.321
cv7	8.812	5.896	5.231	6.127
cv9	12.356	9.564	8.462	9.052
max	12.356	9.564	8.462	9.052
minimax			8.462	

Результат роботи нейромережі добре прослідковується, коли порівняти, початкове зображення очного дна на одинадцятому зображенні (рис. 3а) і результати роботи U-net моделі представлені на рис. 3б з розпізнаними кровоносними судинами для зображення під номером одинадцять.

Висновки. Автоматична сегментація судин сітківки на знімках очного дна є важливим завданням, так як за знімками з виявленими кровоносними судинами можна діагностувати деякі захворювання. У цій роботі пропонується реалізація архітектури нейронної мережі на основі щільної U-Net мережі у середовищі Google Collab на загальнодоступному наборі даних DRIVE з використанням бібліотеки

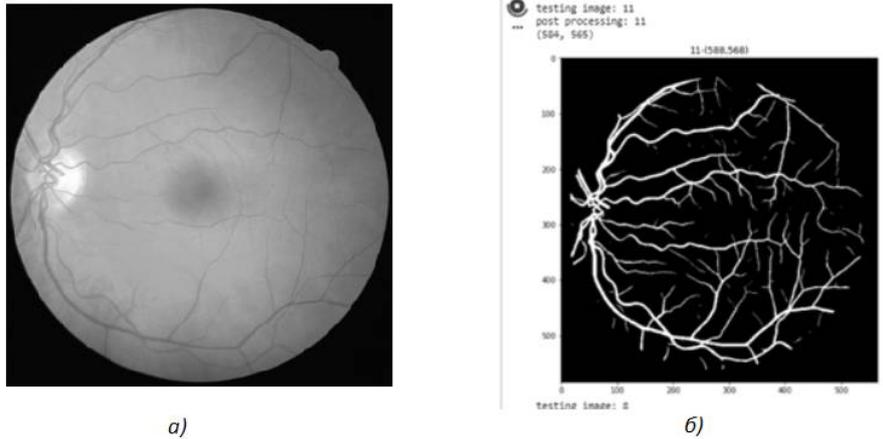

Рис. 3. а – початкове зображення очного дна на одинадцятому зображенні при використанні плитки 25x25; б – Результати роботи U-net моделі для одинадцятого зображення при використанні плитки 25x25

машинного навчання Tensorflow для сегментації судин сітківки очного дна. Загальний процес роботи нейромережі представлено. Для визначення помилки між реальними і отриманими результатами та її мінімізації в якості функції втрат використовували бінарну крос-ентропію, результати представлені у таблиці. Для оцінки методу використано точність, повноту, матрицю помилок, площу під кривою помилок. Показники бінарної крос-ентропії та часу навчання при використанні різних розмірів плиток представлено, на основі цих даних розв'язок задачі minimax ML для бінарної крос-ентропії та часу навчання.

У випадку бінарної крос-ентропії як показника ефективності, що продемонстровано у таблиці 1, модель U-Net з плитками 8x8 є розв'язком задачі minimax ML . На першому кроці, ми порівнюємо значення функції втрат для всіх розглянутих моделей. На другому кроці ми бачимо, що значення бінарної крос-ентропії для моделі U-Net з плитками 8x8 буде мінімальним серед максимальних характеристик.

У випадку з часом навчання як показником ефективності, що продемонстровано у таблиці 2, модель U-Net з плитками 25x25 є розв'язком задачі *minimax* ML. На першому кроці, ми порівнюємо значення часу тренування всіх моделей, що розглядаються. На другому кроці бачимо, що значення часу для моделі U-Net з плитками 25x25 буде мінімальним серед максимальних показників.

Подяка за фінансування. Робота співфінансувалась програмою Європейського Союзу «Еразмус +» для освіти в рамках гранту KA2 (проєкт № 2020-1-PL01-KA203-082197 «Інновації для великих даних у реальному світі»).

References:

1. C. L. Srinidhi, P. Aparna, and J. Rajan, "Recent advancements in retinal vessel segmentation," *J. Med. Syst.*, vol. 41, no. 4, Mar. 2017.
2. C. Wang, Z. Zhao, Q. Ren, Y. Xu, and Y. Yu, "Dense U-net based on patchbased learning for retinal vessel segmentation," *Entropy*, vol. 21, no. 2, p. 168, Feb. 2019.
3. C. Y.-L. Cheung, M. K. Ikram, C. Chen, and T. Y. Wong, "Imaging retina to study dementia and stroke," *Prog. Retinal Eye Res.*, vol. 57, pp. 89–107, Mar. 2017.
4. E. Tuba, L. Mrkela, and M. Tuba, "Retinal blood vessel segmentation by support vector machine classification," present at the 27th Int. Conf. Radioelektronika (RADIOELEKTRONIKA), 2017. [Online]. Available: <https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/7936649>.
5. F. Uslu and A. A. Bharath, "A recursive Bayesian approach to describe retinal vasculature geometry," *Pattern Recognit.*, vol. 87, pp. 157–169, Mar. 2019.
6. H. Akil, A. S. Huang, B. A. Francis, S. R. Sadda, and V. Chopra, "Retinal vessel density from optical coherence tomography angiography

- to differentiate early glaucoma, pre-perimetric glaucoma and normal eyes,” PLoS ONE, vol. 12, no. 2, Feb. 2017, Art. no. e0170476.
7. H. Lee, M. Lee, H. Chung, and H. C. Kim, “Quantification of retinal vessel tortuosity in diabetic retinopathy using optical coherence tomography angiography,” *Retina*, vol. 38, no. 5, pp. 976–985, May 2018.
 8. O. Ronneberger, P. Fischer, and T. Brox, “U-net: Convolutional networks for biomedical image segmentation,” presented at the Med. Image Comput. Comput.-Assist. Intervent. (MICCAI), 2015. [Online]. Available: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-24574-4_28
 9. Q. Jin, Z. Meng, T. D. Pham, Q. Chen, L. Wei, and R. Su, “DUNet: A deformable network for retinal vessel segmentation,” *Knowl.-Based Syst.*, vol. 178, pp. 149–162, Aug. 2019.
 10. S. Feng, Z. Zhuo, and D. Pan, “CcNet: A cross-connected convolutional network for segmenting retinal vessels using multi-scale features,” *Neurocomputing*, vol. 392, pp. 268–2767, Jun. 2020.
 11. S. Fraser-Bell, R. Symes, and A. Vaze, “Hypertensive eye disease: A review,” *Clin. Experim. Ophthalmol.*, vol. 45, no. 1, pp. 45–53, Jan. 2017.
 12. S. Guo, K. Wang, H. Kang, Y. Zhang, Y. Gao, and T. Li, “BTSDSN: Deeply supervised neural network with short connections for retinal vessel segmentation,” *Int. J. Med. Informat.*, vol. 126, pp. 105–113, Jun. 2019.
 13. X. Gao, Y. Cai, and C. Qiu, “Retinal blood vessel segmentation based on the Gaussian matched filter and U-net,” presented at the CISP-BMEI, 2017. [Online]. Available: <https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/8302199>.
 14. X. Xiao, S. Lian, and Z. Luo, “Weighted Res-UNet for highquality

retina vessel segmentation,” presented at the 9th Int. Conf. Inf. Technol. Med. Educ. (ITME), 2018. [Online]. Available: <https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/8589312>.

Citation: V. Martsenyuk, N. Milian, R. Milian (2020). THE MINIMAX APPROACH APPLICATION FOR SEGMENTATION OF RETINAL VESSELS. New York. TK Meganom LLC. Innovative Solutions in Modern Science. 7(43). doi: 10.26886/2414-634X.7(43)2020.13

Copyright: V. Martsenyuk, N. Milian, R. Milian ©. 2020. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

CONTENT

I. PEDAGOGICAL SCIENCES

- POTENTIAL OF MEDIA EDUCATION IN PROFESSIONAL TRAINING OF MUSIC TEACHERS** **5**
Zhang Tanglin
- PROFESSIONAL TRAINING OF THE FUTURE MUSIC TEACHER FOR CONCERTMASTER ACTIVITIES IN THE CLASS OF CLASSICAL DANCE** **17**
Ao Dengaova, Post-graduate student
- CULTURAL APPROACH IN THE CONTEXT OF FORMATION OF TOLERANCE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS** **33**
K. S. Hnatovska, Graduate student
- INNOVATIVE METHODS FOR MODERNIZATION OF PHYSICAL EDUCATION OF FUTURE MILITARY DOCTORS** **43**
O. Moshkovskyy, Deputy Head of Sviatoshynskiy District State Administration, Ukraine, Kyiv
- «FORMAL» AND «NON-FORMAL» EDUCATION IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF NEW SOCIO-CULTURAL CHALLENGES** **61**
M. A. Sukholova

II. POLITICAL AND LEGAL SCIENCES

**MATRIMONIAL PROPERTY REGIMES OF SALARIES, PENSIONS
AND SCHOLARSHIPS IN THE PRIVATE INTERNATIONAL LAW 80**

Ye. Tkachenko, PhD Student

**INFLUENCE OF POWER NARRATIVES ON THE FORMATION OF
THE US FOREIGN POLICY IDENTITY IN THE 21ST CENTURY 95**

Iu. Tsyryfa, PhD of Political Science, Associate Professor

III. PHILOSOPHY AND ART

**CONTENTS OF THE CONCEPTS OF «ESSENCE OF MAN» AND
«NATURE OF MAN» AS PART OF PHILOSOPHICAL
ANTHROPOLOGISM 108**

*O. Sukennikov, Head of the education department Sviatoshynskyi
District State Administration, Ukraine, Kyiv*

**YOUNG OLEXANDER KORNIYCHUK: SCREENWRITER AND
FILM DIRECTOR (1929–1934) 122**

A. Puchkov, Doctor of Study of Art, Professor

IV. ECONOMICAL SCIENCES

**ANALYTICAL BASIS FOR THE DEVELOPMENT OF ADAPTIVE
STRATEGIES FOR THE DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESS
ENTERPRISES 152**

N. Holych, Postgraduate student

**METHODICAL TOOLS FOR EVALUATING THE EFFECTIVENESS
OF TRANSPORT AND LOGISTICS SERVICES MANAGEMENT OF
AN INDUSTRIAL ENTERPRISE** **169**

B. Kernychniy, Postgraduate student

S. Radynskiy, PhD, Associate Professor

V. MILITARY SCIENCES

**THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPARATUS OF
ORGANIZATION OF COUNTERDITON TO DIVERSION AND** **191**
**INTELLIGENCE GROUPS IN THE AREA OF RESPONSIBILITY OF
THE BORDER DETACHMENT**

O. M. Vasylyshyn

VI. TECHNICAL SCIENCES

**THE MINIMAX APPROACH APPLICATION FOR SEGMENTATION
OF RETINAL VESSELS** **207**

V. Martsenyuk, Dr., Prof.

N. Milian, Postgraduate student

R. Milian, Postgraduate student